

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**BATI ANADOLU'DA PODYUM MİMARİSİNİN
OLUŞUMU**

Mete Mutlu ŞAHAN

DANIŞMAN

Prof. Dr. Binnur GÜRLER

2009

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “*Batı Anadolu’da Podyum Mimarisi’nin Oluşumu*” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

19/08/2009

Mete Mutlu ŞAHAN

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Mete Mutlu ŞAHAN
Anabilim Dalı : Arkeoloji
Programı : Klasik Arkeoloji
Tez Konusu : Batı Anadolu'da Podyum Mimarisinin Oluşumu
Sınav Tarihi ve Saati : .... / .... / ..... : .....

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ..... tarih ve ..... sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliği'nin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini ..... dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA	☐	OY BİRLİĞİ	☐
DÜZELTİLMESİNE	☐	OY ÇOKLUĞU	☐
REDDİNE	☐		

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. ***
Öğrenci sınava gelmemiştir. **

- * Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
- ** Bu halde adayın kaydı silinir.
- *** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir.	Evet
Tez mevcut hali ile basılabilir.	☐
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir.	☐
Tezin basımı gerekliliği yoktur.	☐

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red	.....
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red	.....
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red	.....

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Batı Anadolu'da Podyum Mimarisi'nin Oluşumu
Mete Mutlu ŞAHAN

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Anabilim Dalı

Bu çalışmada, Batı Anadolu'da Podyum Mimarisi'nin oluşumu, Tapınak Mimarisi ve Mezar Mimarisi'nin arkeolojik ve yazınsal malzemelerin değerlendirilmesiyle hazırlanmıştır. Tapınak Mimarisi'nde Smyrna, Neandria, Larisa, Phokaia, Erythrai ve Miletos'daki Athena Tapınakları ile Pergamon'da yer alan Prostýlos planlı tapınaklar ele alınmıştır. Mezar Mimarisi'nde de İ.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen Taş Kule, Piramit Mezar ve II. Kyros'un Mezarı ile İ.Ö. 5. yüzyıldan İ.Ö. 3. yüzyılın ilk çeyreğine kadar yapılan altı mezar anıtı incelenmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Podyum mimarisi formunun ortaya çıkışını araştırmak ve İ.Ö. 2. yüzyılın başına kadarki seyrini incelemektir. Sonuç bölümünde ise tüm veriler ışığında podyum mimarisinin ortaya çıkışı ve 500 yıllık uygulamasına dair görüşler özetlenmiştir.

Anahtar Kelimeler:

- 1- Podyum
- 2- Batı Anadolu
- 3- Tapınak
- 4- Mezar
- 5- Mimar

ABSTRACT

Master's Dissertation

The Formation of Podium Architecture in Western Anatolia

Mete Mutlu ŞAHAN

Dokuz Eylül University

Institute of Social Studies

Department of Archaeology

This dissertation was written according to the evaluations of archaeological and written material on the formation of Podium Architecture, Temple Architecture and Tomb Architecture in Western Anatolia. The Athena Temples in Smyrna, Neandreaia, Larisa, Phokaia, Erythrai and Miletos and the temples in Pergamon with Prostylos plans have been studied for the subject of Temple Architecture. Taş Kule (Stone Tower), The Pyramidal Tomb, The Tomb of Cyrus II and six other tombs dating from the 5th century BC to the 3rd century BC were taken into consideration for the Tomb Architecture.

The aim of this dissertation is to study the formation of the Podium Architecture and its development until the 2nd century BC. In the conclusion chapter, keeping in mind all the gathered data, opinions on the formation of the podium architecture and its application for 500 years have been summarized.

Keywords:

1 – Podium

2 – Western Anatolia

3 – Temple

4 – Tomb

5 – Architecture

BATI ANADOLU'DA PODYUM MİMARİSİNİN OLUŞUMU

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KITA YUNANİSTAN, MISIR VE MEZOPOTAMYA

İKİNCİ BÖLÜM

TAPINAK MİMARİSİ

2.1	İ.Ö. 7. ve 6. YÜZYILLARA TARİHLENEN PODYUMLU TAPINAKLAR.....	6
	2.1.1. Smyrna Athena Tapınağı.....	6
	2.1.1.1 Geçgeometrik Dönem.....	6
	2.1.1.2 Subgeometrik Dönem.....	7
	2.1.1.3 Oryantalizan Dönem.....	9
	2.1.1.4 Tapınağın Son Evresi.....	13
	2.1.2 Larisa Athena Tapınağı.....	14
	2.1.3 Neandreia Athena Tapınağı.....	16
	2.1.4 Phokaia Athena Tapınağı.....	18
	2.1.5 Erythrai Athena Tapınağı.....	20
2.2.	İ.Ö. 5. ve 4. YÜZYILLARA TARİHLENEN PODYUMLU TAPINAKLAR.....	21
	2.2.1. Miletos Athena Tapınağı.....	21

2.3.	İ.Ö. 3. ve 2. YÜZYILLARA TARİHLENEN PODYUMLU TAPINAKLAR.....	22
2.3.1.	Pergamon Dionysos Tapınağı.....	22
2.3.2.	Pergamon Yukarı Agora Tapınağı (Zeus Tapınağı).....	24
2.3.3.	Pergamon Hera Basileia Tapınağı.....	26
2.3.4.	Pergamon Asklepios Tapınağı.....	27
2.3.5.	Pergamon Hermes ve Herakles Tapınağı.....	29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM MEZAR MİMARİSİ

3.1.	İ.Ö. 6. YÜZYILA TARİHLENEN PODYUMLU MEZAR ANITLARI... 30	
3.1.1.	Phokaia Taş Kule.....	30
3.1.2.	Sardes Piramit Mezar.....	36
3.1.3.	Pasargadae Pers Kralı II. Kyros'un Mezarı.....	39
3.2.	İ.Ö. 5. ve 3. YÜZYILLARA TARİHLENEN PODYUMLU MEZAR ANITLARI	43
3.2.1.	Ksanthos Agorası'ndaki Mezar Ev.....	44
3.2.2.	Ksanthos Nereidler Anıtı.....	45
3.2.3.	Limyra Perikle Heroonu.....	47
3.2.4.	Halikarnassos Maussolleion.....	50
3.2.5.	Knidos Aslanlı Mezar.....	51
3.2.6.	Belevi Anıtı.....	52
	SONUÇ.....	55
	KAYNAKLAR.....	59
	ŞEKİLLER.....	66

KISALTMALAR

İ.Ö.	İsa'dan Önce
İ.S.	İsa'dan Sonra
s.	Sayfa
cm.	Santimetre
m.	Metre
m²	Metre Kare
lev.	Levha
şek.	Şekil
res.	Resim

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Bayraklı Höyüğü (Akurgal 1993, lev. 1-A).

Şekil 2: Bayraklı Höyüğü (Akurgal 1993, lev. 1-A).

Şekil 3: Smyrna Athena Tapınağı Sub-geometrik Dönem Podyumu. M.Ö. 675-640 (Akurgal 1993, şek. 38).

Şekil 4: Smyrna Athena Tapınağı Oryantalizan Podyum. M.Ö. 640-600 (Akurgal 1993, şek. 39).

Şekil 5: Smyrna Athena Tapınağı Sub-geometrik ve Oryantalizan Podyumlar. Sağda, önde oryantalizan terasların ilk evresi. M.Ö. 620-600 (Akurgal 1993, şek. 43).

Şekil 6: Smyrna Athena Tapınağı Arkaik dönem durumu M.Ö. 590 (Akurgal 1993, şek. 49-A).

Şekil 7: Smyrna Athena Tapınağı Oryantalizan Podyum (M.Ö. 640-600) ve Arkaik dönemde yapılan rektogonal kaplama (Akurgal 1993, şek. 50-B).

Şekil 8: Smyrna Athena Tapınağı Oryantalizan Podyumun güney duvarının batı yarısı (M.Ö. 640-600) (Akurgal 1993, şek. 40).

Şekil 9: Smyrna Athena Tapınağı Oryantalizan Podyumun batı duvarı (Akurgal 1993, şek. 41).

Şekil 10: Smyrna Athena Tapınağı Oryantalizan Podyumun kuzey duvarı (Akurgal 1993, şek. 42).

Şekil 11: Smyrna Athena Tapınağı Oryantalizan Podyumun 14 m. Uzunluğundaki doğu bölümünün arkaik dönemde yenilenmiş hali (Akurgal 1993, şek. 50-A).

Şekil 12: Smyrna Athena Tapınağının şematik Planı (Akurgal 1993, şek. 46).

Şekil 13: Smyrna Athena Tapınağının Oryantalizan dönem cellası, podyumu ve terasları (M.Ö. 620-610) (Akurgal 1993, şek. 47).

Şekil 14: Smyrna Athena Tapınağının Arkaik Dönem durumu (M.Ö. 590) (Akurgal 1993, şek 48).

Şekil 15: Smyrna Athena Tapınağının Oryantalizan dönem plan ve restitüsyon önerisi (Akurgal 1993, şek. 73-A-B).

- Şekil 16:** Smyrna Athena Tapınağının Ana girişi ve Arkaik dönem durumu (**Akurgal 1993, şek. 74-75**).
- Şekil 17:** Smyrna Athena Tapınağının Sub-geometrik podyumun güney-batı köşesi ve Oryantalizan podyumun güney duvarı (Batıdan) (**Akurgal 1993, lev. 49-A**).
- Şekil 18:** Smyrna Athena Tapınağının Sub-geometrik podyumun güneybatıdan görünüşü (**Akurgal 1993, lev. 51-A**).
- Şekil 19:** Smyrna Athena Tapınağının, önde Oryantalizan podyumun batı duvarının güney bölümü (Batıdan), arkada subgeometrik podyumun batı duvarının güney bölümü (Batıdan) (**Akurgal 1993, lev. 55-A**).
- Şekil 20:** Smyrna Athena Tapınağının, önde Oryantalizan podyumun batı duvarının kuzey bölümü (Batıdan), arkada subgeometrik podyumun batı duvarının kuzey bölümü (Batıdan) (**Akurgal 1993, lev. 55-B**).
- Şekil 21:** Larisa Akropolis planı (**Betancourt 1977, res. 33, s. 74**).
- Şekil 22:** Larisa Athena Tapınağın Planı (**Betancourt 1977, res. 37-38, s. 80**).
- Şekil 23:** Neandreaia Kent Planı (**Akarca 1977, res. 3**).
- Şekil 24:** Neandreaia Athena Tapınağı Planı (**Akarca 1977, res. 5, s. 13**).
- Şekil 25:** Neandreaia Athena Tapınağı Yerleşim Planı (**Betancourt 1977, res. 24, s. 65**).
- Şekil 26:** Peripteral Planlı Neandreaia Athena Tapınağı (**Betancourt 1977, res. 31, s. 72**).
- Şekil 27:** Phokaia Athena Tapınağı günümüzdeki yeri (**Mete Mutlu Şahan 2009**).
- Şekil 28:** Phokaia Athena Tapınağı Podyumu (**Mete Mutlu Şahan 2009**).
- Şekil 29:** Phokaia Athena Tapınağı Podyum Duvarının Payandası (**Mete Mutlu Şahan 2009**).
- Şekil 30:** Phokaia Athena Tapınağı Podyum Duvarının Payandası (**Mete Mutlu Şahan 2009**).
- Şekil 31:** Erythrai, önde tapınağı çeviren temenos duvarı İ.Ö 530. Arkada, solda kralın yada tiranın evi 530. Arkada sağda tapınak podyumu İ.Ö. 7.yy'nın 2. yarısı (**Akurgal 2000, şek. 316-A, s. 320**).
- Şekil 32:** Erythrai Athena Tapınağı Podyum Taşları (**Mete Mutlu Şahan 2009**).
- Şekil 33:** Erythrai Athena Tapınağı Podyum Taşları (**Mete Mutlu Şahan 2009**).

- Şekil 34:** Miletos Athena Tapınağı'nın Oturduğu Platform (Mete Mutlu Şahan 2009).
- Şekil 35:** Miletos Athena Tapınağı'nın Podyum Taşları (Mete Mutlu Şahan 2009).
- Şekil 36:** Pergamon Dionysos Tapınağı'nın Planı (Akurgal 2000, şek. 295-A, s. 269).
- Şekil 37:** Pergamon Dionysos Tapınağı rekonstrüksiyonu (Radt 2002, res. 132, s. 188).
- Şekil 38:** Pergamon Dionysos Tapınağı'nın Basamakları (Mete Mutlu Şahan 2005).
- Şekil 39:** Pergamon Dionysos Tapınağı'nın Basamakları (Mete Mutlu Şahan 2005).
- Şekil 40:** Pergamon Yukarı Agora Tapınağı'nın Planı (Akurgal 2000, şek. 295-B, s. 269).
- Şekil 41:** Pergamon Hera Basileia Tapınağı'nın Planı (Akurgal 2000, şek. 295-C, s. 269).
- Şekil 42:** Pergamon Hera Basileia Kutsal Alanı (Mete Mutlu Şahan 2005).
- Şekil 43:** Pergamon Asklepios Tapınağı'nın Planı (Akurgal 2000, şek. 295-D, s. 269).
- Şekil 44:** Pergamon Hermes ve Herakles Tapınağı'nın Planı (Akurgal 2000, şek. 295-E, s. 269).
- Şekil 45:** Phokaia Taş Kule ve yakın çevresi (Mete Mutlu Şahan 2005).
- Şekil 46:** Phokaia Taş Kule'nin restorasyondan önceki çizimi (Boardman 2000, s. 55, 2.32-A).
- Şekil 47:** Phokaia Taş Kule'nin restorasyondan önceki fotoğrafı (Cahill 1988, res. 5 s. 486).
- Şekil 48:** Phokaia Taş Kule'nin vaziyet Planı (Cahill 1988, res. 8, s. 489).
- Şekil 49:** Phokaia Taş Kule'nin iç mekânlarının planı (Cahill 1988, res. 9, s. 490).
- Şekil 50:** Phokaia Taş Kule'nin kuzeydoğu-güneybatı doğrultusundaki kesit (Cahill 1988, res. 10, s. 491).
- Şekil 51:** Phokaia Taş Kule'nin kuzeybatı görünüşü (Cahill 1988, res. 6, s. 487).
- Şekil 52:** Phokaia Taş Kule'nin kuzeydoğu görünüşü (Cahill 1988, res. 4, s. 485).
- Şekil 53:** Taş Kule'nin restorasyondan önceki durumu (Özyiğit Phokaia, s. 182).
- Şekil 54:** Phokaia Taş Kule'nin kuzeybatı cephesi (Mete Mutlu Şahan 2005).
- Şekil 55:** Phokaia Taş Kule kuzeyden görünüş (Mete Mutlu Şahan 2005).

- Şekil 56:** Phokaia Taş Kule doğudan görünüş (Mete Mutlu Şahan 2005).
- Şekil 57:** Phokaia Taş Kule doğudan görünüş (Mete Mutlu Şahan 2005).
- Şekil 58:** Phokaia Taş Kule güneyden görünüş (Mete Mutlu Şahan 2005).
- Şekil 59:** Phokaia Taş Kule'nin güneybatı cephesi (Mete Mutlu Şahan 2005).
- Şekil 60:** Phokaia Taş Kule'nin giriş holünden mezar odasına geçiş (Mete Mutlu Şahan 2005).
- Şekil 61:** Phokaia Taş Kule'nin Mezar odasındaki mezar çukuru (Mete Mutlu Şahan 2005).
- Şekil 62:** Phokaia Taş Kule'deki sahte Kapı (Mete Mutlu Şahan 2005).
- Şekil 63:** Phokaia Taş Kule'deki sahte kapı (Özyiğit Phokaia, s. 185).
- Şekil 64:** Sardes Nekropolisi'nden kapı taşı (Cahill 1988, res. 17, s. 497).
- Şekil 65:** Sardes Piramit Mezar ve yakın çevresi (Hanfmann 1962, s. 3).
- Şekil 66:** Sardes Piramit Mezar'ın oturduğu platform, karşıdan görünüş (Alpaslan 2005, şek. 32, s. 74).
- Şekil 67:** Sardes Piramit Mezar, 1969 kazısından fotoğraf (Hanfmann 1983, res. 67).
- Şekil 68:** Sardes Piramit Mezar Anıtı'nın 1914'deki rölövesi ve Butler'ın restitüsyon önerileri. (Butler 1922, III. 185, s. 166).
- Şekil 69:** Sardes Piramit Mezar ve yakın çevresi-1914 (Butler 1922, III. 186, s. 168).
- Şekil 70:** Sardes Piramit Mezar ve yakın çevresi-2004 (Alpaslan 2005, şek. 36, s. 76)
- Şekil 71:** Sardes Piramit Mezar Plan rölövesi (Ratté 1992, res. 2, s. 138).
- Şekil 72:** Sardes Piramit Mezar Kesitleri (Ratté 1992, res. 3, s. 141).
- Şekil 73:** Sardes Piramit Mezar Batı ve Kuzey cepheleri (Ratté 1992, res. 7-8, s. 145).
- Şekil 74:** Sardes Piramit Mezar Doğu ve Güney cepheleri (Ratté 1992, res. 5-6, s. 143).
- Şekil 75:** Sardes Piramit Mezar'ın üst yapısının oturduğu varsayılan taş döşeme (Alpaslan 2005, şek. 41, s. 79).
- Şekil 76:** Sardes Piramit Mezar'ın Doğu cephesinde farklı yüzey dokularına sahip taşlar (Ratté 1992, 22-3).

- Şekil 77:** Sardes Piramit Mezar Taşlarının tüm yüzeyinde rastlanan iki farklı doku (Alpaslan 2005, şek. 44, s. 80).
- Şekil 78:** Sardes Piramit Mezar'ın doğu cephesinde taş işleme düzeni (Alpaslan 2005, şek. 45, s. 81).
- Şekil 79:** Sardes Piramit Mezar Kasper'in restitüsyonu (Ratté 1992, res. 14, s. 157).
- Şekil 80:** Sardes Piramit Mezar Ratté'nin restitüsyonu (Ratté 1992, res. 16, s. 161).
- Şekil 81:** Sardes Piramit Mezar, Kleiss'in üst yapıya ilişkin restitüsyon önerileri (Kleiss 1996, şek. 5, s. 139).
- Şekil 82:** Sardes Piramit Mezar olası üst yapının oturduğu taş döşemede izler (Ratté 1992, res. 11, s. 151).
- Şekil 83:** İran haritası (Stronach 1978, res. 2, s. 2).
- Şekil 84:** Pasargadae ve II. Kyros'un mezarının yeri (Stronach 1978, res. 3).
- Şekil 85:** Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın 1840'daki durumunu gösteren, Flandin ve Coste tarafından yapılan çizim. (Stronach 1978, lev. 19-A).
- Şekil 86:** Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın Planı (Stronach 1978, res. 9, s. 27).
- Şekil 87:** Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın çatı boşluğunun planı (Stronach 1978, res. 10).
- Şekil 88:** Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın A-A Kesiti (Stronach 1978, res. 11).
- Şekil 89:** Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın B-B Kesiti (Stronach 1978, res. 12, s. 29).
- Şekil 90:** Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın kuzeybatı cephesi (Stronach 1978, res. 13).
- Şekil 91:** Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın güneydoğu cephesi (Stronach 1978, res. 15, s. 31).
- Şekil 92:** Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın güneybatı cephesi (Stronach 1978, res. 16, s. 32).
- Şekil 93:** Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın kuzeydoğu cephesi (Stronach 1978, res. 14).
- Şekil 94:** Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın Perspektif restitüsyonu (Stronach 1978, res. 21, s. 39).
- Şekil 95:** Pasargadae II. Kyros'un mezarı ve yakın çevresi (Stronach 1978, lev. 20).

- Şekil 96:** Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın güneyden görünüşü (Stronach 1978, lev. 22).
- Şekil 97:** Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın güneybatı cephesi (Stronach 1978, lev. 27).
- Şekil 98:** Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın kuzeybatı cephesi (Stronach 1978, lev. 23).
- Şekil 99:** Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın Mezar odası (Stronach 1978, lev. 32).
- Şekil 100:** Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın Mezar odası (Stronach 1978, lev. 36).
- Şekil 101:** Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın Silmeleri ve Çatısı (Stronach 1978, lev. 29-C).
- Şekil 102:** Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın Silmeleri (Alpaslan 2005, şek. 71, s. 93).
- Şekil 103:** Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın silmesinin altındaki tamamlanmamış dış frizi (Nylander 1970, res. 32, s. 96).
- Şekil 104:** Ksanthos agorasındaki mezar-ev (Demargne 1974, lev. I-1).
- Şekil 105:** Ksanthos agorasındaki mezar-evin güneydoğu görünüşü (Demargne 1974, lev. I-2).
- Şekil 106:** Ksanthos agorasındaki mezar-evin planı (Demargne 1974, lev. II-2).
- Şekil 107:** Ksanthos agorasındaki mezar-evin güney cephesi (Demargne 1974, lev. II-1).
- Şekil 108:** Ksanthos agorasındaki mezar-evin doğu cephesi (Demargne 1974, lev. 2-4).
- Şekil 109:** Ksanthos agorasındaki mezar-evin batı cephesi (Demargne 1974, lev. 2-3).
- Şekil 110:** Ksanthos agorasındaki mezar-evin güneybatı görünüşü (Demargne 1974, lev. 2-1).
- Şekil 111:** Ksanthos şehir planı ve Nereidler Anıtı'nın yeri (Alpaslan 2005, şek. 85, s. 98).
- Şekil 112:** Ksanthos Nereidler Anıtı'nın British Museum'daki rekonstrüksiyonu (Alpaslan 2005, şek. 89, s. 100).

- Şekil 113:** Ksanthos Nereidler Anıtı, doğu cephesi (**Alpaslan 2005, şek. 87, s. 99**).
- Şekil 114:** Ksanthos Nereidler Anıtı, kuzey cephesi (**Alpaslan 2005, şek. 88, s. 99**).
- Şekil 115:** Ksanthos Nereidler Anıtı Restitüsyon (**Borchardt 1990,lev. 28**).
- Şekil 116:** Ksanthos Nereidler Anıtı restitüsyon maketi F.N. Pryce-1929 (**Alpaslan 2005, şek. 90, s. 100**).
- Şekil 117:** Limyra şehir planı ve Heroon'un yeri (**Borchhardt 1976, res. 1, s. 21**).
- Şekil 118:** Limyra Perikle Heroon'un kuzey ve güney cephesi restitüsyonu (**Borchhardt 1976, res 23-24, s. 112-113**).
- Şekil 119:** Limyra Perikle Heroon'nun cella duvarındaki frizin restitüsyonu (**Borchhardt 1999, lev. 17**).
- Şekil 120:** Limyra Perikle Heroonu restitüsyon maketi (**Borchhardt 1999, lev. 16**).
- Şekil 121:** Halikarnassos Kenti planı ve Maussolleion'un konumu (**Pedersen 1991, res. 93, s. 96**).
- Şekil 122:** Halikarnassos Maussolleion terasındaki kalıntılar (**Alpaslan 2005, şek. 100, s. 105**).
- Şekil123:**Halikarnassos Maussolleion, Peter Jackson'ın Waywell'in rekonstrüksiyonuna dayanarak yaptığı restitüsyonu (**Waywell 1980, res. 1, s. 4**).
- Şekil 124:** Halikarnassos Maussolleion, restitüsyon önerileri
I-Krischen, II-Jeppesen, III-Adler, IV-Dinsmoor, V-Buhlmann, VI-Waywell-Bird.
- Şekil 125:** Halikarnassos Maussolleion'un restitüsyon çizimi (**Waywell 1980, res. 11**).
- Şekil 126:** Halikarnassos Maussolleionu'un restitüsyon maketi (**Jeppesen 1981, res. 8-A-B**).
- Şekil 127:** Halikarnassos Maussolleion, restitüsyon plan ve kesiti (**Jeppesen 1981, res. 1, s. 22**).
- Şekil 128:** Halikarnassos Maussolleion'un çift basamaklı podyumlu restitüsyonu, H. W. Law (**Ekschmitt 1984, res. 46, s. 157**).
- Şekil 129:** Halikarnassos Maussolleion'un Frizi, heykellerinin yerleri ve konuları (**Ekschmitt 1984, res. 48, s. 163**).

- Şekil 130:** Knidos Aslanlı Mezar'ın Restitüsyon çizimi, R. P. Pullan (Waywell 1980, res. 3, s. 6).
- Şekil 131:** Belevi Anıtı ve yakın çevresi (Praschniker-Theuer 1979, res. 133).
- Şekil 132:** Belevi Anıtı'nın vaziyet planı (Praschniker-Theuer 1979, res. 2, s. 13).
- Şekil 133:** Belevi Anıtı'nın kalıntıları (Heinz-Ruggendorfer 2002, res. 1, s. 150).
- Şekil 134:** Belevi Anıtı'nın kalıntıları (Praschniker-Theuer 1979, res. 6, s. 16).
- Şekil 135:** Belevi Anıtı kalıntılarının plan rölövesi (Hoepfner 1993, res. 4, s. 113).
- Şekil 136:** Belevi Anıtı cephe rölöveleri (Praschniker-Theuer 1979, res. 9-A, s. 18).
- Şekil 137:** Belevi Anıtı'nın plan restitüsyonu (Praschniker-Theuer 1979, res. 42, s. 56).
- Şekil 138:** Belevi Anıtı'nın plan restitüsyonu (Hoepfner 1993, res. 8, s. 116).
- Şekil 139:** Belevi Anıtı'nın kesit restitüsyonu (Praschniker-Theuer 1979, res. 42-C, s. 59).
- Şekil 140:** Belevi Anıtı'nın kesit restitüsyonu (Hoepfner 1993, res. 10).
- Şekil 141:** Belevi Anıtı'nın Miltner'e göre restitüsyonu (Praschniker-Theuer 1979, res. 140, s. 175).
- Şekil 142:** Belevi Anıtı'nın Theuer'e göre restitüsyonu (Praschniker-Theuer 1979, res. 51, s. 72).
- Şekil 143:** Belevi Anıtı'nın Theuer'e göre restitüsyon perspektifi (Praschniker-Theuer 1979, res. 157).
- Şekil 144:** Belevi Anıtı'nın cephe restitüsyonu (Hoepfner 1993, res. 9).
- Şekil 145:** Belevi Anıtı'nın çevre koridorunu gösteren perspektif restitüsyonu (Hoepfner 1993, res. 11).
- Şekil 146:** Podyumlu Mezar Anıtları'nın ölçekli çizimleri (Çizen: İbrahim Alpaslan).

GİRİŞ

Şehir planlamasında çeşitli konumlarda yer alabilen tapınakların ve mezar yapıların çevresi üzerindeki egemenlik ve koruyucu niteliğini vurgulayan, onlara anıtsallık özelliğini veren ve aynı zamanda da altyapıyı meydana getiren temel eleman yapının oturduğu kaidedir. Hellen ve Roma mimari örneklerinde kullanılan yükseltme yöntemlerini üç ana grupta toplamak mümkündür; a)Teras halinde inşa edilmiş geniş bir platform üzerine yerleştirme, b)Sayısı değişebilen basamaklardan oluşmuş bir kaide ile yükseltme, c)Bir podyum üzerine oturtmadır. Bunlardan birinci grup, çoğunlukla ikinci ve üçüncü gruba giren biçimlerle birlikte de uygulanmıştır¹.

Teras şeklinde geniş bir platforma oturtmanın tipik örneklerini Miletos, Priene ve Keramos'ta bulmaktayız. Anadolu'da en eski uygulama yerleri bilindiği kadarıyla Neandreia ve Erythrai tapınaklarıdır². Bu tipin şimdilik bilinen en eski örneği İzmir Bayraklı da bulunmuştur³. Bunlar tapınak mimarisi bölümünde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

Yüksek bir podyum üzerindeki anıtsal yapı kurgusu, İ.Ö. 6. yüzyıla kadar Yunan yapı kültürüne de Pers ve Mısır yapı kültürlerine de yabancıdır. İ.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen üç mezar anıtı bu geleneğin bilinen ilk örnekleri gibi görünmektedir. Bu üç örnekten ilk ikisinin yani Phokaia'daki Taş Kule ile Sardes'deki Piramit Mezar anıtlarının Anadolu'da olması, podyumlu yapı geleneğinin Anadolu kaynaklı olduğunu düşündürür. Dolayısıyla İ.Ö. 5. ve 4. yüzyıllara tarihlenen Ksanthos Agorası'ndaki Mezar ev, Nereidler Anıtı (Ksanthos), Perikle Heroonu (Limyra), Maussolleion (Halikarnassos), Aslanlı Mezar (Knidos) ve Belevi Anıtı'ndaki (Ephesos) yüksek podyumların Anadolu kökenli bir geleneğin devamı olarak yorumlanabilir⁴. Mezopotamya'daki Zigguratlar⁵ ve Mısır'daki basamaklı piramitler ölçek olarak farklı olmalarına rağmen form olarak basamaklı

---

¹ Ümit Serdaroglu, *Lykia – Karia'da Roma Dönemi Tapınak Mimarlığı*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2004, s.145. (Lykia – Karia)

² Serdaroglu, Lykia – Karia, s. 145.

³ Serdaroglu, Lykia – Karia, s. 145.

⁴ H. İbrahim Alpaslan, *Anadolu'da Podyumlu Mezar Mimarisi İ.Ö. 6. – İ.Ö. 4. yüzyıl, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2005, s. 47.

⁵ Ziggurat: Eski Mezopotamya'da basamaklı bir piramit biçiminde, üstü açık, cella bölümü zirvede yer alan gözlemevi işlevi de olan tapınak-kule. İlk zigguratlar Sümerler döneminde yapılmıştır (Saltuk 1993, s. 195.).

podyumlara kaynaklık etmiş olabilirler. Stronach basamaklı podyumu Perslerin yerel bir formdan türettiklerini savunur⁶. Bununla birlikte basamaklı podyumun mezar anıtlarında kullanılmasına dair bilinen ilk örnekler İ.Ö. 6. yüzyılda Pers hâkimiyeti altındaki Anadolu'dadır. Ayrıca bu formun alışılmadık biçimde anıtların çatısı olarak kullanılmasının bilinen ilk örneği de Maussolleion'dur. Bu nedenle Maussolleion, Aslanlı mezar ve eğer varsa Belevi Anıtı'nda, anıtın çatısını ve aynı zamanda en üstteki heykelin podyumu oluşturan basamaklı eleman, doğunun ve yerelin birlikte yaptığı katkı olarak yorumlanabilir⁷.

Mimari özelliklerine göre birçok alt gruba ayrılabilen antik dönem mezar yapılarının başlıca tipleri kaya mezarları, tümülüsler, lahitler ve anıt mezarlardır. Bu dört ana çeşide Anadolu'da rastlamak mümkünse de hangi tipte olursa olsun İ.Ö. 6. yüzyıla kadar mezar yapılarında anıtsallık kavramı yoktur. İ.Ö. 6. yüzyıldan sonra mezar yapılarında anıtsallık kavramı ortaya çıktığı söylenebilir. Bu anıtsallık yapının boyutlarının büyütülerek bir podyumla yerden yükseltilmesiyle elde edilmiştir. En erken olan mezar anıtları arasında Phokaia'daki Taş Kule, Sardes'deki Piramit Mezar ve Pasargadae'daki II. Kyros'un Mezarı'dır. Bu yapıların hangi ortamda ortaya çıktığı ve hangi yapı geleneklerinin bu oluşumda etkili olduğunun araştırılması bu çalışmanın amaçlarından bir tanesidir. Aynı zamanda podyumlu tapınak mimarisinden de yola çıkarak podyum mimarisinin oluşumunun irdelenmesi de Smyrna, Neandria, Phokaia, Larisa, Miletos, Erythrai Athena Tapınakları ve Pergamon'daki prostylos tapınakları incelenerek bize yardımcı olabilecek yapılar arasındadır.

---

⁶ Stronach, D., **Pasargadae**, Oxford University Press, Oxford, 1978, s. 41.

⁷ Alpaslan, s. 50.

BİRİNCİ BÖLÜM

KITA YUNANİSTAN, MISIR VE MEZOPOTAMYA

Antik Yunan mimarisinde İ.Ö. 8. yüzyıla kadar insan ölçeğini önemli oranda aşan boyutlarıyla anıtsal bir yapıya rastlanmaz. Merkezi bir yapının olmaması, dolayısıyla binlerce işçiyi zorla veya ücretli olarak organize ederek anıtsal yapılar yaptırma olanağına sahip kralların ortaya çıkmaması, büyük çaptaki inşaatların yapılamamasının başta gelen nedenidir. Siyasi yapıları Yunanlılarınkine göre daha merkezi olan doğu uygarlıklarında kral veya imparator figürüne sıklıkla rastlanır. Örneğin Mısır kralı Menes daha İ.Ö. 3000 dolaylarında aşağı ve yukarı Mısır krallıklarını birleştirmiştir. Mezopotamya’da İ.Ö. 2350 dolaylarında Akad kentinin yöneticisi I. Sargon Sümer kent devletlerini birleştirerek bölgesel bir devlet kurmuştur. Babil hanedanının 6. kralı olan Hammurabi ise İ.Ö. 1700 dolaylarında Sümer ve Akad ülkelerini tek bir yönetim altında birleştirerek bir imparatorluk oluşturmuştur. Yunan anakarasında ise bu tarihlerde bir siyasi yapıdan bahsetmek güçtür. Yunan anakarasında güçlü, merkezi bir devlet ve anıtsal boyutlardaki yapıların yapılması için gerekli olan malzeme ve işgücüne hükmedecek bir yönetici yoktur. İstisna olarak Agamemnon ve Büyük İskender düşünülebilirse de bu generaller kalıcı bir siyasi yapı kurup imparatorluk diye değerlendirilebilecek bir birliktelik oluşturamamışlardır. Mezopotamya’daki yöneticiler birçok kentten bazen birçok ülkeden oluşan büyük alanlara hükmederek buradaki işgücü ve hammaddeyi, sahip olduğu askeri veya ekonomik gücün yardımıyla organize ederek güçlerini anıtsal yapılar yoluyla somutlaştırma olanağını bulmuşlardır⁸.

Mezopotamya ve Mısır’da güçlü siyasi yapıların izleri erken tarihlerden Roma İmparatorluğu’na kadar sürülebilir. Hâkim güç değişse de büyük coğrafyalara ve milletlere yayılan güçlü yapılar istikrarlı biçimde devam eder. Yunan anakarasında ise Roma İmparatorluğu’na kadar güçlü bir siyasi yapıdan söz etmek zordur. Ortak bir düşmanı püskürtmek veya ortak bir çıkar elde etmek için geçici bağlaşımlar ve gevşek federasyonlar kurmakla birlikte tam anlamıyla siyasal bir birleşmeyi gerçekleştirememişlerdir⁹.

---

⁸ Alpaslan, s. 48-49.

⁹ Ağaoğulları, M. A., **Kent Devletlerinden İmparatorluğa**, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s. 17.

Mısır ve Mezopotamya'da merkezi yönetimlerin etkisiyle köklü bir anıtsal yapı geleneği vardır. Ancak doğu mimarisinde anıtsallık genelde Mısır Piramitleri gibi tüm yapının devasa boyutlarda yapılmasıyla sağlanıyordu. Bu etki Anadolu'da normal boyutlardaki bir yapının yüksek bir podyumun üzerine yerleştirilmesiyle elde edilmiştir. Anadolu'da anıtsal mezarların podyumlarının biçimlenmesi sürecinde ortaya çıkan ve daha sonra Maussolleion ve Aslanlı mezarın çatılarında kullanılan basamaklı podyumun kökleri ise uzmanlar tarafından genellikle doğu da aranmaktadır. Ancak bu elemanın mezar anıtlarının podyumları veya çatıları olarak kullanılmasının ilk örnekleri Anadolu'dadır¹⁰.

İ.Ö. 660'da Mısır Firavunu Psamtik I'ın İonia ve Kariyalılar'ın yardımıyla Asurlular'a üstünlük sağlamasıyla Mısır ve Yunanistan arasında güçlü ilişkiler oluşmaya başlamıştır. Batı Mısır'daki ticaret kenti Naukratis'teki Yunan izlerinin İ.Ö. 620'lere kadar inmesi de bu tarihlerdeki sıkı ilişkilerin olduğunu destekler niteliktedir¹¹. Yunanlılar köklü bir sütun giriş sistemi ve taş yapı geçmişine sahip olan Mısır mimarisinin ürettiği anıtsal yapıları yerinde görüp bu yapıların tasarım, malzeme ve yapım tekniklerini anakaraya taşımışlardır. Yunan mimarisinin iki temel düzeni olan Dor ve İon düzeninde doğu kökenli elemanlara rastlamak mümkündür. Birçok ögesi ahşap mimarinin taş mimariye yansıması olarak değerlendirilse de Dor düzeni Mısır mimarisine çok şey borçludur. Tasarım bağlamında detay farklılıklarına rağmen erken Dor kolonadlarıyla Mısır kolonadlarının oran ve genel etkileri büyük oranda benzemektedir¹². Dor sütunu Yunan Bronz Çağı'ndaki örnekleriyle benzeşir, ancak onlar gibi aşağıya doğru değil, Mısır'dakiler gibi yukarı doğru incelir. Dor düzenindeki kare kesitli ve sürekli bir bantla sonlanan arşitravın da Mısır'da benzerlerine rastlanır¹³.

İon sütun başlığı biçimsel olarak Aiol sütun başlığına benzese de ondan türetildiğine ilişkin bir kanıt yoktur. Aiol başlığının kökeni Mezopotamya metal işçiliğinde veya daha belirgin olarak doğu Akdeniz kıyılarında bulunabilir¹⁴. İ.Ö. 1. binyılın başlarında Suriye ve Filistin'de kullanılan biçim İ.Ö. 7. yüzyılın sonlarında Anadolu'nun batı kıyılarında ortaya çıkmış ve İ.Ö. 6. yüzyıl içerisinde Karia'dan

¹⁰ Alpaslan, s. 52.

¹¹ Coulton J. J., **Ancient Greek Architects at Work**, Oxford, 1977, s. 32.

¹² Coulton, s. 33.

¹³ Alpaslan, s. 4.

¹⁴ Lawrence A. W., **Greek Architecture**, Penguin Books, 1966, s. 131.

Troia'ya kadar yaygınlaşmıştır¹⁵. İon başlığının en karakteristik öğeleri olan volütlerin öncüllerine Mısır mücevherlerinde, İ.Ö. 1350'lerdeki Hitit mühürlerinde ve İ.Ö. 9. yüzyıl civarında Mezopotamya'da rastlamak mümkündür¹⁶. Yunan dünyasındaki yapılara karşılık doğuda insan ölçeğini önemli oranda aşan yapılar bulunmaktaydı. Erken tarihli bir Yunan tapınağı ile bir Mısır piramidi veya Mezopotamya zigguratını yan yana düşünmek bu farkı somut bir şekilde ortaya koyar. Ancak Yunan mimarisinde de İ.Ö. 8. yüzyılın ortasından itibaren yapı boyutları büyümeye başlar ve anıtsallık özellikle tapınaklar için önemli bir tasarım kriteri haline gelir. Bunun ilk örneği İ.Ö. 8. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Samos'taki Hera Tapınağı'dır¹⁷. Daha sonra İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarında inşa edilen Ephesos'daki Artemis ve Didyma'daki Arkaik Apollon tapınakları da anıtsal boyutlarıyla önceki gelenekten ayrılır. Samos ve Ephesos'daki tapınaklarda Sami kökenli yapı ustalarının çalışmış olması ve bu yapıların İon düzeninin ilk olgun örnekleri olması doğu kaynaklarının İon düzeninin ortaya çıkışındaki önemli rolünü vurgular¹⁸. Ayrıca dipteros plan şeması da Mısır mimarisi ile ilişkiler kurulmasına olanak sağlar. Cellanın etrafının iki sıra sütunla çevrilmesi ve bazı durumlarda pronaosda da sütun sıralarının bulunması Mısır'ın hipostil¹⁹ salonlarını anımsatır²⁰. İ.Ö. 7. ve 6. yüzyıllarda Yunan mimarisi malzeme, teknoloji ve tasarım açısından kırılma noktasındayken doğuyla kurulan ilişkiler bu oluşuma doğu öğelerinin de katılmasına, daha önceki Yunan mimarisinde rastlanmayan anıtsallık fikrinin Anadolu ve adalarda etkili olmasına neden olmuştur²¹.

---

¹⁵ Müller – Wiener W., **Griechisches Bauwesen in der Antike**, München, 1988, s. 131.

¹⁶ Dinsmoor W. B., **The Architecture of Ancient Greece**, London, 1975, s. 59-60.

¹⁷ Coulton, s. 30.

¹⁸ Lawrence, s. 132.

¹⁹ Hipostil: Tavanı sütunlar üzerine oturtulmuş salon.

²⁰ Alpaslan, s. 5.

²¹ Alpaslan, s. 6.

İKİNCİ BÖLÜM

TAPINAK MİMARİSİ

Tapınak, bir tanrı ya da tanrılara tapınmak için tanrının evi olarak ve kült heykeline uygun bir yapı sağlamak amacıyla yapılmıştır. Tapınak tanrıya tapanların toplanacağı bir yer değildir. Tanrıya tapınmak tapınağın dışında açık havada sunağın çevresinde yapılırdı. Tapınağın önündeki sunakta tanrıya adanmış kurbanlar kesilir ve etleri dağıtılırdı. Kurbanın iç organları yakılıp, çıkan dumana bakılarak, yapılan adaktan tanrının hoşnut olup olmadığı hakkında kehanette bulunulurdu. Sunak ve tapınağın içindeki tanrı heykeli aynı aks üzerinde bulunurdu ki tanrı kendisine adanan kurbanı görebilsin. Tapınak tanrıya adanan değerli eşyaların bulunduğu bir yer işlevini de görürdü. Her tapınak çevresindeki kutsal bir bölgenin ya da temenosun sahibiydi, buraya genellikle bir noktadan, bir propylondan girilirdi. Bu kutsal alanda sunaklar, adaklar ve rahiplerin evleri vardı²². Antik çağdaki en saygın kült merkezlerinde tapınak kentin akropolünde yer alırdı. Tapınağın en önemli unsurunu teşkil eden dikdörtgen Naos (Cella) bir girişe (Pronaos), bazen de bir arka girişe (opisthodomos) sahiptir²³.

2.1. İ.Ö. 7. ve İ.Ö. 6. YÜZYILLARA TARİHLENEN PODYUMLU TAPINAKLAR

2.1.1. Smyrna Athena Tapınağı

Yapılan kazılar sayesinde tapınağın tarihlendirilmesi dört dönem altında toplanmıştır²⁴.

2.1.1.1. Geç Geometrik Dönem

Bu döneme ait tapınak yapısından günümüze sadece bir rampa kalıntısı ve bu rampanın dayandığı bir duvar ortaya çıkarılmıştır. Aşağı yukarı 3 m. genişlikte olan

---

²² Yasemin Er, *Klasik Arkeoloji Sözlüğü*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, s.336.

²³ Er, s. 337.

²⁴ Ekrem Akurgal, *Eski İzmir I Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1993, s. 55. (Eski İzmir)

rampanın üstü iki kenarda düzgün taşlarla kaplıdır. Batı ve doğu yan duvarlarına baktığımızda ise çok güzel düzletilmiş kesme taşlarla örgülü duvar bulunmaktadır. Blokların yüzleri tokmak, murç ve keski ile işlenmiştir. Bugün doğu yanda bir sıra üzerinde iki büyük düzgün işlenmiş rektogonal blok, buna karşın batı yanda üç sıra halinde üstte düzgün işlenmiş bir rektogonal, altta ise iki sıra polygonal bloklar görülmektedir. Yaklaşık 1 m.'ye yakın yükseklikte olan ve kuzeyden güneye oldukça belirgin bir eğilim gösteren bu duvar kuzey yönde sub-geometrik duvar temelinin altında, güneyde de yığma taşlar altına girmektedir²⁵.

Rampanın dayandığı 5,5 m. uzunluğu olan bu duvarın aynı döneme giren podyuma ait olması mümkündür. Kalıntıların az olması podyum ve tapınağın biçimi konusunda yorum yapmayı zorlaştırır. Buna rağmen 20-25 m. uzunluğunda bir podyum ve onun üzerinde küçük boyutlarda apsidal bir tapınak düşünülebilir. 3 m. genişlikte ve 1 m. kadar yükseklikte olan rampanın olağanüstü güzellikte işlenmiş taş işçiliğinden dolayı ilk tapınağa ait kutsal yol olduğu düşünülmektedir²⁶. Geç geometrik tapınağın yapılış tarihi kesin olmamakla birlikte, ele geçen seramik parçaların geç geometrik döneme kadar gitmektedir²⁷.

2.1.1.2. Subgeometrik Dönem

Eski İzmir kenti topografik açıdan kuzeyden güneye ve batıdan doğuya eğim gösteren bir arazide bulunmaktadır. Bu nedenle Athena Tapınağı ve yakın çevresi arasında 1-4 m. arasında değişen yükselti farkları bulunmaktadır. Subgeometrik döneme giren tapınak podyumu yaklaşık olarak kuzeybatı köşede 1m., güneybatı köşede 1,5 m., doğu-güney köşede 1 m. yüksekliğindedir. Subgeometrik döneme giren podium'un güney ve batı duvarları oldukça iyi korunmuştur. Buna karşın kuzey duvarı bu dönemde mevcut değildir. Doğu duvarının ise 1,5 m. gibi çok az bir bölümü ortaya çıkarılmıştır²⁸.

---

²⁵ Akurgal, Eski İzmir, s. 55.

²⁶ Akurgal, Eski İzmir, s. 55.

²⁷ Akurgal, Eski İzmir, s. 55.

²⁸ Akurgal, Eski İzmir, s. 56.

Subgeometrik dönem podyum duvarı iki evre halinde inşa edilmiştir²⁹;

İlk evrede güney duvarı düzgünce ve biraz öne çıkmış bir temel üzerinde oturmakta ve iyi işlenmiş durumdadır. Duvar örgüsü alt sıralarda ve uçlara doğru büyük ölçüde rektogonal, ortalarda ise polygonal biçimde taşlardan oluşmaktadır. Blokların yüzü tokmak, murç ve keski ile işlenmiştir. Rektogonal ve özellikle polygonal bloklar arasına sağlamlığı artırmak amacıyla küçük taşlar yerleştirilmiştir. Blokların aralarına ayrıca toprak harç da kullanılmıştır. Blokların yüzleri kabaca düzletilmiştir, ancak duvar bütünü ile oldukça düzgün bir yüzey gösterir. Duvarın iç yüzü yoktur, dolgu olarak devam etmektedir. Podyum'un güneybatı köşesinde görülen büyük mavimtrak (göktaşı) bloklar bulunmaktadır. Bu bloklar Oryantalizan dönemdeki onarım sırasında duvarı sağlamlaştırmak amacıyla yapılan eklemelerdir. Birinci podyum duvarı ilk aşamada batıya doğru 5 m. daha uzun inşa edilmiştir, ancak ikinci evrede burası kısaltılmıştır. Tapınak alanı içinde ele geçen bir krater parçası tapınağın bu döneminin tarihlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Üzerinde bir Lyra tasviri bulunan bu parça ile Fenike kökenli fildişi bir baş, Subgeometrik tapınağın ilk evresinde tanrıçaya sunulan hediyeler arasında olmaları gerekmektedir. Buna karşın tapınak platformu üzerinde bulunan bazı geç protokorinth vazolarını ise Subgeometrik tapınağın ikinci evresine vermek doğru olmaktadır³⁰.

Subgeometrik dönemin ikinci evresinde podyumun güney duvarı onarılmış ve bugün de iyi korunmuş olan batı duvarı inşa edilmiştir. Batı podyum duvarı, güney podyum duvarından hem işçilik hem de örgü tekniği bakımından farklılık göstermektedir. Batı podyum duvarının taşları çok daha düzgün olup daha büyük bir özenle işlenmiştir. Batı duvarı örgü tekniği bakımından bazı yerlerde benzerlik göstermektedir. Örneğin buradaki blokların aralarına küçük taşlar sıkıştırılmış ve bunların aralarında da toprak harç kullanılmıştır. Batı duvarının taşları da genellikle polygonal tiptedir. Batı duvarında da güney duvarında olduğu gibi iç yüzü dolgudan oluşmaktadır. Platformun üzerinde bulunan duvar parçaları çok özenli bir işçilik gösterdiği için muhtemelen Oryantalizan Dönem'de yapılmış olan cella duvarına ait olduğu düşünülmektedir³¹.

---

²⁹ Akurgal, Eski İzmir, s. 56.

³⁰ Akurgal, Eski İzmir, s. 56.

³¹ Akurgal, Eski İzmir, s. 56.

2.1.1.3. Oryantalizan Dönem

Athena Tapınağı bu dönemde genişletilmiş ve büyütülmüştür. Tapınağın bulunduğu yer topografik yapı bakımından doğu ve kuzey yönlerinde genişletilmeye elverişli olmadığı için batı ve güney yönlerinde genişletilmiştir. İ.Ö. 7. yüzyılın son çeyreğinde Subgeometrik podyumda olduğu gibi podyumun büyütülmesi iki evrelidir. Birinci evrede tapınak subgeometrik podyumdan itibaren batıya doğru 4,5 x 19 m.², doğuya doğru ise 4,5 x 30 m.² genişletilmiştir. Böylece tapınağın kutsal platformun alanı genişlemiş olmaktadır. Kutsal alanın büyütülme işine ilk olarak krepislerden başlanılmıştır. Çıkıntılı bir temel ve iki basamaktan oluşan krepis ancak 8,5-9 m. uzunluğunda yapılmıştır. Ancak bilinmeyen bir sebepten dolayı krepislerin yapımından vazgeçilmiş ve tapınak batıya ve güneye doğru 4,5 m. genişletilmiştir. Batıya doğru uzatılma ilk aşamada 1,3 m uzun tutulmak istenmiş fakat tapınağın yakınındaki yapılara fazla yaklaştırıldığı düşünülerek bu işleminden vazgeçilmiştir. Yeni yapılan podyum duvarı ile subgeometrik podyum duvarının arası molozlarla doldurularak düz bir zemin elde edilmiştir³².

Batı duvarının kendisi polygonal örgüde olmasına karşın üst sırasının iki köşesi, yani güneybatı ve kuzeybatı köşeleri düzgün rektogonal bloklardan oluşmaktadır. Ancak bu durum yalnızca Athena Tapınağı'na özgü değildir. Bayraklı'nın birçok polygonal örgülü ev duvarlarının köşeleri rektogonal bloklarla sağlamlaştırılmıştır.

Oryantalizan podyumun batı duvarının kuzey ucunda kurşuni renkte büyük bloklar bulunmaktadır. Bu kurşuni renkli bloklar birbiri üzerine binerek basamak şeklinde bir görüntü oluşturmaktadır. Bu basamak şeklindeki taşlar hem işçilerin duvar üzerinde rahat çalışmasını sağlamakta hem de daha sonra eklenecek olan diğer yapılar için başlangıç taşı görevini görmektedir. Bu basamak biçimindeki taşların diğer yapılara bağlantı işlevi yapması özellikle Erythrai Athena Tapınağı'nın batı podyum duvarında da görmekteyiz³³.

---

³² Akurgal, Eski İzmir, s. 57-58.

³³ Akurgal, Eski İzmir, s. 58.

Oryantalizan döneminde büyütülmüş olan podyum duvarları subgeometrik podyum duvarlarından daha özenli ve düzgün örgülüdürler. Fakat içlerinden en güzel örgü göstereni batı duvarıdır³⁴.

Karşılaştırma yapıldığında her iki dönem duvarlarının aynı cins andezitten inşa edildiği hatta örgü yönteminde aynı olduğu yani her ikisinde kabaca kesilmiş polygonal bloklardan ve boşluklara yerleştirilmiş küçük taşlardan oluştuğunu görmekteyiz. Oryantalizan podyumda derzler daha sık aralıktır. Bu yüzden Subgeometrik dönem duvarında görülen ve duvarı sağlamlaştırmak amacıyla blokların aralarına konulan küçük taş parçaları bu duvarda daha seyrek kullanılmıştır. Diğer bir ayrıntı ise Subgeometrik podyum duvarı bir destek duvarı olduğu için içi dolgudur ve iç yüzleri yoktur. Oysaki Oryantalizan podyumun batı duvarı 50-60 cm. kalınlığında olup duvarın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu duvarın doğuya bakan iç yüzündeki taşlar daha küçük ve daha özensiz işçilik göstermekle beraber düzgün bloklarla birlikte 130 cm. uzunluğunda bir duvar ortaya koyarlar³⁵.

Oryantalizan Dönem'de Subgeometrik podyumun güney duvarının batıya doğru olan üst sırası sağlamlaştırılmıştır. Subgeometrik podyumun güney duvarı üst sırada batıya doğru 8-10 m. boyunca, güneye doğru 30-50 cm. çıkıntı yapmaktadır. Subgeometrik ve Oryantalizan podyumun güney duvarlarının arası moloz taşlarla doldurulduğu için bu çıkıntı sağlam zemin üstünde oturuyordu. Bu dolgu taşlarının büyük bir bölümü kazılar sırasında kaldırılmıştır³⁶.

Bu dönemde tapınak subgeometrik podyumun güney ve batı köşesi sağlamlaştırılmıştır. Bu nedenle bu evre içinde naosun yenilenmiş olması ve onun güney ve batı yönlerinde birer sütunlu stoa ile çevrilmesi işine girildiği anlaşılmaktadır. Sütun sırasının ancak oryantalizan podyum üzerinde yer alması öngörülmüştür. Çünkü tufa sütun sırasının ancak oryantalizan podyumun batı ve güney duvarları taşıyacak güçtedir. Söz konusu duvarlar hem yeterince geniştir hem de subgeometrik duvarla araları taş dolgu ile doludurlar. Tapmağın subgeometrik dönem podyum duvarı üzerinde yer alan bu duvar kalıntılarında yola çıkarak naosun yaklaşık 8 x 18 m. boyutlardan olduğu çıkmaktadır³⁷.

---

³⁴ Akurgal, Eski İzmir, s. 58.

³⁵ Akurgal, Eski İzmir, s. 58-59.

³⁶ Akurgal, Eski İzmir, s. 59.

³⁷ Akurgal, Eski İzmir, s. 59.

Oryantalizan tapınağın iyi korunmuş olan cellanın güney duvarı 50 cm. kalınlığında olup içi küçük dolma taşlardan oluşmaktadır. Bu yüzden cella duvarının çok yüksek olmaması gerekmektedir. Çatısı ve onu taşıyan sütunlar ağaçtandır. Cella içten içe 7 m. genişliğinde olduğu için, belki ortasında bir sütun sırası bulunuyordu. Fakat cella genişliği 1 m. daha geniş olan Neandreaia Tapınağı'nda cellanın ortasında bir sütun sırası bulunmaktadır. Cellanın duvar yapısının İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısında yani yaklaşık İ.Ö. 640 yılında inşa edilmiş olan bir megaronun duvarına çok benzemesinden dolayı cellanın aşağı yukarı bu yapıya yakın bir tarihte inşa edildiğini ortaya çıkarmaktadır. Cellanın batı duvarının hemen önünde irili ufaklı taşlardan oluşan ve üzerine kült heykelinin bulunduğu platformun temelleri bulunmaktadır³⁸.

Khios Adası'nın Emporia yerleşmesinde İ.Ö. 6. yüzyılın ilk dörtlüğünde yapılmış olan Athena Tapınağı'nın cellasının boyutları ile Smyrna Athena Tapınağı'nın boyutları birbirine yakın ölçülerdedir³⁹. Emporia yerleşmesindeki Athena Tapınağı 6 x 10 m. ölçüsündedir⁴⁰. Neandreaia'daki Athena Tapınağı'nın podyumu 12,87 x 25,71 m., naosun içten içe ölçüleri ise 8,04 x 19,82 m. dir⁴¹.

Oryantalizan podyumun inşasından sonra tanrıçaya gelen sunuları koyabilecek geniş bir alan oluşmuş fakat kente gelen iş adamları, yabancı tüccarlar, çeşitli bölgelerin Hellenleri ve kent nüfusunun artması sebebiyle Tanrıça Athena'ya gelen sunuları saklayabilmek için yeni alanlara ihtiyaç duyulmuştur. Didyma'da armağanların konması için ilk olarak İ.Ö. 7. yüzyılın sonunda Sekos'un güneybatsında 3,60 x 15,50 m. büyüklüğünde bir stoa⁴², daha sonra İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarında da tapınağın doğusunda iki büyük teras inşa edilmiştir. Buna benzer şekilde, Eski İzmir'de de yapılanmaya en elverişli yer alan güney bölümünde terasların yapımına başlandı. Oryantalizan podyum ve onun üzerindeki naos olduğu gibi kalırken güney bölümüne anıtsal bir giriş kapısı ve onun iki yanına da birer teras eklenmiştir. Fakat ikinci podyumun güney duvarının batı ucuna doğru olan bölümün güneyinde anlaşılan, dikkate alınması gereken bir yapı bulunduğu için batı terası

---

³⁸ Akurgal, Eski İzmir, s. 59.

³⁹ Akurgal, Eski İzmir, s. 59-61.

⁴⁰ Boardman J., **Excavations in Chios 1952-1955 Greek Emporio**, *British School of Archaeology at Athens*; Thames and Hudson, London, 1967, s. 20-21.

⁴¹ E. Akurgal, **Ancient Civilizations and Ruins of Turkey**, İstanbul, 1978, s. 63-64. (Ancient)

⁴² Boardman, s. 24.

küçük tutulmak zorunda kalınmıştır. Ama daha sonraları yapılan bir büyültmede batı terasının batıya doğru genişletilmiş olduğu anlaşılmıştır. Yani ilk olarak doğu bölümü inşa edilen terasın batı kısmı sonradan eklenmiştir⁴³.

Örgü yönteminde duvarın dış yüzü, iç yüzüne oranla daha güzel bir işçilik göstermektedir. İç yüzey devamlı olarak toprak altında kalmasından dolayı baştan savma şekilsiz taşlardan oluşturulmuştur. Bu da doğal olarak terasların içlerinin podyum hizasına kadar toprakla doldurulduğunu ve bununla birlikte düz bir zemin oluşturulduğunu göstermektedir⁴⁴.

Batı terasının batı duvarını oluşturan duvarın hafif bir eğiklik yapmasının sebebi Oryantalizan podyumun batı ucunda bulunan yapıdır. Bu söz konusu eğri duvar batı terasının güney duvarı ile birleşmektedir. Ancak Arkaik dönemde yapılan eklemelerle batı terasının güney dış yüzü yenilenmiş olup eğri duvarın güney ucunun önü kapatılmış durumda olarak bulunmaktadır. Batı terasının ve doğu terasının güney bölümlerinde birer ara duvar görülmektedir. Bu ara duvarlar terasların üzerine inşa edilen ve tanrıçaya adanan sunuları saklamak için kullanılan üzerleri kapalı stoaların duvarlarını taşımakta idi. Batı terasının koridora bakan yüzü çok güzel işlenmiş polygonal bir yapı göstermektedir. Lesbos tipi polygonal örgü görülen bu duvarda taşların araları oldukça sıkı işlenmiştir. Batı terasının güneye bakan yüzü ise şuan da restore olmasına rağmen büyük rektogonal bloklardan örülmüştür ve özenli bir işçilik göstermektedir. Duvarın köşelerini sağlamlaştırmak amacı ile büyük rektogonal bloklardan, orta bölüm ise polygonal bloklardan örülmüştür⁴⁵.

Terasların inşası sırasında iki teras arasında tapınağa girişi sağlayan bir koridor inşa edilmiştir. Tören alayı tapınağa buradan girmekte ve daha sonra kuzeye doğru biraz ilerledikten sonra doğuya dönerek dik bir rampa yardımı ile tapınağa ulaşmaktadır. Bu da bu dönemde kutsal yol anlayışı devam ediyor anlamına gelmektedir. Bu yolun ağzı İ.Ö. 545'deki Pers tahribatını önlemek amacıyla daha sonraki bir tarihte arkasında destek bulunan bir duvarla kapatılmıştır⁴⁶. Smyrna'nın sondan bir önceki evresini oluşturan Oryantalizan dönemde cellanın kullanılmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Buna karşın teraslardaki sütun sırasının dikilip

---

⁴³ Akurgal, Eski İzmir, s. 61-62.

⁴⁴ Akurgal, Eski İzmir, s. 62.

⁴⁵ Akurgal, Eski İzmir, s. 63.

⁴⁶ Akurgal, Eski İzmir, s. 63-65.

dikilmediği hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Belki de bazı sütunların hiç olmazsa bir bölümü dikili bulunuyordu diyebiliriz. Ama bu konudaki öneri varsayımdan öteye geçemez⁴⁷.

2.1.1.4. Tapınağın Son Evresi

Bu dönemde batı terasının batı bölümü tamamlanmıştır. İç yüzeyi yuvarlak dere taşlarından oluşan bu teras duvarının dış yüzeyi ise koridorun batı duvarı ile benzerlik göstermektedir. Tapınağın son evresinde Oryantalizan podyumun doğu yarısı büyük rektogonal bloklarla yenilenmiştir. Daha önce batı bölümde olduğu gibi polygonal bloklardan oluşan doğu bölümünün yenilenmesinin nedeni ise ana girişi karşılamasından dolayı tapınağa giren insanlarda güzel izlenimler bırakmasıdır. Duvar büyük rektogonal taşlardan örülmüş ve oldukça özenli bir işçilik göstermektedir. Önceki dönemlerde görülen blokların arasına küçük taşlar koyarak duvarı güçlendirme yöntemi bu duvarda kullanılmıştır. Nedeni de derzlerin çok daha az aralıklı olmasından kaynaklanmaktadır. Blokların yüzeyleri çekiş ve murçlarla işlenmiştir. Kenarlar yer yer keski ile düzeltilmiş olup ortada kalan bölümden daha yüksektir. Bu durum duvarda çok göz alıcı bir ışık gölge oyununun oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca bu yenileme esnasında koridorun batı duvarının yenilenmiş olduğu görülmektedir. Lesbos tipi olarak adlandırılan eğri konturlu polygonal örgü sistemi Larisa'da da kullanılmaktaydı⁴⁸.

Bu dönemde tapınağa giriş için yapılan koridorun ana girişi üç adet çit ile kapatılıyordu. Ana girişin söve taşının kuzey kenarında, biri ortada diğerleri iki kenarda olan ve Foça taşından yapılmış üç yuva bulunuyordu. Bu taşların güneye, yani söveye bakan yüzleri oyuktur. Zamanında bu taşların üstleri toprak ve döşeme plaka ile örtülüydü. Fakat söve taşları ile oluşturdukları dar oluk açıktır. Böylece kapı eşiği boyunca oluşan dar aralığa oturtulan ağaçtan yapılmış bir kafes ana geçidi kapatıyor ve gerekli olmadığı zaman ziyaretçilerin tapınağa girmelerini önliyordu. Bunun ağaçtan olması gerekmektedir. Çünkü Foça taşından oluşan üç yuva daha ağır bir parmaklığı taşıyamazdı. Kafes tören günlerinde kaldırılıyor, tören bittikten sonra

---

⁴⁷ Akurgal, Eski İzmir, s. 67.

⁴⁸ Akurgal, Eski İzmir, s. 67-68.

da yerine konuluyordu. Tapınağa doğu yönden bir rampa ile giriliyordu ve burası ziyaretçilere bu dönemde de hep açık tutulmaktaydı⁴⁹.

Arkaik Dönem’de cellanın tuf taşından yeniden inşa edildiği anlaşılmaktadır. Perdahlanmış ve köşeleri pahlanmış on iki bloktan oluşan celladan günümüze üç blok ele geçmiştir. Kaideler, sütunlar ve başlıklar tufadan olduğuna göre cella da aynı taştan inşa edilmiş olması gerekmektedir. Nitekim tapınağın önündeki meydana ya da caddede de tufa plakaları ile kaplıydı. Ayrıca girişin eşiği de Foça taşları ile yenilenmiştir. Celladan üç blok taşın ele geçmiş olması, kullanışlı olan bu taşların daha sonraları başka duvarlarda da kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca İ.Ö. 4. yüzyıl evlerin duvarlarında da tapınağa ait olabilecek tuf taşı bloklar bulunmuştur⁵⁰.

2.1.2. Larisa Athena Tapınağı

Mimari buluntular ışığında Aiol’lerin Larisa’ya İ.Ö. 700 yıllarında yerleştikleri belirlenmiştir. İ.Ö. 6. yüzyıl Larisa’sında ise masif duvarlarla çevrili akropolisin içinde iki yapı grubu bulunmaktadır. Bunlar dini ve sivil mimariye ait tanrı ve tanrıçalara adanmış yapılar ile şehrin yöneticisinin oturduğu yapılarıdır⁵¹. Akropolis şehrin en üst noktasındadır. Akropolisin günümüze yalnızca temelleri ulaşmış, yoğun bir şekilde birbirine yaklaştırılmış yapılar ile kaplıdır. Bunlar arasında B ve C Tapınakları ile J sarayı ilk ağızda dikkati çeker. Tapınaklardan birisinin, olasılıkla B tapınağının kentin baş tanrıçası Athena’ya adandığı kuşkusuzdur. Athena Tapınağı ise akropolisin en üst noktasında yer alıyordu⁵².

Tapınağın alt yapısına batkımızda, güneydoğusunda bulunan saray yapısı ile birlikte arkaik dönem Aiol mimarlığı için önemli bilgiler vermektedir. Tapınak küçük bir teras üzerine inşa edilmiştir.

Yapılan kazılarda tapınağın iki evreli olduğu ortaya çıkmıştır. İlk tapınak 3,25 x 6,25 gibi çok küçük boyutlara sahiptir ve bu yüzden sütunlara gerek duyulmamıştır. Daha sonra İ.Ö. 6. yüzyılın başlarında arkaik saray tamamlandıktan

---

⁴⁹ Akurgal, Eski İzmir, s. 67-68.

⁵⁰ Akurgal, Eski İzmir, s. 67-70.

⁵¹ Betancourt P. P., **The Aelic Style in Architecture**, New Jersey, 1977, s. 73

⁵² Betancourt, s. 74

sonra İ.Ö. 530 yılında da tapınak bir önceki tapınağın boyutları esas alınarak yeniden inşa edilmiştir. İkinci yapıya bu tarih, tapınak civarında bulunan ve muhtemelen tapınağın üst yapısına ait terracotta bezeme elemanlarının stillerinin incelenmesi ile verilmiştir⁵³.

Tapınak U biçimli bir teras üzerine oturtulmuş ve bir podyum üzerinde yükselmektedir. Yeni tapınağın boyutları 5,75 x 11,55 m. dir. İlk evre tapınağı ile aralarında 1.5° lik bir eksen farkı bulunmaktadır. Cella ilk yapıda olduğu gibi yarım değeri göz önüne alınarak inşa edilmiştir. Tapınakta pronaos ve opisthodomos yoktur. Tapınağa ait kült heykelinin ve tapınağın kapısına ait parçalar tapınak önündeki adak kuyusunda bulunmuştur. Tapınak peripteral bir yapıda inşa edilmiştir⁵⁴.

Larisa Athena Tapınağı Aiol düzeninde yapılmış bir tapınaktır. Ancak tapınağın sütun gövdelerine ve altlıklara ait izlere rastlanmamıştır. Sütun gövdeleri ve kaidelere ait parçaların bulunmamış olması sütunların boylarının hesaplanmasını olanaksız kılmaktadır. Ancak başlıkların altında duran sütunlar Neandrea Tapınağı'nda olduğu gibi üzeri yivsiz ve aşağıdan yukarıya doğru incelen bir yapıdadır⁵⁵.

Tapınakta kullanılan Aiol başlıkları oldukça geniştir. Bu başlıkların Aiol mü İon mu etkili olduğu bilinmemektedir. Larisa Athena Tapınağı'ndan daha erken İon stilindeki yapılara baktığımızda ekhinus kısmının alçak olduğu göze çarpar. Larisa Tapınağı'nda ise volütler başlığın ortasından yükselmektedir. Bu yüzden Larisa başlıkları İon etkili değildir. Tapınağın üst yapısı ile ilgili bilgilerimiz arkeolojik buluntuların yetersiz nedeniyle azdır. Fakat kazılar sırasında çıkan bir bina modeli tapınağın üst yapısı hakkında biraz bilgi vermektedir. Bu bina modeline göre Aiol sütunlarının hemen üstünde iki fascialı arşitrav yer almaktadır. Arşitravın üzerinde çatı ile alakalı İon kymationu bulunmaktadır. Tapınağın doğusunda bir sunak yer almaktadır. Tapınağın yarısı büyüklüğündeki sunaktan bugün yalnızca temelleri kalmıştır⁵⁶.

---

⁵³ Betancourt, s. 80

⁵⁴ Betancourt, s. 79.

⁵⁵ Betancourt, s. 79-80.

⁵⁶ Betancourt, s. 78.

2.1.3. Neandreaia Athena Tapınağı

Neandreaia tüm Anadolu'da sadece arkaik ve klasik çağları yaşamış ve bu çağların sonunda terk edilmiş az rastlanır bir şehir örneği sergilemektedir. Ne Hellenistik ve Roma çağlarında, ne de Bizans çağında burada oturulmamıştır. Neandreaia'da klasik çağdan sonra oturulmamış olması bu çağa ait yapı kalıntılarının günümüze kadar gelmesini mümkün kılmıştır ve böylece Neandreaia'da Helenistik ve Roma çağlarındaki örneklerini iyi tanıdığımız yapı tiplerinin ilkel örneklerini bulabilmekteyiz⁵⁷.

Neandreaia Athena Tapınağı kentin en önemli yapılarından birisi olup Anadolu da bilinen en eski tapınaklardandır. Tapınak İ.Ö. 6. yüzyılın başlarında, arkaik şehrin dışına, Kırtıl'ın güneyindeki küçük bir tepenin eteğine inşa edilmiştir⁵⁸.

Bir podyum üzerinde yer alan tapınak batı duvarı olmayan bir celladan ibarettir ve tapınağın dıştan ölçüleri 12,87 x 25,71 m. dir. Cellanın iç ölçüleri ise 8,04 x 19,82 m. dir. Cellanın ortasında sıra halinde 7 taş kaide bulunmuştur. Bu kaidelerin üzerinde ahşap sütunların olduğu düşünülmektedir⁵⁹. Yapı tek odalıydı. Cella'da pronos ve opisthodomos yoktur. Yapı ile platform arasında iki metrelik bir mesafe bulunmaktadır. Yapının merkezinde yer alan 7 sütun cellayı iki nefeye ayırmıştır. Kült heykeli girişten itibaren soldaki nefin sonunda yer almaktadır. Kült heykelinin oturduğu dikdörtgen platformun kenarları taş levhalarla kaplanmıştır⁶⁰. Tapınakta yapılan kazılar sırasında kömür parçaları ele geçmiştir. Bu parçalar tapınağın belli bir tarihte yandığını göstermektedir.

Neandreaia'da yapılan kazılar sırasında Koldewey başlığa ait yapraklarla süslü parçaları Clarke'in volütlü parçası ile birleştirerek çok süslü ve yüksek bir sütun başlığı elde etmiştir. Fakat bu görüş kesinlik kazanmamıştır ve bazı arkeologlar Neandreaia Aiol sütun başlığının nasıl olabileceği konusunda farklı görüşlerde bulunmuşlar ve Koldewey'in başlığına şüphe ile yaklaşmışlardır⁶¹.

⁵⁷ Akarca A., **Neandreaia Kuzey Ege'de Arkaik ve Klasik Çağlara Ait Bir Şehir**, İstanbul, 1977, s. 3.

⁵⁸ E. Akurgal, **Anadolu Uygarlıkları**, Net Yayınları, İstanbul, 2000, s. 248. (Anadolu)

⁵⁹ Akurgal, Anadolu, s. 248.

⁶⁰ Akurgal, Anadolu, s. 249.

⁶¹ Akarca, s. 14.

Koldewey'in kazıda bulduğu sütun başlıklarına olan görüşüne ilk itirazı yapan Dörpfeld olmuştur. Daha sonra Schefold, Martin ve Akurgal da bu tamamlamaya karşı çıkmışlardır. Özellikle 1949'dan bu yana batı Anadolu'da ve kuzey Ege'de ters dönmüş yapraklarla süslü sütun başlıklarının keşfi Koldewey başlığının iki ayrı çeşit sütun başlığının birleştirilmesinden oluştuğu fikrini vermiştir: biri yukarı doğru dik çıkıp kıvrılan volütlerden meydana gelen ve üst planı dikdörtgen olan başlıktır; volütlerin dil biçimli sarkık yapraklarla süslü bir yastık, yada bezemesiz sade bir torus üzerine oturduğu kabul edilmiştir. Öbürü yalnız ters dönmüş yaprakların süslediği kesiti yuvarlak başlıktır; İzmir'de Bayraklı'da, Foça'da, Thasos'ta ve Aigai'da bulunmuştur⁶².

Koldewey'in terkip etiği başlığın doğru olabileceğinden yana olanlar arasında son olarak Langlotz ile Mallwitz vardır. Mallwitz sarkık yapraklarla süslü yuvarlak kesitli başlıkların başlı başına bir başlık olamayacağı tezini savunmaktadır⁶³. Langlotz, 1955 de Foça'da Ankara Üniversitesi'nin yaptığı kazıda bulunan başlığın üzerine Massalia'lıların Delfoi'daki hazine binasındaki gibi hurma yapraklı bir üst parçanın olması gerektiğini benimsemiştir⁶⁴.

Neandreaia sütun başlığı konusunda üzerinde yeterince durulmamış olan bir nokta tapınakta sadece yapraklı parçaların bulunduğu, volütlü tek parçanın tapınakta değil, tapınaktan hayli uzakta ve bir yapı temelinde çıkmış olduğudur. Bu yapı en geç İ.Ö. 4. yüzyıla ait bir yapı olmalıdır. Bu durumda tapınağın, eğer volütlü parça tapınağa ait idi ise, İ.Ö. 4. yüzyılda yıkılıp parçalarının dağılmış ve başka yapılarda malzeme olarak kullanılmış olmalıdır. Kazı sırasında bulunan kömür parçaları tapınağın yandığını gösterebilir. Fakat elimizde başka bir delil yoktur⁶⁵.

Tapınağın tarihi genellikle İ.Ö. 6. yüzyıl olarak kabul edilir⁶⁶. Koldewey İ.Ö. 7. yüzyılın sonuna tarihlenmiştir⁶⁷. Dinsmoor İ.Ö. 580'e koymuştur⁶⁸; Lawrence genel bir şekilde İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısı deyimini kullanmıştır⁶⁹. Toprak saçaklık

---

⁶² Akarca, s. 14.

⁶³ A. Mallwitz Zum, *Aeolischen Kapitell von Neandreaia*, *Istanbul Mitteilungen* 18, 1968, s. 135-143.

⁶⁴ E. Longlotz, *Die Kulturelle und Künstlerische Hellenisierung der Küsten des Mittelmeeres Durch die Stadt Phokaia*, 1964, s. 125.

⁶⁵ Akarca, s. 14.

⁶⁶ Akarca, s. 14.

⁶⁷ Akarca, s. 14.

⁶⁸ Akarca, s. 14.

⁶⁹ Lawrence, s.131.

parçalarını inceleyen Ake Akerström kedi yüzlü panther protomları ile süslü olan antifiks'lerin üslupları bakımından İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısına ait olduğunu göstermiştir. Çatı, Mallwitz'in de işaret ettiği gibi, tapınak inşa edildikten sonra da tamir edilmiş, ya da yenilenmiş olabilir. Dam kiremitleri Lakonia tipinde idi; yani yassı döşeme kiremitlerinin birleşme yerlerinin üstünü, kesiti yarım daire şeklinde, kapak kiremitleri örtüyordu. Kazılarda ele geçen malzemelerin az sayıda olmasından dolayı tapınağın üst yapısı hakkındaki bilgilerimiz bunlarla sınırlıdır⁷⁰.

2.1.4. Phokaia Athena Tapınağı

Antik Phokaia kentinin ve bugünkü modern yerleşimin en güzel noktasında bulunan ve İon dünyasının en eski tapınaklarından biri olan Athena Tapınağı, körfeze ve kente hâkim kayalık düzlükte yer alıyordu; bu nedenle buradaki tapınak kentin en önemli tapınağı, Athena da baş tanrıçasıydı⁷¹. Strabon'dan tapınağın içindeki Athena heykelinin oturur durumda ve tahtadan yapıldığını öğreniyoruz. Athena ele geçen yazıtlar ve sikkeler üzerinde de yer alır. Doğu-batı doğrultusundaki tapınak, kente doğru bakmaktaydı. Bu kayalık alanda aynı zamanda Anadolu'nun Ana Tanrıçası olan Kybele de saygı görüyordu. Nitekim Athena Tapınağı'nın bulunduğu kayalık düzlüğün kuzey yamacında, deniz kıyısında 1993 kazıları sırasında ortaya konulan Kybele Açık Hava Tapınağı bunu gösterir. İon düzeninde ve tuf taşından yapılmış ilk tapınak Roma döneminde mermerden yeniden yapılmıştır.

Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal başkanlığında Foça'da yapılan ikinci dönem kazılarında, Athena tapınağının yeri saptanmış ve tapınak alanında çok sayıda buluntu ele geçirilmiştir⁷². Bu kazılar 1952-1957 yılları arasında sürekli, 1970 yılına kadar ise aralıklı olarak yapılmıştır. Athena tapınağı, yarımada, bugünkü lisenin bir bölümü olan eski ortaokul yapısının yer aldığı alanda bulunuyordu. Kentin baş tanrısı Athena'ya ait olan tapınak, yarımada'nın en yüksek noktasındaki kayalık alanda yer aldığından, antik kente ve küçük limana hâkim olup kentin en önemli tapınağıydı.

⁷⁰ Akarca, s. 14.

⁷¹ Akurgal, Anadolu, s. 290-291.

⁷² Ömer Özyiğit, "1999 Yılları Phokaia Kazı Çalışmaları", 22. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, İzmir 2000, s. 1. (1999)

Kazılar sırasında tapınağın batı podyum duvarı ortaya çıkarılmıştır. Bu podyum duvarının güneybatı köşesi bulunarak duvarın güneye dönüşü de ortaya konmuş⁷³ ve batı podyum duvarının dışında yanı tam batısında yapılan kazılarda tapınağın üzerine oturmuş olduğu, büyük kayalık kütlelerin doğudan batıya doğru seviye olarak büyük düşüş göstermiş olduğu anlaşılmıştır. Podyum duvarlarının birçok yerde doğrudan ana kayanın üzerine oturmuş olduğu saptanmış ve tapınağa ait tuf taşından önemli mimari parçaların, batı podyum duvarının dışında daha alt seviyelerde yoğun olarak bulunduğu görülmüştür. Podyum duvarlarının çevrelediği alanın tam bir dikdörtgen biçiminde olmadığı anlaşılmıştır. Yanı podyum duvarlarının karşılıklı kenarları eşit değildir. Podyum duvarlarının uzunlukları tam olarak belirlenememiş olmasına karşın podyum alanının uzunluğu yani doğu ve batı podyum duvarları arasındaki uzaklık yaklaşık 50 metre olmalıdır. Podyum alanının genişliği arka yönde yani batıda daha fazla olup yaklaşık 35 metredir⁷⁴.

Kuzey, güney ve batı yönlerinde rastlanılan podyum duvarının, tuf taşından dikdörtgen biçiminde düzgün yüzeyli büyük bloklarla yapılmış olduğu görülmüştür. Bu duvarların stiline Maltepe Tümülüsü'nün içerisinde bulunan kent duvarlarının stiline çok yakın olması, ayrıca Liman Kutsal Alanının üzerindeki kent duvarlarının aynı zamanda Athena Tapınağı'nın kuzey podyum duvarı olarak kullanılmış olması, Athena Tapınağı'nın kent duvarlarıyla çağdaş olduğunu göstermektedir⁷⁵. Yapılan kazılarda tapınağa ait çok sayıda sütun tamburları, üst yapı elemanları ve pişmiş topraktan yapılmış mimari terracottalar bulunmuştur⁷⁶.

---

⁷³ Özyiğit, 1999, s. 2

⁷⁴ Özyiğit, 1999, s. 2.

⁷⁵ Özyiğit, 1999, s. 3.

⁷⁶ Özyiğit, 1999, s. 3.

2.1.5. Erythrai Athena Tapınağı

Athena Tapınağı'nın doğu, kuzey ve batı podyum duvarlarının önemli bölümleri gün ışığına çıkarılmıştır⁷⁷. Yalnız güney podyum duvarının izlerine rastlanılmamıştır. Tapınağın kuzey ve batı podyum duvarları bir bütün halinde İ.Ö. 8. yüzyılda inşa edilmiştir⁷⁸.

Tapınağın doğu yönündeki podyum duvarı ise İ.Ö.6. yüzyılın başına aittir⁷⁹. Öyle anlaşılıyor ki; bu yönde İ.Ö. 8. yüzyıldan olan podyum duvarı henüz bilmediğimiz bir nedenle yıkılmış, sonradan arkaik dönemde yenilenmiştir⁸⁰.

Tapınakta kazılar sırasında birçok yerde yapılan stratigrafik saptamalarla tapınağın İ.Ö. 545 yıllarında büyük ölçüde tahrip edildiği, ancak en geç İ.Ö. 530 yıllarında takviyeli olarak yeniden inşa edildiği anlaşılmıştır⁸¹. Bu dönemde tapınağın batı yönü genişletilmiş, ayrıca güzel bir temenos duvarı ile çevrelenmiştir. Temenos'un şimdilik kuzey ve batı duvarlarının günümüze kadar korunmuş bölümleri ortaya çıkarılmıştır. Güneyde ve batıda temenos duvarlarının mevcut olduğunu gösteren izlere şimdiye kadar rastlanılmamıştır⁸².

---

⁷⁷ Ekrem Akurgal, “Erythrai Kazıları 1979 Çalışmaları”, 2. Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara 1980, s. 31 (Erythrai)

⁷⁸ Akurgal, Erythrai, s. 31.

⁷⁹ Akurgal, Erythrai, s. 31.

⁸⁰ Akurgal, Erythrai, s. 31.

⁸¹ Akurgal, Erythrai, s. 31.

⁸² Akurgal, Erythrai, s. 31.

2.2. İ.Ö. 5. ve 4. YÜZYILLARA TARİHLENEN PODYUMLU TAPINAKLAR

2.2.1. Miletos Athena Tapınağı

Miletos, İ.Ö. 494'teki Pers istilası öyle toptan bir yıkıma yol açmıştır ki, kentin hiçbir yerinde bu tarihten önceye ait bir yapı ayakta kalmamıştır⁸³. Bir zamanlar kenti süsleyen güzel tapınaklar yağmalanmış ve yerle bir edilmiştir⁸⁴. Athena Tapınağı değişik onarım evreleri geçirdikten sonra İ.Ö. 494'de Pers tahribini yaşamış ve kentin İ.Ö. 479'daki yeniden planlanması aşamasında tekrar kent içindeki yerini almış ve İ.Ö. 5. yüzyılın 3. çeyreğinde inşası gerçekleştirilmiştir.

Tapınak, Miletos'da düz bir alanda uygulanan ızgara planı içinde inşa edilmek durumunda kalacaktı. Ancak tapınaklardan beklenen etki çerçevesinde kent peyzajını etkilemesi gerektiği noktasında tapınağın yüksek bir noktaya ulaştırılması gerekiyordu. Bu amaçla tapınağın bulunduğu adada yüksek bir platform ya da teras meydana getirildi. Tapınak bu terasın üzerinde yükseltilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla bir podyum meydana getirilmiş ve tapınak kesin olarak Hippodamos'un kent planına göre yerleştirilmiştir⁸⁵.

Athena Tapınağı, 18 x 30 m. boyutlarındadır ve tapınağın bugün yalnız kaba taşlardan oluşan podyumu vardır. Ele geçen parçalardan yapının İon düzeninde olduğu görülür. Naos bir templum in antis⁸⁶ olup, peristasis⁸⁷ 6 x 10 sütunludur. Bununla beraber Gerkan'ın önerdiği şekilde peristasisin önde yani güneyde 6, arkada ise 7 sütunla temsil edilmesi de olasıdır. Eski İon tapınaklarında ön yüz genellikle arka yüzden daha az sütunlu oluyor ve böylece sütun araları genişlediğinden tapınağa giriş ve çıkış kolaylaşıyordu⁸⁸.

---

⁸³ Alan M. Greaves, **Miletos Bir Tarih**, Çev. Hüseyin Çınar Öztürk, Homer Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 109.

⁸⁴ Greaves, s. 109.

⁸⁵ Akurgal, Anadolu, s. 381.

⁸⁶ Megaron planında ve ön giriş bölümünün yan duvarlarını sınırlandıran anteler arasında iki sütunun yer aldığı tapınak plan tipidir. Küçük ölçülü tapınaklarda bu plan uygulanmıştır (Saltuk 1993, s. 172.).

⁸⁷ Antik tapınağın etrafını çeviren sütun dizisine verilen isim (Saltuk 1993, s. 140.).

⁸⁸ Akurgal, Anadolu, s. 381-382.

2.3. İ.Ö. 3. ve 2. YÜZYILLARA TARİHLENEN PODYUMLU TAPINAKLAR

2.3.1. Pergamon Dionysos Tapınağı

İonik düzende inşa edilmiş Dionysos Tapınağı, Pergamon Kent Dağı'ndaki en uzun promenat olan tiyatro terasının, kuzeydeki bitiş noktasını oluşturuyordu. Yapı tekniği ve özellikle de, çok özenli olan yerleştirme işaretleri dikkate alındığında, tiyatro ve uzun tiyatro terası ile birlikte, II. Eumenes zamanında yeni yapılan binalar arasında bulunduğu izlenimi edinilmektedir. Son zamanlardaki, yapıyı İ.Ö. geç 3. yüzyıla tarihleme girişimleri inandırıcı değildir. Tapınak tamamen mermerden yapılmıştı ve o tarihlerde henüz büyük bir lüks olarak değerlendiriliyordu⁸⁹.

Tapınak 25 basamaklı geniş bir ön merdiven üstünde, arka tarafında dik yükselen ana kalenin kaya uçurumu önünde yükseliyordu. Dionysos Tapınağı, Hera Tapınağı'nda da yapıldığı gibi, arazinin durumundan yararlanılarak, kayalı mıntikanın içine itilmiş olan bir podyum tapınağı şeklinde inşa edilmişti. Podyum, andezit bloklardan oluşmaktadır⁹⁰.

Görkemli ön merdiven, korunmuş olan yuva izlerinden anlaşıldığına göre, üzerinde adak armağanları veya bronz yontuların yer aldığı, kademelendirilmiş yüksek merdiven mihverleri ile çerçevesizdi. Merdiven ayağının sağında ve solunda, bayrak direklerini veya benzeri şeyleri yerleştirmeye yaradığı sanılan yuvarlak delikler vardı. Tapınağın temel alanı, 21 x 12 m idi. Tiyatro terası seviyesinin 4,5 m üzerindedir. Cephesinde 4 sütunu olan ve normalden iki misli derinlikteki bir ön galerisi bulunan, İon düzeninde bir prostylos olarak yapılmıştı⁹¹. Podyumu, önündeki yüksek merdiveni, çevresine egemen bir yüksekliğe sahip oluşu, arka ve yan taraflarının görülmemesi nedeniyle Roma tapınaklarının bir öncüsüdür⁹². Tapınağın önünde, tiyatro terası üstünde, kurban sunağı bulunuyordu. Batısında basamağı olan uzun bir dikdörtgen, rahibin kurban töreni sırasında doğuya doğru

⁸⁹ Wolfgang Radt, **Pergamon, Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 187.

⁹⁰ Radt, s. 187.

⁹¹ Akurgal, Anadolu, s. 265.

⁹² Akurgal, Anadolu, s. 265.

durduğu, yani tapınağa değil, tapınak ile tiyatro arasında yükselen yamaca bakmasını sağlayacak biçimde yönlendirilmişti.

Hellenistik tapıntan geriye az bir şey kalmıştır. Çünkü cella iç duvarlarının mermer bloklarının yanmış olmasından anlaşıldığı gibi, büyük bir bölümü yangın sonucu tahrip olmuştur. Roma İmparatorluk döneminde tapınak, eski planı üzerinde, yine İonik stilde ve halen kalmış olan yapı malzemesi tekrar kullanılarak yenilenmişti. Hellenistik tapıntan geriye, cellanın duvarları kalmıştır. Cellanın doğu duvarının alt profili ve alt duvar bölümü, yanmamış olan dış tarafta, Helenistik tapınağın fevkalade yüksek inşaat kalitesi konusunda iyi bir örnek vermektedir. En alttaki yapı katmanlarının kurvaturu⁹³ de, bu yanda hala daha belirgin olarak görülebilmektedir.

Cellanın iç tarafında, duvarların yangın felaketinden çok etkilenmiş oldukları açıkça görülmektedir. Mermer blokların yüzeyleri yüksek ısı sonucunda parçalanmıştır. Bu yangının, Roma İmparatorluk döneminde olduğu sanılmaktadır. Tarihi tam olarak bilinmektedir. Az sayıdaki bronz harflerden oluşan bir adak yazısının dübel kalıntılarında anlaşıldığı kadarıyla, tapınağın yeniden yapımı, belki İmparator Caracalla zamanında (İ.S. 198 - 217) gerçekleşmiş olmalıdır. Bütün ön galeri, sütunlar ve cellanın kapısı ile birlikte cephe duvarı yeni baştan yapılmıştı. Mermer çatının da yenilenmesi gerekmişti. Binanın boyutları ve İonik mimari düzen değiştirilmemişti. Bugün yerinde görülen güzel bitki motifli cella kapısı söveleri, yenilenme zamanından kalmışlardır. Sütun ayakları da bu döneme aittir⁹⁴.

Tapınağın, Roma dönemindeki yenilenmesi sırasında, cellanın içi tamamen yeni baştan düzenlenmişti. Taban ve duvarlar, dönemin zevkine uygun şekilde, renkli mermer levhalarla kaplandı. Bunların takılmalarına yarayan düzeneklerin kenet delikleri, hala duvarlarda görülmektedir⁹⁵.

Yakın zamanlarda, tapınağın Helenistik dış duvarlarının bazı kısımları üzerinde, Roma döneminde yapılan yenileme çalışmalarına ait mimari çizimler bulunmuştur. Söz konusu olan, ince çiziklerden oluşan sık bir ağdır. Buradan, özellikle alınlık ve arşitravin taslak çizimleri okunabilmektedir. Roma sütunlarının kesit eskizleri, çoktan beri bilinmekteydi. Bunlar ise, ön galerinin mermer taban

⁹³ Optik hataların düzeltilmesi için yapılan değişiklikler olarak tanımlanabilir (Saltuk 1993, s. 107).

⁹⁴ Radt, s. 189.

⁹⁵ Radt, s. 190.

kaplamalarının ikinci ve dördüncü sırasında bulunmakta ve sütunların biçimleri, tamburların ölçüleri ile başka ayrıntılarla ilgili bulunmaktadır. Taslak çizimlerinden ve elde edilen mimari parçalardan, yenilenmiş olan Roma ön galerisinin, daha kalın bir arşitrav ve daha dik bir çatı eğimiyle, Hellenistik yapıdan biraz daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır⁹⁶.

Tapınağın Roma yenilemesinden sonra kime adandığı kesin olarak bilinmemektedir. Kendisinin, Yeni Dionysos olarak kutlanmasından hoşlanan İmparator Caracalla ile Dionysos'un burada birlikte onurlandırıldıkları tahmin edilmişti. Eğer öyle yapılmışsa, o takdirde burası, kentin 3. İmparator tapınağı idi. Bu tahmin kanıtlanmamıştır. Tapınağın önündeki kurban sunağı, şimdi orada bulunan parçaları ile değerlendirildiğinde, Roma yenileme çalışmalarına dâhil edilmelidir. Bunun altında bulunan yapı kalıntıları, çok az bir yön kaymasının işaret etmektedir.

Açıkça görülüyor ki, Hellenistik Dionysos Tapınağı, tiyatro ile birlikte bir mimari bütün teşkil etmekteydi. Bu kült koşulları açısından da bir bütün olarak algılanabilir. Tiyatro ve Tapınak birlikte, Dionysos'un kutsal alanını teşkil ediyorlardı. Tapınağın sunak yeri ile tiyatro arasındaki geçide ait, rölyefli bir kapı sövesi buluntusu da bunu desteklemektedir. Mermerden yapılmış olan söve, güzel bir Hellenistik işçiliğe sahiptir ve aralarında sarmaşık girdanlarının asılı olduğu bir maske frizi taşımaktadır. Sövedeki yazıt, giriş kapısının ve ona ait olan perdenin, Dionysos Kathegemon'a adandığını belirtmektedir. Bundan, kral ailesinin ve tapınağın tanrısının, aynı zamanda Pergamon Tiyatosu'nun da tanrısı olduğu anlaşılmaktadır. Kapı sövesi şimdi İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunmaktadır⁹⁷.

2.3.2. Pergamon Yukarı Agora Tapınağı (Zeus Tapınağı)

Batı binasının güneyine yakın bir yerde, doğuya yönelik Zeus Tapınağı duruyordu. Tapınak batı binası ve pazarın yapılışından önce orada, kendi kutsal alanında, meydanın kuzeyinde tek bir galerinin uzandığı ve meydanın öteki yanları basit bir temenos duvarıyla çevrili olduğu zamanlarda durmaktaydı. Tapınak bu temenosun ekseninde duruyordu ve önünde temel kalıntıları halen varolan, önce 2 sonra 3 tane daha eski sunak vardı.

---

⁹⁶ Radt, s. 190.

⁹⁷ Radt, s. 191.

Tapınak Zeus'a adanmıştı. Yakın dönemlerdeki araştırma sonuçlarına göre, I. Attalos zamanında, büyük bir olasılıkla İ.Ö. 3. yüzyılın son çeyreği başlarında inşa edilmişti. Yakınında bulunan yazıtlardan Zeus'a adanmış olduğu tespit edilmiştir. Sunaklardan birisi Zeus Soter'e (kurtarıcı Zeus) adanmıştı.

Yukarı agora tapınağının podyumu aşağı yukarı 1 m. yüksekliğinde idi. Tapınağın önünde çok basamaklı bir giriş kısmı bulunuyordu. Bugün tapınağın podyum kısmına ilişkin tüm kalıntılar, uzunlamasına, güneybatı yönündeki altı taş sırasından ibarettir. Tapınağın çörttenleri, satyr ve menad başları ile süslü olduğu için onun Dionysos'a sunulduğu sanılıyordu. Oysa bir agora tapınağının Hermes ya da Zeus'a sunulması olasılığı daha kuvvetlidir. Tapınak Dor ve İon düzenlerinin birbirleriyle kaynaşmaya başladığı devirde, yani İ.Ö. 2. yüzyılda, belki de II. Eumenes zamanında inşa edilmiştir⁹⁸.

Mermer tapınağın rekonstrüksiyonu için belirleyici öneme sahip yapı parçaları kazı sırasında bulunmuş ve bugün Berlin Müzesi'nde temsili olarak yeniden kurulmuş durumdadır. Tapınağın, cephesinde dört sütun bulunan bir prostylos olarak düşünülmesi olasıydı. Mimari yapı başka durumlarda birbiriyle hiç ilgisi olmayan yapı elemanlarının bir araya getirilmiş olması sebebi ile olağan dışıydı. Yuvarlak bir plintenin üstünden, çok geniş ve taşkın İonik bir kaidenin üzerinde İon tipi yivleri ve Toscan düzeninde başlığı olan bir İonik sütun yükseliyordu. Bunun üstünde, trigliflerin altında, garip görümlü, kozalak biçiminde Guttae'si olan Dorik bir mimari birim vardı. Bu ise, en dışta yarım kertiklerde bulunması adet olan kulakların yerine aslında Dorik düzene uymayan küçük akanthus yapraklarına sahipti. Dorik bir düzenleme üzerinde satyr başlı ve rölyefli sarmaşıkları olan sima da olağan dışıdır. Alınlığın üstünde, aşağı doğru uçan bir kadın biçiminde (Nike) bir akroter bulunuyordu. Bu küçük tapınağın mimarisi, bütünüyle geleneksel formlara, yenilerini de karıştıran olağanüstü orijinal bir Hellenistik dönem coşkusuna tanıklık etmektedir⁹⁹.

---

⁹⁸ Akurgal, Anadolu, s. 269.

⁹⁹ Radt, s. 91.

2.3.3. Pergamon Hera Basileia Tapınağı

Hera'nın Pergamon'da çok eski bir kültü yoktu. Zeus'un tanrısal eşi, ancak II. Attalos yönetimi sırasında (İ.Ö. 159-138) bir tapınağa sahip olmuştu. Bu hanedan mensubu inşaat sahibinin adı, tapınağın arşitravındaki adak yazıtından kalan parçayla kanıtlanmıştır.

Attalos, yapı yeri olarak, daha eski binalar arasında kalmış, çok dik ama aynı zamanda da, etkili ve hâkim konumdaki bir arazi terasını seçmişti. Burası, selefi döneminde inşa edilmiş bulunan Yukarı Gymnasion'un üzerindeki terastır. Kuzey ve doğu tarafı Philetairo kent surunun kalıntıları, batı tarafı ise, büyük bir peristyl yapı (Bina Z) ile sınırlanıyordu. İnşaat alanı, boyuna uzundu ve güney tarafı uçurumdu. Bu nedenle burası, iki adet birbirine paralel dar terasa bölünmüştü. Bunlardan üstte olanı tapınağı ve öteki esas binaları taşıyor, alttaki, tapınağın sunaklı ön alanını oluşturuyordu. Giriş, batıdan yaklaşık 3 m. aşağıda yer alan terasa açılıyordu. Bu şekilde, Hera Kutsal Alanı'na sadece batıdan Gymnasion ve Demeter terasından ayak basılabiliyordu. Doğudan gelen küçük bir yan giriş, ancak Roma döneminde, doğu duvarı yarılarak yapılmıştı.

Alt terasta önem taşıyan tek yapı, güney kenarında, Gymnasion'un hemen üstünde, Hera Tapınağı'nın orta ekseninde, geniş ön merdiveni karşısında bulunan büyük kurban sunağı idi. Bu sunaktan arta kalan, ufak tefek temel parçaları idi¹⁰⁰.

Tapınağın kendisi, yamacın içine itilmiş bir podyum tapınağı gibi duruyordu. Dik yükselen arazi, ana yapının anıtsal yüksekliğe çıkarılması için, beceri ile kullanılmıştı. 12 basamaklı ön merdiven, buna etkili biçimde yardımcı oluyordu. Tapınak, içine İon tarzının karıştırılmış olduğu, Dorik düzende dört sütunlu bir prostylostur¹⁰¹ ve aynı şekilde önü merdivenli Dionysos Tapınağı gibi uzaktan görülmek için yapılmış bir anıttır¹⁰². Görünmeyen kısımları, diğer bütün binalar gibi, andezitten inşa edilmişti.

Bazı planlarda görülen, yukarı Hera terasının sütunlu cephesinin, bu süreklilik içinde, gerçekten var olup olmadığı kesin değildir. Çünkü tapınağın yanlarındaki iki binanın cepheleri, bu soruya doğru bir cevap verilmesine imkân bırakmayacak

¹⁰⁰ Radt, s. 184.

¹⁰¹ Akurgal, Anadolu, s. 269.

¹⁰² Akurgal, Anadolu, s. 269.

derecede tahrip olmuştur. Hiç değilse, tapınağın batısındaki büyük Eksedra için, bir sütunlu cephenin varlığını kabul etmek çok kuşkuludur.. Bu yapının bir salonu, bir de tapınağın ön galerisine bir kapı vasıtası ile bağlantısı olan ufakça bir odası vardı. Roma döneminde, salonun kuzeydoğu köşesine, küçük bir merdivenle ulaşılabilen Podyum Salonu'nda bulunanlar gibi, bu podyum da herhalde kült ile ilgili veya resmi ziyaretlerde uzanmaya yarayan bir yer olarak hizmet veriyordu. Bundan başka, Roma zamanında galerinin doğu duvarına, ensiz bir niş yapılmıştı. Bu nişin içinde, bugün İzmir Müzesi'nde bulunan bir kadın başı yontusu ele geçmişti. Bu başın, bir tahmin olarak, heykeli tapınağın içine dikilmiş bulunan Galatyalı Prenses Adobogiona'ya ait olduğu varsayılmıştı. Bu aidiyet tahmininin doğruluğu başın bulunduğu yer dikkate alınırca, en azından güvenli değildir. Salonun nişinde bulunan heykele de ait olabilirdi¹⁰³.

Gymnasion'un üzerinden, belirgin şekilde yukarıya doğru uzanan, mermer parıltıları içindeki Hera Tapınağı binasının, oldukça geç bir tarihte yapılmış olması nedeniyle, en yüksek Olympos tanrıçasına, adak yazısında belirtilen Kraliçe Hera'ya karşı özel bir inanç gösterisinden çok, sondan bir önceki Attaloslar Kralı'nın kendini kanıtlamasına hizmet etmiş olduğu düşünülmelidir¹⁰⁴. Adobogiona'nın heykeli siyasi bir gereklilik iken, öyle görülüyor ki, tapınağın tamamı, köklü bir dini ihtiyaca veya hatta, yerel bir geleneğe cevap vermekten çok, bir kendini temsil ettirme yapısıydı¹⁰⁵.

2.3.4. Pergamon Asklepios Tapınağı

Gymnasion'un batı kanadının kuzeybatısındaki kaya platosunda, Palaestra kodunun 10 m üzerinde, Hellenistik dönemde mutlaka Gymnasion ile birlikte planlanmış ve yapılmış bir mermer tapınak vardı. Yönü, yukarı terasınkine tıpa tıpa uymaktadır. Roma Batı Hamamları'nın yapılmasından önce, tapınağı çevreleyen meydanın, onu simetrik şekilde ortaya almış olması gerekir. Hamamlarla, Temenos alanı, batı ve güney taraflarından tıraşlanmıştı. Kutsal alanı içinde tapınağın önünde ve ekseninde Kurban Sunağı bulunuyordu¹⁰⁶.

---

¹⁰³ Radt, s. 185

¹⁰⁴ Radt, s. 186

¹⁰⁵ Radt, s. 186.

¹⁰⁶ Radt, s. 128.

Tapınağın duvarlarına Gymnasion Birlikleri'nin üyeleri olan Epheblerin adlarını taşıyan uzun listeler kazınmıştı. Bu durum, tapınağın kesinlikle Gymnasion'a ait olduğunu göstermektedir. Bu eğitim ve yarışma odağının hareketliliğinin, konumu gereği tam anlamıyla üstünde bulunmakla birlikte, çok da uzağında değildi. Tapınak terasına, güneyden, N merdivenli ile ve muhtemelen bir de, batı kanadının üst katından ulaşmak mümkündü. Tapınak, arka tarafıyla, yükselen bir arazi önünde bulunuyordu. Burada, herhalde aralarında Prytaneion'un da yer aldığı başka binalar da vardı. Bugün artık bu tapıntan geriye, altyapı kalıntısı üzerinde ve bunun tam önünde bulunan Batı Hamamları içindeki bir yığın mermer kırığı kalmıştır¹⁰⁷.

İonik stilde yapılmış olan bu tapınak için, daha eski bir Dorik yapının mermer blokları ve daha komplike inşaat elemanları değiştirilerek kullanılmıştı. Çatı kısmının, görünmeyen pek çok yerinde eski Dorik mimari parçalar hiç değiştirilmeden yer almışlardı. Yukarı gymnasionun batı kesimindeki yükseltide bulunan tapınağın yerinde, bugün yalnız andezit temelleri görülmektedir. Stylobat ölçüleri 9 x 16 m. dir¹⁰⁸.

İonik tapınak, geleneksel uygulamadan iki kat daha derin bir ön avluya sahip bir Prostylos olarak yapılmış, ancak birçok ayrıntısı tamamlanmamıştı. Örneğin, İonik friz ve alınlık bezemesi tam olarak bitirilmemişti. Tapınağın İ.Ö. 2. yüzyılın başında mı yoksa ortasında mı yapıldığı da tam olarak bilinmemektedir.

Kült kaidesine ait bazı kalıntılar, cellanın arka duvarının önünde ileri doğru çıkan bir podyumun ortasında, Aedikula'nın varlığını muhtemel hale getirmektedir. Aedikula herhalde oturan bir kült heykeli taşıyordu. Büyük bir ihtimalle, Batı Hamamları'nın X odasında bulunan ve oturan bir erkek bedenine ait büyük vücut torsosu, bu kült heykelinin parçasıydı. Podyumdaki çıkıntının her iki yanından iki kaide vardı. Bunların üzerinde, daha başka kült heykelleri, din adamı heykelleri veya adak armağanları bulunup bulunmamış olduğu kesin değildir. Esas Kült Heykeli, oturan bir erkeğe ait olduğuna göre, bir Baba Tanrı söz konusu olmalıdır. Akıllara Asklepios gelmiştir. Tanrının bir yazıtta Gymnasiarch diye adlandırılması bu görüşü güçlendiren nedenlerdendir¹⁰⁹.

---

¹⁰⁷ Radt, s. 129.

¹⁰⁸ Akurgal, Anadolu, s. 274.

¹⁰⁹ Radt, s. 129.

2.3.5. Pergamon Hermes Ve Herakles Tapınağı

Orta terasın doğu ucuna doğru, küçük bir mermer tapınak yer almaktaydı. Temellerinin yapılış tarzı İonik düzende bir ante tapınağı olması, bu yapının Gymnasion'un II. Eumenes dönemindeki ilk yapılışına ait bulunduğunu göstermektedir. Geç Hellenistik dönemde tapınak cephesinde 4 adet sütun bulunan, Korinth düzeninde bir prostylosa çevrilmişti. Stylobat ölçüleri 7 x 12 m dir¹¹⁰. Bu yapısal değişikliğin sebebi bilinmemektedir. Ancak benzer bir özellik, Pergamon'daki daha başka tapınaklarda ve Yukarı Gymnasion'da da görölmektedir.

Tapınağın mermer bölümleri hemen hemen bütünüyle kireç ocaklarına kurban edilmiştir. Buna rağmen, duvar bloku fragman kitleleri arasında bize tapınağın duvarlarının, Pergamonlu Epheblerin yani, Gymnasion birliklerine resmen kabul edilmiş bulunan gençlerin isimleri ile kaplı olduğunu anlatan çok malzeme kalmıştır. Duvarlar bundan başka, Kraliyet Hanedanı'nın sona ermesinden (İ.Ö. 133) hemen sonra buraya yerleşen yeni Pergamon yurttaşlarının isim listelerini ihtiva etmekteydi. Bunlardan Pergamon semtlerinin adları da öğrenilmektedir. Tapınağın hangi tanrıya adandığı kesin değildir. Ama Gymnasion'un tanrıları olan Hermes ve Herakles'e mal edilmesi eğilimi vardır¹¹¹.

---

¹¹⁰ Akurgal, Anadolu, s. 269.

¹¹¹ Radt, s. 121.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEZAR MİMARİSİ

Hijyenik nedenler, ölünün vahşi hayvanlardan, sunuların da mezar soyguncularından korunması için yapılan mezar yapıları erken dönemlerde toprak altındayken daha sonra toprak üstüne çıkmış, hatta tümülüsler gibi mezar sahibinin statüsüne göre önemli boyutlara ulaşmıştır. Ancak tümülüslerin tamamıyla bir mimari yapı olarak düşünmek yerine mezar yapısının üzerine yığılmış doğa parçası olarak değerlendirmek daha doğrudur. İ.Ö. 6. yüzyıla kadar mezar yapıları bir anıttan ziyade ölü saklama yapısı olarak değerlendirilir. Lahit kelimesinin eski Yunanca'da kelime anlamının "et yiyici" olması da bu yapının öncelikli amacının ölüyü muhafaza etmek ve uygun bir şekilde yok olmasını sağlamak olduğunu gösterir. Ancak İ.Ö. 6. yüzyıldan sonra mezar yapılarının bu işlevlerinin yanı sıra anıtsal bir içeriğe de kavuştuğu söylenebilir. Bu anıtsallık yapının boyutlarının büyütülerek bir podyumla yerden yükseltilmesiyle elde edilmiştir.

3.1. İ.Ö. 6. YÜZYILA TARİHLENEN PODYUMLU MEZAR ANITLARI

3.1.1. Phokaia Taş Kule

Foça'nın doğusunda Foça-İzmir karayolunun 7. kilometresinde Eski İzmir yolunun ve Geç Osmanlı Dönemi'ne ait bir köprünün yanında yer alan Taş Kule ya da Bizans döneminde ev olarak kullanıldığı için Taş Ev olarak adlandırılan bu mezar anıtı, Monoblok bir tüf kaya kütesinin oyulması ile oluşturulmuştur¹¹². Anıtın bulunduğu vadi, Phokaia'nın limanlarından Hermos nehri ve Larisa, Sipyllum Magnesia'sı, Sardes ve Anadolu içlerine doğru giden yola çıkan, en kısa yol olduğundan, büyük olasılıkla Antik Çağ'da kullanılan yol da buradan geçiyor olmalıydı¹¹³. Bu yol, büyük olasılıkla İran'da Susa'da başlayıp Sardes'te sona eren Kral Yolu'nun bir uzantısıydı¹¹⁴.

¹¹² Ömer Özyiğit, **2000-2001 Yılları Phokaia Kazı Çalışmaları**, 24. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, Ankara, 2002, s. 333-334. (2000)

¹¹³ Nicholas Cahill, "Taş Kule: A Persian Period Tomb near Phokaia", *American Journal of Archaeology* 92 (AJA 92), 1988, s. 481.

¹¹⁴ Özyiğit, 2000, s. 334.

Taş Kule hakkındaki bilgiler birçok kaynakta geçse de bunlar yeteri kadar derinlemesine olmayıp, betimleme ve dile getirme şeklindedir. Bunun da asıl nedeni, anıtın yapım yönteminin ve biçimsel özelliklerinin Batı Anadolu'daki antik dönem yapı repertuarına yabancılığı ve Anadolu'da Pers Dönemi'ni konu alan kaynakların görece azlığıdır¹¹⁵.

Taş Kule'yle ilgili ilk incelemeyi yapan Weber'dir¹¹⁶. Weber'in makalesinde bu yapıyı Phryg mezarlarıyla karşılaştırır ve Hellen öncesi dönemine tarihler. Perrot ve Chipiez de 1892 tarihli yayınlarında Weber'in yorumlarına katılırlar¹¹⁷. Bean yapının genel tasvirini verdikten sonra yapı ile ilgili hiçbir şey bilinmediğini ve üslup olarak Phrygia bölgesinde Eski Krallık dönemindeki İ.Ö. 8. yüzyıla tarihlenen anıtları anımsattığını kaydeder¹¹⁸. Akurgal yapıyı yerli Anadolu geleneği ile ilişkili olarak niteler ve yapım yönteminin Lykia, Lydia ve Phrygia'daki mezar anıtlarıyla benzerliğine dikkat çeker¹¹⁹. Boardman da Pers Kralı II. Kyros'un İran'daki mezar anıtıyla ilişkili yapılardan bahsederken Taş Kule'ye değinir¹²⁰. Yapıyla ilgili en kapsamlı yayın Cahill tarafından 1988 yılında yapılmıştır¹²¹. Son olarak yapının 2001 yılındaki restorasyonunu gerçekleştiren Özyiğit genel olarak restorasyon sürecini anlatan bir makale yayınlamıştır¹²².

Pers Mezar Anıtı'nın restorasyondan önceki durumuna baktığımızda¹²³; Anıt'ın tüm yüzeyleri koyu yeşil ve gri renkte, canlı ve ölü (kalkerleşmiş) likenlerle kaplıydı. Bu likenler ve özellikle su, yapıda çeşitli çatlama ve kopmalara neden olmuştur. Define avcıları monoblok kütlelerin içinde altın aramak amacıyla, demir çubuk ve matkaplarla anıt mezarın pek çok yerini kırmışlardır. Yapının yüzeyine kazıma yoluyla veya yağlı boyayla yazılar yazılmış, iç mekânlar olan ön oda ve mezar odası ağıl olarak kullanılmıştır. Çobanların yaktıkları ateş nedeniyle mezar odası isle kararmış, bu siyah is lekeleri üzerine de isimler kazınarak yazılmıştır¹²⁴.

---

¹¹⁵ Alpaslan, s. 8.

¹¹⁶ Weber G., **Trois Tombeaux Archaiques Phoceae**, *Revue Archeologique*, 1885, s. 129-138.

¹¹⁷ Perrot ve Chipiez, **History of Art in Phrygia, Lydia, Caria and Lycia**, London, 1892, s. 66-67.

¹¹⁸ Bean G. E., **Eskiçağda Ege Bölgesi**, Arion Yayınevi, 2001, s. 104-105.

¹¹⁹ Akurgal, Anadolu, s. 291-292.

¹²⁰ Boardman, **Persia and the West**, Thames & Hudson, London, 2000, s. 55-56. (Persia)

¹²¹ Cahill, s. 481-501.

¹²² Özyiğit 2000, s. 333-349.

¹²³ Yapının restorasyondan önceki durumu ve restorasyon sürecindeki müdahaleler Özyiğit'in adı geçen makalesinden özetlenerek aktarılmıştır.

¹²⁴ Özyiğit 2000, s. 335-336.

Taş Kule'nin genel formu ve boyutları hakkında en ayrıntılı bilgiyi Cahill'in restorasyondan önce yayınladığı makalesindeki rölövelerden edinilebilir¹²⁵. Yapı, biri dikdörtgen tabanlı, 6.2x8.8x2.7 m. boyutunda, diğeri kare tabanlı, 2.9x2.9x1.9 m boyutunda iki prizmadan ve bunların arasındaki basamaklardan oluşmaktadır. 2001 yılındaki restorasyonda bu kısım batı tarafına bitişik üç basamaklı bir piramit şeklinde tamamlanmıştır. İç mekân dikdörtgen tabanlı prizmanın içerisine bir giriş mekânı ve bir mezar odası oluşturacak şekilde iki hacimli olarak oyulmuştur. Anıtın kuzeybatı cephesinde olan giriş kapısının açıklığı 1.15x1.15 m dir. 1.65x2.65 m. ölçüsündeki giriş mekânının tavan yüksekliği 1.85 m dir. Bu mekândan 1.04x1.64 m lik bir açıklıkla mezar odasına geçilir. 3x3.4x2.05 m. ölçüsündeki mezar odasının zemini giriş mekânının zemininden 34 cm. daha alçaktır. Mezar çukuru mezar odasının batı tarafında zemin döşemesine oyulmuştur. Bu haznenin boyutları 0.85x2.1x0.85 m dir¹²⁶.

Yapının girişinde ya da mezar odasının duvar veya döşemelerinde herhangi bir bezeme yoktur. Yapı dışarıdan da görüldüğü gibi son derece sade bir özelliğe sahiptir. Bezeme olarak değerlendirilebilecek tek öge alttaki prizmanın doğu cephesindeki sahte kapı motifi ve bu motifi çevreleyen silmelerdir. Pers dönemindeki birçok mezarda rastlanılan ve genellikle yaşamdan ölüme geçişi simgelediği düşünülen¹²⁷ sahte kapı motifinin önünde bazı ritüellerin yapıldığı düşünülebilir. Anıtın yüzeyinden 50 cm geride olan 2.3x2.1 m. ölçülerindeki sahte kapı üstte ve iki yanda 20 cm. genişliğinde bir çerçeveye sahiptir. Bu çerçevenin dışında da, üç tarafta 25 cm lik, altta ise daha kalın bir silme vardır. Bu silmenin sadece üst kısmında, 19 cm yüksekliğinde ve 3 cm derinliğinde olan ve altındaki silmeden her iki yanda 10'ar cm taşan *cyma reversa* silmesi yer alır. Bunun da üzerinde, iki ucu yukarıya doğru kıvrılmış bir silme vardır. Bu silmenin yüksekliği ortadaki bölümde 22 cm, kenardaki yükseltilerde 33 cm. dir¹²⁸. *Cyma reversa*, Yunan mimarlığında sık kullanılan bir motiftir, fakat uçları yukarı doğru kıvrılan silmeye Yunan mimarlığında rastlanmaz. Bu yükseltilerin Yunan mimarlığındaki köşe akroterlerinin stilize edilmiş halleri

---

¹²⁵ Cahill, fig. 4,6,8-10.

¹²⁶ Alpaslan, s. 10.

¹²⁷ Özyiğit, 2000, s. 334.

¹²⁸ Cahill, s. 484.

olduğu ileri sürülebilir, fakat onlarda Taş Kule'deki silmeyle biçim ve işlev bakımından benzeşmezler¹²⁹.

Mezarın üstünde ve çevresinde muntazam şekilde açılmış kanal ve çukurlar bulunmaktadır. Anıtın –restorasyondan önceki- en üst seviyesinde iki kanal ve bir çukur, podyum seviyesinde ise daha büyük bir çukur ve çeşitli boyutlarda kanallar bulunmaktadır. En üst seviyedeki çukur 0.19 m. genişlikte, 0.28 m. derinlikte, kanallar ise kuzey-güney yönündedir¹³⁰. Kuzeydoğu taraftaki kayanın podyum seviyesinde, mezarın orta aksına yakın, sahte kapının hemen önünde dairesel çanak benzeri 0.50 m. genişliğinde ve 0.45 m. derinliğinde, içinde ateş yakıldığı için kararmış bir çukur vardır. Ancak bu ateşin antik dönemde mi yoksa daha yakın tarihlerde mi yakıldığı belirsizdir. Ayrıca kanallar ve basamak benzeri çıkıntılara tüm kenarlarda rastlanabilir. Bu çukur ve kanalların, kutsal ritüeller ve kutlamalar sırasında kullanıldığı ya da pratik nedenlerle kayaya biçim verilirken kotun düşürülmesi için yapıldığı düşünülebilir¹³¹.

Özyiğit'in yapının yakın çevresi konusundaki yorumu şöyledir:

“sahte kapı önünde tam ortada, podyum içerisinde büyük boyutta ve anıtın tepesindeki ilk basamağın ortasında daha küçük boyutta birer çukur vardır. Bu çukurlar büyük olasılıkla Zerdüşt inanışındaki ateş yakma çukurlarıdır. Her iki çukur mezarın uzun eksenini üzerinde yer alır. Anıtın arkasında, podyuma bitişik düzenlenen tören alanı üzerinde, tahrip edilmiş bir sunağa ait izler vardır. Ayrıca sunağın yanında yapılan kazılarda, bu sunağa ait olması gereken İ.Ö. 6. yüzyıl stilini gösteren bir volüt parçası ele geçirilmiştir. Anıtın sunak alanına bakan cephesinde, ana gövdenin üstünde ve kenarında bir stelin oturduğu yere ait izler de görülür. Olasılıkla bu stelin üzerinde, mezarda yatan kişilerin isimleri yazılı olmalıydı.”¹³².

Ancak Akhaemenidler'in her mezarda bir bilgilendirici yazıt bırakma gibi bir gelenekleri olmadığı da göz önünde tutulmalıdır. Persepolis yakınlarında yapılan hanedana ait yedi mezardan sadece birinde mezar sahibinin kimliğini bildiren bir yazıt vardır, o da Büyük Darius'a aittir¹³³.

Pers Mezar Anıtı'nın genel olarak bezemesiz olması ve herhangi bir mezar stelinin bulunamamış olmasından dolayı tarihlendirmede ve kime ait olduğu

¹²⁹ Cahill, s. 492.

¹³⁰ Cahill, s. 489.

¹³¹ Alpaslan, s. 8.

¹³² Özyiğit 2000, s. 334.

¹³³ Stronach, D., **Pasargadae**, Oxford University Press, Oxford, 1978, s. 26.

konusunda farklı yorumlara neden olmuştur. Bu konudaki tahminler genel olarak yapının kuzeydoğu cephesindeki sahte kapıdan ve üstündeki silme profillerinin İran'daki diğer anıtlardaki bezeme ve silme profilleriyle karşılaştırılarak yapılmaktadır. Özyiğit'e göre anıt, Kral II. Kyros tarafından, Sardes'in alınmasından (İ.Ö. 547) hemen sonra, Pers ordusunun Phokaia'yı ele geçirme sürecinde Persler'in gücünü göstermek için, propaganda amaçlı olarak politik nedenlerle Phokaia – İonia'da ele geçirdikleri ilk yer- yakınlarında yaptırılmış olabilir¹³⁴. Özyiğit kime ait olabileceği konusunda da, “*Ksenophon'un sözüünü ettiği, Susa Kralı Abradatas ve karısı Panthea için yapılan mezar anıtının tarihi, Phokaia Pers Mezar Anıtı'nın tarihiyle örtüşmektedir, bu nedenle Ksenophon'da geçen II. Kyros'un yaptırmış olduğu mezar, belki de bu mezardır*” der¹³⁵. Cahill, anıt üzerinde yaptığı araştırma sonucunda, İ.Ö. 540-470 yılları arasını önerir. Buna dayanak olarak da anıtın formu ve bezemesinin ağırlıklı olarak Pers etkisinde olduğunu, böyle bir anıtın ancak Pers egemenliği altındayken yapılabileceğini, bunun da Harpagos'un Phokaia'yı ilk aldığı yıl olan İ.Ö. 540 ile Yunanlar'ın Küçük Asya kıyılarını tekrar ele geçirdikleri tarih olan İ.Ö. 479 arasında olması gerektiğini söyler. Gerçi Atina'nın Akdeniz çevresindeki gücünün çözümlenmesi ile Büyük İskender'in İ.Ö. 334 yılındaki fethi arasındaki süreçte de Pers egemenliğinden söz edilebileceğini, fakat Phokaia'nın Delos Birliği'ndeysen böyle bir anıtı inşa etmenin pek mümkün olmadığını, ilk aralığın akla daha yakın olduğunu yazar¹³⁶. Cahill, mezarın kimin için yapıldığı konusunda titiz bir irdeleme yapsa da, kesin bir isim veremez. İranlı birine veya İran etkisinde kalarak Zerdüşt inancını benimsemiş yerel bir yöneticiye veya Phokaia çevresinde büyük toprak sahibi olan birine ait olabileceğini söyler¹³⁷. Boardman, yapıyı tarihlemek için bir izin olmadığını ama anıtın Pers döneminde yapılmış olabileceğini söylemekle yetinir¹³⁸. Akurgal, “*Helen demokratik anlayışına yabancı, krallara özgü ve İran etkisini gösteren böyle bir anıt M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllarda, Anadolu'ya egemen olan Pers idaresi zamanında yapılmış olmalıdır*” der¹³⁹.

---

¹³⁴ Özyiğit, 2000, s. 334.

¹³⁵ Özyiğit, 2000, s. 336.

¹³⁶ Cahill, s. 498.

¹³⁷ Cahill, s. 499.

¹³⁸ Boardman, Persia, s. 56.

¹³⁹ Akurgal, s. 292.

Sahte kapının bezemesinden yola çıkarak, Taş Kule ve İran'daki diğer yapılar hakkındaki Özyiğit'in yorumu şöyledir:

“Pers Mezar Anıtı'nın sahte kapısının üzerindeki süslemeler, İonia ve Lydia sanatında da görülür. Bu kapı üzerindeki detaylar, İran'da Pasargadae'deki II. Kyros'un mezarında ve Süleyman Zindanı diye anılan ateş tapınağı ile Nakş-i Rüstem'deki ateş tapınağında da karşımıza çıkar. Ancak İran'daki örnekler, Phokaia'daki mezardan daha geçtir. Sahte kapı üzerindeki yaprak dizisi profiline M.Ö. 530'lara doğru yapılmış olduğu kabul edilen II. Kyros'un mezarındakine büyük benzerlik göstermesine karşın, daha az gelişmiş bir profil olduğu açıktır. Bu nedenle Pers mezar anıtı profiline süreci, 10-20 yıl daha erken bir tarihi gösterir. Phokaia örneği, İran'daki örneklerin prototipidir. II. Kyros, Sardes'te iken Phokaia'daki mezarı yaptırmış, daha sonra da kendi mezarını inşa ettirmiş olmalıdır”¹⁴⁰.

Bu tarihlendirme doğru ise, Özyiğit'in önermesi geçerli görünse de bu noktada iki şeyi gözden kaçırmamak gerekir. Öncelikle Pasargadae'deki mezar anıtı gerek malzeme gerekse yapım sistemi olarak Phokaia'daki anıttan farklıdır. Taş Kule tek parça kayaya oyulmuş, II. Kyros'un mezarı ise kesme taştan inşa edilmiştir. Tek parçadan oyulan bir yapıda yeni motifler denemek veya detaylı bezemeler yapmak, yapılacak hataların düzeltilmesi açısından çok zor olacağından risklidir. Yiğma yapılarda ise hataların düzeltilmesi çok daha kolaydır. Bu nedenle yeni veya incelikli bezemelerin tek parçadan oyulan yapılarda değil de yiğma yapılarda denenmesi akla daha yatkındır. Ayrıca Phokaia'daki anıt savaş ortamında ve yabancı işgücünün katılmasıyla inşa edilmiştir. Nitekim Özyiğit makalesinde bu anıtın oluşturulmasında Anadolu ustaların da görev aldığını belirtiyor. Savaş ortamının kısıtlı olanaklarında yapılan yapılarda öncüllerine göre daha sade bezemelere rastlamak olasıdır. Bu iki etken göz önünde tutulursa, yapıdaki bezemelerin diğer örneklerden daha arkaik olmasının nedeni daha erken tarihli olmalarından değil de daha farklı ortamlarda yapılmasından kaynaklandığı iddia edilebilir¹⁴¹.

---

¹⁴⁰ Özyiğit, 2000, s. 334.

¹⁴¹ Alpaslan, s. 15.

3.1.2 Sardes Piramit Mezar

Lydia'lılar ölümlerini genel olarak bir taş yapının üzerini toprakla örtüp kısacası Tümüls denilen yapay tepelerin içine defnediyorlardı. Kral Kroisos'un İ.Ö. 575 de ölen babası Alyattes için Sardes yakınlarında inşa edilen ve yüksekliği yaklaşık olarak 145 m. yi bulan tümülüs, Lydia'daki örneklerin en ünlüsü ve görkemlisidir¹⁴².

Piramit mezar anıtı ilk olarak Princeton Üniversitesi'nden Butler tarafından 1914 yılında tespit edilmiştir¹⁴³. Hanfmann, Sardes'te o zamana kadar bulunan en önemli Pers dönemi yapı kalıntısı olduğunu belirtir¹⁴⁴. İlk defa detaylı bir biçimde mimari çizimler Kasper tarafından 1969 yılında yapılmıştır. Aynı zamanda yapı, Nylander ve Stronach'ın Pasargadae'daki II. Kyros'un mezarı ve Cahill'in antik Phokaia yakınlarındaki Taş Kule'yi konu alan makalelerinde de anılır. Son olarak 1990 yılında Ratte yapıyı yeni bilgiler ışığında ve mimari çizimleriyle bir çalışma yapmıştır¹⁴⁵.

Piramit mezar, Artemis Tapınağı ile kent merkezini bağlayan yolun doğusunda bir patikayla ulaşılan yapı, dik yamaçtan oyularak kazanılan bir platforma oturmaktadır. Butler'in çiziminde platformun güneyindeki yamaçta yer alan üç adet mezar odasından hiçbiri bugün görülmemektedir. Ratte, bu odalardan birinin 1990 yılında tekrar incelendiğini, üstteki iki odadan birinin izlerinin görüldüğünü fakat diğerinin yok olduğunu yazar. Bugünse üstteki iki mezar odasından geriye hiçbir iz kalmamıştır. Alt taraftaki oda ise muhtemelen üstüne toprak yığıldığı için görülmemektedir¹⁴⁶.

Anıtın en iyi korunmuş yeri güneyi yani yamaca bakan taraftır. Bu tarafta ilk dört basamak sırasının tamamı, beşinci sıranın üç taşı, altıncı sıranın ise bir taşı durmaktadır. Doğu tarafında ilk üç basamak sırasının yarısı, dördüncü ve beşinci sıranın ise bir kısmı durmaktadır. Batı tarafında ilk dört basamağın çok azı sağlam kalmıştır. Vadiye açılan kuzey tarafında ise birkaç taş hariç hiç bir şey kalmamıştır.

---

¹⁴² Alpaslan, s. 17.

¹⁴³ Butler H. C., **Sardis, Volume I, The Excavations, Part I 1910-1914**, Leyden, 1922, s. 166-170.

¹⁴⁴ Hanfmann G. M. A., **Letters from Sardis**, Harvard University Press, Cambridge-Massachusetts, 1971, s. 16. (Letters)

¹⁴⁵ Ratté Ch., **The Pyramid Tomb at Sardis**, *İstanbul Mitteilungen*, 42, s. 135-161.

¹⁴⁶ Alpaslan, s. 18.

Yapının ortasında altıncı basamağın üst kodunda 1.5x2.5 m. boyutlarında üst yapının oturduğu döşeme parçası durmaktadır¹⁴⁷.

Piramit Mezar'ın tarihlendirilmesi birkaç nedenden dolayı oldukça güçtür. Bezeme açısından bazı veriler taşınması beklenebilecek üst yapıya ait hiçbir elemanın günümüze ulaşmaması, benzer yapılarla karşılaştırma olanağını ortadan kaldırmaktadır. Yapının inşa edildiği dönemden kaldığını kesin olarak söyleyebileceğimiz herhangi bir arkeolojik buluntuda ele geçmemiştir. Bu nedenle yapının tarihi hakkında yorum yapabilmek için elde bulunan tek veri basamaklı podyumu oluşturan taşlar ve bu taşların işlenme şeklidir. Fakat podyumu oluşturan taşlardan da kesin bir tarihlendirme yapmak yetersizdir¹⁴⁸.

Yapının Susa Kralı Abradatas ve karısı için yapılmış olabileceği tezini ilk olarak Hanfmann ortaya atmıştır¹⁴⁹. Fakat mezarın Abradatas ve karısı için yapıldığı iddiasını zayıflatan en önemli şey mezarın boyutlarıdır. Persler'in ölülerini nasıl defnettikleri kesin olarak bilinmese de, İ.Ö. 530 yılında ölen Kral II. Kyros'un tabut içinde defnedildiğidir. II. Kyros'un çok yakını ve uyruğundaki Susa'nın kralı olan Abradatas'ın ve karısı Panthea'nın da kültürel yakınlık nedeniyle, bir bütün halinde ve tabutta defnedildiğini varsayılabilir. Ayrıca II. Kyros'un mezarındaki gibi Abradatas ve karısının mezarına da çeşitli adakların bırakılmış olduğunu düşündürmektedir. Tüm bunların yaklaşık 1.5x2.5 m. boyutlarındaki Piramit Mezar'ın olası mezar odasına sığması olanaklı görünmemektedir¹⁵⁰. Ratte, yapının kimin için yapıldığını kesin olarak bilmenin mümkün olmadığını ve yunanlılaşmış bir Pers'e veya Pers etkisindeki yunanlılaşmış bir Lydialı'ya ait olması gerektiğini belirtir¹⁵¹. Lydialılar'ın gömü alanı olan Bintepe'deki Tümülüslere oranla çok daha küçük ölçekte olan bu yapı yine de çevresindeki mezarlardan boyut, malzeme ve tasarım olarak çok farklıdır. Dolayısıyla mezarın önemli bir kişi için yapıldığı düşüncesi akla yatkındır. İ.Ö. 547 civarında büyük olasılıkla olan Abradatas da doğal olarak ilk akla gelen kişidir. Fakat nasıl ve nerede öldüğü kesin olarak bilinmeyen bir

---

¹⁴⁷ Alpaslan, s. 18.

¹⁴⁸ Alpaslan, s. 20.

¹⁴⁹ Hanfmann G. M. A., **Sardis from Prehistoric to Roman Times, 1958-1975**, Harvard University Press, Cambridge-Massachusetts, 1983, s. 42. (Roman)

¹⁵⁰ Alpaslan, s. 20-21.

¹⁵¹ Ratte, s. 160.

kişi daha vardır¹⁵². Son Lydia Kralı Kroisos'un başına gelenler en ayrıntılı biçimde Herodot'tan öğrenilmektedir:

“Kentin düştüğü gün, kendisini (Kroisos'u) tanımayan Persler, onu öldürmek için üzerine doğru yürüyorlardı. Kroisos bunu gördü, ama felaket öyle çökmüştü ki üzerine, korunmaya değmez sayıyordu kendisini; ölüm bir hiçti artık onun için; ama oğlu, o dilsiz, Pers'in gelişini gördü, üzerine çöken korku ve acı, tutuk dilini bağlayan ipleri kırdı ve “Kroisos'u öldürme!” diye bağırdı ... persler tutsağı (Kroisos) II. Kyros'a götürdüler. II. Kyros odun yığdırdı, üzerine zincire vurulmuş olan Kroisos'u çıkarttırdı; iki yanında iki kere yedi Lydia çocuğu yer almıştı. II. Kyros bunları bir ganimet sunusu olarak tanrılara kurban etmek mi istiyordu? Bir adağı vardı da onu mu yerine getiriyordu? Yoksa Kroisos'un dinine ne kadar bağlı bir insan olduğunu öğrenmişti de, gelsin bakalım tanrıları da onu diri diri yanmaktan kurtarsınlar, diyerek mi çıkartmıştı odun yığınının üzerine? Neden olursa olsun, o böyle yaptı diyorlar (... Kroisos, Solon'la aralarında geçen mutluluk üzerine konuşmayı anlatıyor) Kroisos bunları söylediği sırada ateş verilmiş, odun yığını uçtan uca alev almaya başlamıştı. Ama tercümanların dilinden bu sözleri dinleyen II. Kyros'un yüreği sızlamıştı ve düşünüyordu ki kendisi de bir insandır ve yakmak için diri diri ateşe verdiği adamın, zenginlik bakımından kendisini kıskanacak bir şeyi olmamıştır ve bir gün kendi başına da böyle bir şey gelebileceğinden ürkmüştü, çünkü dünyada insanoğlunun güvenebileceği hiçbir şey yoktu ve ateşin hemen söndürülmesini, Kroisos ve arkadaşlarının odunların üstünden indirilmesini emretti (...) II. Kyros onun bağlarını çözdü, yanına oturttu ve onu pek iyi, pek hoş tuttu, kendisi ve çevresindekiler ona hayranlıkla bakıyorlardı”¹⁵³.

Öncelikle metin kendi içinde soru işaretleri taşımaktadır. II. Kyros insafa gelince Kroisos'un ve arkadaşlarının ateşten indirilmelerini emrettiğini aktaran Herodot, daha önce Kroisos'la birlikte odunların üstünde 14 çocuk olduğunu söyler. Metindeki çocukların yerini arkadaşların alması önemli bir çelişki ve Herodotos'un olayı tam olarak bilen kişilerden dinlemediğine ilişkin bir ipucu olabilir. Bunun yanı sıra ateşi kutsal sayan Persler'in onu bir cesetle kirletmek istemeyecekleri ve böyle bir adetleri bulunmadığı görüşü birçok uzman tarafından paylaşılır. Sonuç olarak akıbetinin ne olduğu hakkında kesin bir bilgimiz olmayan Lydia Kralı Kroisos da Piramit Mezar'ın olası sahipleri arasında gösterilebilir¹⁵⁴.

¹⁵² Alpaslan, s. 21.

¹⁵³ Herodotos, **Herodot Tarihi**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002, I, s. 44-46.

¹⁵⁴ Alpaslan, s. 21-24.

Piramit Mezar, Taş Kule gibi hem İran'da hem de Anadolu'da rastlanan mezar anıtları sınıfına girer. Yapının podyum kısmının II. Kyros'un mezarıyla büyük benzerlik göstermesi bu iki anıt arasında bir etkileşim olduğu düşüncesini beraberinde getirir. Bu etkileşim muhtemelen iki yapıda da aynı ustaların ya da en azından aynı gelenekteki ustaların görev almasından kaynaklanmış olmalıdır. Fakat aynı Taş Kule gibi Piramit Mezar'ın da tam tarihlendirilmesi mümkün olmadığı için bunun Pers sanatı için kilit bir konumu bulunan II. Kyros'un mezarının öncülü mü yoksa ardılı mı olduğu yoruma açık bir konudur¹⁵⁵

3.1.3. Pasargadae Pers Kralı II. Kyros'un Mezarı

Pers boylarının en soylusu kabul edilen Pasargadlar'ın kollarından Akhemenidler'den olan II. Kyros, eski başkent Persepolis'in 30 km. kuzeydoğusunda, tahminen Medler'e karşı kazanılan savaşın yeri olan Pasargadae'yi¹⁵⁶ yeni merkez olarak seçip burada imar faaliyetlerini başlatmıştır. Fakat Pers ülkesindeki iktidar değişikliğinin yol açtığı boşlukları, kendi topraklarını genişletmek için fırsat gören komşu ülkelerle savaşmak zorunda kalmıştır. II. Kyros'un neredeyse tüm iktidarı seferlerle geçmiştir. Önce Babil üzerine yürümüş, daha sonra Pers ve Med tarihinde ilk olarak Anadolu'ya geçerek Lydia İmparatorluğu'nun başkenti Sardes'i alıp bu imparatorluğa son vermiştir. Babil'de isyan çıkması onun daha batıya ilerlemesini engellemiş, Ege kıyılarının fethini generallerine bırakarak tekrar Babil'e dönmesine neden olmuştur. İsyan bastırıldıktan sonra bu kez kuzeye yönelmiş ve kuzeydoğu sınırlarını tehdit eden Massagetler'e karşı sefere çıkmıştır. Başlangıçta başarılı sonuçlar olsa da İ.Ö. 529 yılındaki savaşta Massagetler'in bir kolu olan Sakalar'ın kraliçesi Tomris karşısında ciddi bir yenilgi almıştır. Bu savaşta yaralandıktan üç gün sonra ölen II. Kyros'un ölüsü, oğlu Kambises tarafından Pasargadae'da basamaklı bir podyumun üzerindeki beşik çatılı bir evcikten oluşan mezarına taşınmıştır¹⁵⁷.

---

¹⁵⁵ Alpaslan, s. 24.

¹⁵⁶ Wiesehöfer J., **Antik Pers Tarihi**, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 51.

¹⁵⁷ Olmstead A. T., **History of the Persian Empire**, The University of Chicago Press, Chicago & London, 1959, s. 66.

Diğer podyumlu mezar anıtlarına göre daha iyi durumda olmasına rağmen kaynaklarda cennet bahçeleriyle çevrili olarak tasvir edilen¹⁵⁸ anıtın çevresine ilişkin özgün veri yok denecek kadar azdır. Anıt esas olarak, altı basamaklı piramidal podyumun üzerine inşa edilen, mezar odasını da içeren beşik çatılı bir evcikten oluşmaktadır. Orijinal yüksekliği 11.10 m olan anıtın podyum ve evciğinin yükseklikleri yaklaşık olarak birbirine eşittir. Podyumun en alttaki basamağın yüksekliği 165 cm., ikinci ve üçüncü basamakların yüksekliği 105 cm., en üstteki üç basamağın yüksekliği ise 57.5 cm. dir. Anıt inşa edildiği zaman toprak seviyesinin şimdikinden 60 cm. daha yüksek olduğu varsayılırsa, podyumun altı basamağının yükseklikleri eşit üç yüksek ve üç alçak basamaktan oluştuğu söylenebilir. Anıt 13.35x12.30 m. lik bir oturma alanına sahiptir. Evcığın oturduğu podyumun üst platformunun ölçüleri ise 6.40x5.35 m. dir. Mezar odasının kapı açıklığı 139 cm. yüksekliğinde, 78 cm. genişliğindedir. Kapı 120 cm uzunluğundaki bir geçide açılır. Ölünün bulunduğu mezar odasının uzunluğu 3.17 m., genişliği ve yüksekliği ise 2.11 m. dir. Odanın duvarlarının kalınlığı 1.50 m dir. Çatı içinde ayrıca 4.75 m. uzunluğunda, 85 cm. genişliğinde ve olasılıkla yapısal nedenlerle ikiye bölünmüş bir boşluk daha vardır¹⁵⁹. Son derece yalın bir mimariye sahip olan yapıda kullanılan silmeler, yapının kökeni konusunda yorum yapmak için kullanılabilecek sınırlı elemanlardandır. Taş Kule ve Piramit Mezar'da olduğu gibi bu anıtta da tamamlanmamış izlenimi veren bezeme elemanları bulunmaktadır. Silmelerin altındaki dış frizinin kimi yerlerinin hiç işlenmemiş ya da yarım işlenmiş olması buna örnektir. Antik dönemde yapıların tamamlanmamış olması, genelde kaynakların azalması veya savaşlar neden oluyordu. Ancak hâkimiyeti yüzyıllar sürece zengin Pers İmparatorluğu'nun, en sevilen kralı II. Kyros için yapılacak anıt mezarı maddi imkânsızlıklar nedeniyle bitirememiş olduğunu düşünmek yerinde olmaz. Anıtın büyük oranda tamamlanmış olmasından dolayı, başka bir anıt için yapı ustası gerektiği için dış frizi gibi detaylarla uğraşan ustaların diğer inşaatlarda görevlendirilmiş olması akla daha yatkındır¹⁶⁰.

Yapının tarihlendirilmesi ve kime ait olduğu konusunda, Taş Kule ve Piramit Mezar'a göre, daha kesin yorumlar yapılabilmektedir. Kral II. Kyros'un İ.Ö. 529

¹⁵⁸ Olmstead, s. 66.

¹⁵⁹ Stronach, D., **Pasargadae**, Oxford University Press, Oxford, 1978, s. 26-27.

¹⁶⁰ Alpaslan, s. 29-30.

yılında öldüğü bilinmektedir. İnşaatının yıllarca sürmesini gerektirecek boyutlara veya bezemeye sahip olmadığından, mezarın da yaklaşık olarak bu tarihte inşa edildiği varsayılabılır¹⁶¹.

Pers Kralı II. Kyros'un mezarının kökeni konusunda birçok görüş vardır. Tüm yapıyı Mezopotamya¹⁶² veya Urartu¹⁶³ yapı geleneğiyle ilişkilendiren görüşlerin yanı sıra birden fazla geleneğin kesişmesi olarak yorumlayanlar da vardır. Bu kesişmelere örnek olarak; Mezopotamya kökenli basamaklı podyumun üstüne Urartu, Yunanistan veya Anadolu¹⁶⁴ kökenli beşik çatılı yapı konulmuş olduğunu iddia edenler gösterilebilir. Yapıda yerel İran geleneklerinin baskın olduğunu öne sürenler de vardır¹⁶⁵. Bir başka yorumsa bu formun Akhaemenidler'in Mezopotamya yüksek podyumlarıyla geleneksel İran mezar ve evlerinin türettikleri yönündedir¹⁶⁶.

II. Kyros döneminde Pasargadae'daki diğer yapılarda olduğu gibi bu anıtta da Lydia ve Ionia geleneklerini hatırlatan, Persler'in Batı Anadolu'da görmüş oldukları Anathyrosis¹⁶⁷, taş işleme tekniği ve metal kenetler gibi teknolojilerin yanı sıra ölü gömme geleneklerini de Pasargadae'ya taşıdıklarını düşündürten bazı izler vardır¹⁶⁸.

Persler Anadolu'ya geldiklerinde Phrygler'den ve Lydialılar'a geçmiş olan Tümülüs geleneğiyle karşılaşmışlardır. Özellikle Kroissos'un babası olan Alyattes'in tümülüsünü görüp etkilendikleri varsayılabılır. Her ne kadar ölü bir mezar odasında yatsa da üstünün toprakla kapatılması sonucu inanışlarına göre kutsal olan toprağı cesetleriyle kirleteceklerini düşünerek büyük bir olasılıkla bu geleneği aynen almamışlardır. Ancak Alyattes'in mezar odasıyla II. Kyros'un mezar odasının boyutlarının birbirine çok yakın olması güçlü bir etkileşime dair ipucudur¹⁶⁹. Mezar

¹⁶¹ Alpaslan, s. 30.

¹⁶² Parrrot A., **Ziggurats et tour de Babel**, Paris, 1949, s. 50.

¹⁶³ Culican W., **The Medes and the Persians**, London, 1965, s. 58.

¹⁶⁴ Dieulafoy M., **L'Art Antique de la Perse**, Paris, 1889, s. 38.

¹⁶⁵ Ghirshman R., **Iran from the Earliest Times to the Islamic Conquest**, Pelican, London, 1954, s. 83.

¹⁶⁶ Alpaslan, s. 31.

¹⁶⁷ Anathyrosis: Antik Yunan'da duvar örgüsünü oluşturan taşların görünen yüzeyleri pürüzsüz olarak, görünmeyen yüzeylerin ise ancak kenarları bir şerit olarak işlenip ortaları ise yüzeye; iki taşın birbirine uyumu için bırakılan düzgün olan kısma Vitruvius'dan öğrenildiğine göre anathyrosis adı verilmektedir. Anathyrosis sütun kasnaklarının birleştirilmesinde de geçerlidir. Yüzeylerin iyice birbirine yapışmasını sağlamak için kasnakların alt ve üst yüzeyleri ortaya doğru çukurlaştırılmış, kenarlarda kalan yüzeyler ise iyice düzleştirilmiştir (Saltuk 1993, s. 24.).

¹⁶⁸ Stronach 1978, s. 40.

¹⁶⁹ Alyattes'in mezar odasının ölçüleri: Boy: 332 cm. En: 237 cm. Yüksek: 233 cm.

II. Kyros'un mezar odasının ölçüleri: Boy: 317 cm. En: 211 cm. Yüksek: 211cm. (Alpaslan 2005, 31).

odasını da içeren evciğin çatısı da Yunan çatılarına oranla daha diktir ve Anadolu'daki ev mimarisini taklit eden lahitlerin çatı eğimine yakındır¹⁷⁰.

Yapıda bezeme olarak değerlendirilebilecek elemanlar silmeler ve kapının üstündeki rozettir. Silmeler Yunan mimarlığından alınmış izlenimi vermektedir. Silmelerin sadece dekorasyon amacıyla, biçimsel olarak kopyalama mantığıyla değil, işlevsel olarak da Yunan kurgusuna sahip olarak kullanılmaları, bu elemanların yüzeysel değil, daha da özümsemiş olarak taşındığını akla getirir. Bu da Yunan yapı ustalarının tasarım aşamasında da rol oynadıklarına bir dayanak olabilir. Yunan mimarlığında silmelerin iki temel amacı vardır; birincisi yapı parçalarını birbirinden ayırdıkları yerdeki keskin geçişleri yumuşatmak, ikincisi ise taşın canlandırılması temasını işlemektir. Yapılarda baskın olarak iki kuvvet denge halindedir. İlk kuvvet yapıyı oluşturan elemanların yerçekimi nedeniyle kütleleriyle orantılı olarak aşağı doğru çekilmeleri, ikincisi ise yapının taşıyıcı sistemdeki, bu elemanları ilk tasarlanan biçimde tutmak için yerçekimi kuvvetine karşı yöndeki tepki kuvvetidir. Silmeler, dışbükey ve içbükey kesitleriyle yapının, organik bir varlık gibi, bu kuvvetlerin etkisiyle biçim aldığı izlenimini verirler. Bu taşın canlandırılması teması Akhaemenid mimarlığına tamamen yabancıdır¹⁷¹. Ön cephedeki kapının üzerindeki rozetin benzerlerine de Yunan, Phrygia ve Lydia sanatında rastlamak mümkündür¹⁷².

Özetle anıtın üst kısmı Anadolu kökenli olduğu büyük bir olasılıktır. Ancak podyum kısmı için aynı şey iddia edilemez. Phrygia veya Lydia Tümülsülerinin mezar odalarında podyum benzeri bir elemana rastlanmaz. Batı ve güneybatı Anadolu'da yaygın olan üç veya daha çok basamağın üzerinde duran mezarların en eskisi ise ancak İ.Ö. 6. yüzyılın sonlarına tarihlenebilir¹⁷³. Bu nedenle Persler'in basamaklı podyumu yerel bir formdan türettikleri görüşü ağırlık kazanmaktadır¹⁷⁴.

---

¹⁷⁰ Boardman, **Persia and the West**, Thames & Hudson, London, 2000, s. 53.

¹⁷¹ Nylander C., **Ionians in Pasargadae**, Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala, 1970, s. 98.

¹⁷² Stronach, s. 41.

¹⁷³ Alpaslan, s. 32.

¹⁷⁴ Stronach, s. 41.

3.2. İ.Ö. 5. ve 3. YÜZYILLARA TARİHLENEN PODYUMLU MEZAR ANITLARI

Güneybatı Anadolu, antik döneme tarihlenen gömü yapıları bakımından oldukça zengindir. Birçok antik yerleşmenin nekropollerinde sayısız lahite ve kayaya oyulmuş mezar odalarına rastlamak mümkündür. Bir kaide üzerinde yerden yükseltilmiş lahitlere veya bir paye üzerindeki anıttan oluşan mezarlara sık rastlanılır. Bu anıtların, tezin konusu olan podyumlu mezar anıtlarına mimari yakınlıkları olmakla birlikte farklarını da irdelemek gerekmektedir.

Lahitler genelde ölünün defnedilmek için ihtiyaç duyacağı hacimden çok da büyük olmayan, “2-3 metre uzunluğundaki ceset koruyucu kaplardır”¹⁷⁵. Kuşkusuz lahitlerin yüzeylerinin genelde ev cephelerini örnek almalarının mezarın ölünün evi olduğu inancıyla ilgisi vardır, ancak bu ev de gerçek ölçülerine oranla minyatürleştirilmiş, yoğun bir stilizasyona uğramış durumdadır¹⁷⁶. Podyumlu mezar anıtlarında ise minyatürleştirme sayılabilecek derecede bir küçültme yoktur. Podyumları olmasa gerçek işlevleri doğrultusunda kullanılmaları neredeyse olanaklıdır. Bu yapıların bir podyum aracılığıyla, toprakla ve günlük yaşamla ilişkileri kesilerek, yukarıya kaldırılmaları onları “heykele” dönüştürür. Özetle lahitler için ev mimarisi kökenli elemanlarla bezenmiş ölü muhafazaları, podyumlu mezar anıtları içinse ölen kişinin anısına yapılmış yapı heykelleri denebilir¹⁷⁷.

Podyumlu mezar anıtları genel başlığı altında toplanabilirlerse de Karia’daki ve Lykia’daki anıtlar arasında etnik ve kültürel etmenlerle açıklanabilecek bazı farklılıklara da değinmek gereklidir.

Lykialılar’ın ve Karialılar’ın etnik kökenleri birbirinden farklıdır. Uzantıları Karia’ya kadar ulaşan, İ.Ö. 12. yüzyıldaki Dor göçlerinin, Lykia bölgesine ulaşmadığı varsayılır. Bu nedenle Luvi kökenli Likya halkına zaman zaman İon kökenli unsurlar katıldıysa da Dor katılımı tespit edilmemiştir.

Karia ve Lykia halklarının Pers işgaline ve kültürüne karşı tepkileri de farklı olmuştur. Lykia da, özellikle Ksanthos’ta önemli bir dirençle karşılaşan Persler’in Karia’da bu çapta bir direnişle karşılaştıklarına dair bir kayıt yoktur. Karia hanedanındaki kralların, Persli olmadıkları halde satrap olarak anılan kişiler olmasına

¹⁷⁵ İdil V., **Likya Lahitleri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1993, s. 8.

¹⁷⁶ Alpaslan, s. 36.

¹⁷⁷ Alpaslan, s. 36.

karşın¹⁷⁸ Lykialı bir yöneticinin hiçbir zaman satrap olarak anılmadığı göz önünde tutulursa Pers gelenek ve yönetim biçiminin Kariyalılar tarafından Lykialılar'a oranla daha çok benimsendiği iddia edilebilir. Isocrates Persler'in Lykia'yı hiçbir zaman işgal edemediğini iddia eder¹⁷⁹. Bu iddia tam olarak gerçeği yansıtmasa da Lykia'nın komşularına göre daha bağımsız ve özgür olduğu düşünülebilir. Lykia büyük olasılıkla bu yüzden İonia ihtilaline katılmamıştır¹⁸⁰.

İki halk arasındaki bu ayrımın mimarilerinde de izlenmesi mümkündür. Karia bölgesindeki podyumlu mezar anıtlarında Yunan yapı repertuarında olmayan ve doğu kökenli oldukları iddia edilebilecek birçok elemana rastlanabilir. Aslanlı Mezar Anadolu'da sık karşılaşılmayan Dor düzeninin elemanları kullanılarak inşa edilmiştir. Maussolleion İyon düzeninin elemanlarını temel alsa da büyük oranda doğulu etkiler taşır. Likya'daki anıtlar ise, Ksanthos'daki mezar-ev dışında İon tapınak mimarisinin podyum üzerindeki örnekleri olarak nitelendirilebilir.

Farklı etnik kökenleri mimarilerini farklılaştırırsa da İ.Ö. 4. ve 3. yüzyıllarda podyumlu mezar anıtları hem Karia hem de Lykia bölgesinde sıklıkla tercih edilmiştir. Bu çalışma kapsamında Lykia'dan, Ksanthos'taki Mezar-ev ve Nereidler Anıtı ile Limyra'daki Perikle Heroon'u, Karia'dan da Halikarnassos'taki Maussolleion ve Knidos'taki Aslanlı Mezar incelenecektir. Ayrıca İonia sınırlarında olmasına rağmen Belevi'deki mezar anıtı da yakın tarihli ve biçimsel olarak benzerlikler taşıdığı için çalışmaya dâhil edilmiştir.

3.2.1. Ksanthos Agorasındaki Mezar-Ev

Ksanthos kentinin agorasında bulunan ev tipi mezarın yapım tarihi ve kime ait olduğu hakkında çok fazla bilgi yoktur. İ.Ö. 5. yüzyıla tarihlenen anıt¹⁸¹, konumu ve biçimi bakımından diğer mezarlardan ayrılmaktadır¹⁸². Mezarın agorada olması ve 4,50 x 5,28 m.lik oturma alanına, 5,71 m. yüksekliğe sahip olması önemli bir kişiye ait olduğunu gösterir. Yapı esas olarak basamaklı bir podyum üzerine oturan ev tipi

¹⁷⁸ Wiesehöfer, s. 97

¹⁷⁹ Isokrates, **Panegyricus**, Aris & Phillips, 1990, s. 161.

¹⁸⁰ Childs W. A. P., **Lycian Relations with Persians and Greeks in the Fifth and Fourth Centuries Re-Examined**, *Anatolian Studies*, 31, s. 55.

¹⁸¹ Demargne P., **Fouilles de Xanthos**, *Cilt IV*, Paris, 1974, s. 24. (Cilt IV)

¹⁸² Courtils J., **Ksanthos ve Letoon Rehberi**, Ege Yayınları, İstanbul, 2003, s. 48.

mezar yapısından oluşmaktadır. Podyum toplam beş kademededen oluşur. Birinci kademenin yüksekliği 1,10 m.dir. Bunun üzerinde eşit üç basamaktan oluşan, toplam 1,28 m. yükseklikte krepis benzeri bir bölüm vardır. Bunun da üzerinde 0,65 m. yüksekliğinde bir basamak bulunur. 2,30 m. yüksekliğindeki evcik de bu son basamağın üzerindeki 2,05 x 3,05 m. ölçülerindeki platforma oturur. Bu evciğin de üstünde 0,38 m. yüksekliğinde bir kütle vardır. Sonuç olarak 5,71 m. yüksekliğinde olan anıtın 3,03 m.si podyum, 2,68 m.si evciktir¹⁸³.

Ev formunun mezarlarda stilize edilerek tekrarlanması Lykia'da sıklıkla rastlanır. Bu mezarların bir kaideyle yerden yükseltilmesi de olağandır. Hatta yine Ksanthos agorasında bulunan payeli mezar ve Harpyler anıtındaki gibi düz podyumun üstte duran yapıdan daha yüksek olduğu anıtlar da vardır. Ancak Mezar-ev'de söz konusu olan durum basamaklı podyumun, podyumun üzerindeki yapıdan daha yüksek oluşudur. Bu kurgu mezarın Lykia'daki diğer mezarlardan çok İ.Ö. 6. yüzyılda yapılan ilk üç örneğe benzemesine neden olur¹⁸⁴.

3.2.2. Ksanthos Nereidler Anıtı

Güney Lykia'daki antik Ksanthos kentine hâkim bir yarda inşa edilen Nereidler Anıtı'nın kaç yılında ve kimin için yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Lawrence yapıya ait olduğu düşünülen heykellerin stiline göre kabaca İ.Ö. 420-400 aralığını önerir¹⁸⁵. Dinsmoor da heykellerin stili ve mimariyle ilişkilerini temel alarak İ.Ö. 410-400 aralığında kalınması gerektiğini savunur¹⁸⁶. Anıt hakkında en yeni çalışmaları yapan Demargne ise, anıtın kabartmalarının, İ.Ö. 400'de Ege adalarında yapılmış olan kabartmaların yerli ve doğulu elemanlarla zenginleştirilmiş hallerine benzediğini vurgulayarak İ.Ö. 390-380 yıllarını benimser¹⁸⁷.

Anıtın önemli bir kişi için yapıldığı gerek boyutlarından gerekse frizlerinin konularından anlaşılrsa bu konuda kesin bir uzlaşma yoktur. Dinsmoor yapının

---

¹⁸³ Demargne, Cilt IV, s. 22.

¹⁸⁴ Alpaslan, s. 38.

¹⁸⁵ Lawrence, s. 190.

¹⁸⁶ Dinsmoor, s. 256.

¹⁸⁷ Demargne P., *Das Nereiden-Monument von Xanthos, Götter Heroen Herrscher in Lykien*, Wien-München, 1990, s. 69. (Xanthos)

sahibinin Ksanthos'daki yerel bir prens olduğunu belirtir¹⁸⁸. Ateşlier, anıtın doğu alınlığında, taht üzerinde bir satrap ya da hanedan gibi tasvir edilen erkek figüre dayanarak mezarın, bölgenin ileri gelen bir yöneticisine ait olduğunu iddia eder¹⁸⁹. Ridgway bu kişinin Lykia hanedanından Erbinna (Arbinas) olabileceğini iddia eder ve bu nedenle anıtı İ.Ö. 380 yılına tarihler¹⁹⁰. Çevik de anıtın Erbinna'nın iktidar açığını kapatmaya yönelik politik bir eser olduğunu savunur¹⁹¹. Demargne da yapının, Yunan kültürünü benimsemiş ve kendini Yunanlı kahramanlarla bir tutan Erbinna'ya ait olabileceğini düşünür¹⁹².

Anıt 1840 yılında Charles Fellows tarafından keşfedilerek neredeyse bir bütün olarak Londra'ya taşınmış ve British Museum'da yeniden inşa edilmiştir¹⁹³. Anıt 10 x 6,9 metre taban ölçülerine sahip, 10 m. yüksekliğindeki bir podyumun üzerindeki bir Yunan tapınağından oluşmaktadır¹⁹⁴. Podyumun alt kısmı kireç taşından, üst kısmı ise mermer bloklardan inşa edilmiştir. Bugün sadece kireç taşı olan en alt kısım in-situ durumdadır¹⁹⁵. Podyum kısmının en üst iki blok sırası, dört yönde frizlerle bezenmiştir. İon düzeninde olan tapınak, peripteral tetrastilos biçimindedir. Tapınağın stylobat seviyesindeki plan ölçüleri 10,17x6,80 metredir¹⁹⁶. Podyumun üstündeki tapınak kısa kenarlarında dört, uzun kenarlarında 6 sütuna sahiptir. Sütunların arasında, yapının "Nereidler Anıtı" olarak anılmasının nedeni olan nereid heykelleri durmaktadır. Sütunlar, dentillerin altındaki, yapının üçüncü friz bandını içeren arşitravı taşır. Alınlıklar rölyefle bezenmiştir. Çatının dört köşesinde ve mahya hizasının her iki ucunda Yunan mitlerinden karakterleri canlandıran akroterler yer alır¹⁹⁷.

Yapının mezar odası cella kısmındadır. 3,4x2,8 metre boyutlarındaki iç mekânın uzun kenarında dört adet klinenin olduğu varsayılmaktadır. Bu kısma ait olduğu düşünülen parçalardan, cella duvarlarının kireç taşı bloklarının mermer

---

¹⁸⁸ Alpaslan, s. 38.

¹⁸⁹ Ateşlier S., **Daskyleion Buluntuları Işığında Batı Anadolu'da Akhaemenid Dönemi Mimarisi**, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1999, s. 133.

¹⁹⁰ Ridgway S. B., **Prayers in Stone**, University of California Press, 1999, s. 49.

¹⁹¹ Çevik N., **Taşların İzinde Likya**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2002, s. 36.

¹⁹² Demargne, Xanthos, s. 69.

¹⁹³ Courtils, s. 98.

¹⁹⁴ Lawrence, s. 190.

¹⁹⁵ Demargne, Xanthos, s. 69.

¹⁹⁶ Demargne, Xanthos, s. 69.

¹⁹⁷ Alpaslan, s. 39.

plaklarla kaplanmasıyla oluşturulduğu düşünülmektedir¹⁹⁸. Ayrıca yapıya ait dördüncü bir frizin parçaları da bulunmuştur ve bu frizin muhtemelen cellanın üst hizasında olduğu düşünülmektedir¹⁹⁹.

Nereidler Anıtı, Yunan mimarisi ve heykeltıraşlığının Ksanthos'taki etkisini açık şekilde temsil eder, ancak bunun yanı sıra yerel ve doğulu mimarlık da yapının genel biçimlenişinde ve detaylarda kendine yer bulmuştur²⁰⁰. Tapınak, Asya'ya özgü, dentilli, frizsiz entablaturalara sahiptir. Sütunların kaideleri de Asya etkisindeki İyon düzenindedirler. Sütun başlıklarında, volütlerin arasında kalan kısımlarsa açık bir biçimde Erechtheion'la benzeşir. Ayrıca farklı bir yapı bilgisi gerektiren, sahte kirişlerin üst üste bindiği mermer kaset döşeme Atina akropolisindeki propylaea'nın yapısını andırır ve ancak orayı İ.Ö. 432 yılında inşa eden ustalardan öğrenilmiş olabilir. Bu, Attika'dan Asya'ya bu dönemde birçok yapı ustasının geldiğine bir kanıt olabilir. Belki de Lykialılar, İ.Ö. 413 yılındaki Sirakuza yenilgisinden dolayı Perikles Atinası'ndaki işlerin durmasından iyi bir biçimde yararlanmışlardı²⁰¹.

3.2.3. Limyra Perikle Heroonu

İ.Ö. 5. yüzyılda Pers baskısının azalması ve Yunanistan'daki şehir devletlerinin hem Persler'le hem de birbirleriyle savaşmaları, Anadolu'da yerel beyliklerin güçlenmesine ve topraklarını arttırma mücadelelerine neden olmuştur. Ancak bu hareket tam bir bağımsızlık hareketi biçiminde değildir. Amaçları Pers ya da Yunan boyunduruğundan kurtulmaktan ziyade kendi kontrolündeki toprakları genişletmek olan bu yöneticilerin mezar anıtları da Pers Kralı'na bağlılıklarını gösteren kabartmalarla bezelidir²⁰².

Limyra şehrinin yöneticisi Perikle de Lykia'da Karia Satraplığı'nın etkin olduğu İ.Ö. 4. yüzyılın başında Lykia birliğini oluşturmak için çeşitli girişimlerde bulunmuş hatta Telmessos şehrine bir sefer düzenlemiştir²⁰³. Başarısız olan bu sefer

---

¹⁹⁸ Demargne, Xanthos, s. 65.

¹⁹⁹ Lawrence, s. 191.

²⁰⁰ Childs W. A. P., **Lycian Relations with Persians and Greeks in the Fifth and Fourth Centuries Re-Examined**, *Anatolian Studies*, 31, s. 71-72.

²⁰¹ Alpaslan, s. 39-40.

²⁰² Alpaslan, s. 40.

²⁰³ Bayburtluoğlu C., **Lykia**, *Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü*, Antalya, 2004, s. 40.

sonucunda Doğu ve Orta Lykia'yı kontrolü altında tutan Perikle, Lykia birliği oluşturamamış ancak öldükten sonra kahraman olarak onurlandırılmıştır.

Limyra kentinde İ.Ö. 370-360 arasına tarihlenen²⁰⁴, yüksek bir podyumun üstündeki karyatidli Yunan tapınağı biçimindeki heroonun, kent içindeki konumu ve cella duvarındaki rölyeflerden dolayı Perikle'nin olduğu düşünülmektedir. Perikle Yunan kültürüne hayranlık duyarken, muhtemelen daha güçlü ve yakın olduklarından Pers kültürünü de benimsemiş, karma bir sentez oluşturmuştur. Limyra'nın doğu kesimindeki pazaryerine diktirdiği atlı heykeli bu ikiliği dışa vurur. Heykelin kaidesi uzun yanlarda gerçek boyutlardaki dört atlı arabalarla (quadriga) bezenmiştir. Lykia Kralı'nın üstünde Yunan zırhı vardır fakat başında Pers tiarası taşır ve İran hükümdarlarına özgü biçimde tekerlekleri çivi başlarıyla bezeli bir savaş arabasına binmiştir. Muhtemelen bu anıtlarla yakın zamanda inşa edilen heroon da bu ikiliği yansıtmaktadır²⁰⁵.

Anıt, genel tasarım ilkeleri bakımından Nereidler Anıtı'yla büyük ölçüde benzeşmektedir. İki anıtın da temeli aynı boyutlara sahiptir. Çatıyı taşıyıcı unsur olarak Karyatidler'in seçilmesiyle, örnek alınan yapıya üstün gelmeye çalışılmıştır²⁰⁶.

“Heroon, az çok eşkenar üçgen biçimindeki tepedeki kalenin üst kale duvarının ortasına rastlatılarak, uzaktan görülebilecek şekilde yerleştirilmiştir. Yaklaşık 20x20 metrelik teras kayalar kesilerek oluşturulmuş ve kesilen her bir blok yapıda kullanılmıştır. Taban ölçüsü 10 x 7 metrelik bir temelin üstüne, girişi güney yanda olan bir mezar odasının bulunduğu hyposorion²⁰⁷ yapılmıştır²⁰⁸. Üst yapı Lykia mimarisi sitilinde olmayıp Likya kralının kahraman mertebesine yükseltilişini sembolize etmek amacıyla bir Yunan tapınağı biçiminde yapılmıştır. Amfiprostilos biçimindeki tapınağın ön ve arkasında dörder adet karyatid entablaturü taşımaktadır.

Cellanın her iki uzun kenarının üstteki üçte bir kısmı kabartma bir frizle bezenmiştir. Her bir friz 2 m. uzunluğunda üçer tane bloktan oluşmakta, böylece bir frizin uzunluğu 6 m. yi bulmaktadır. Frizin anlaşılabilmesi için, her iki yanda da aynı

²⁰⁴ Borhardt J., *Das Heroon von Limyra, Götter Heroen Herrscher in Lykien*, Wien-München, 1990, s. 77. (Heroon)

²⁰⁵ Alpaslan, s. 40.

²⁰⁶ Alpaslan, s. 41

²⁰⁷ Hyposorion: Lahitin altında yer alan alçak ya da yüksek ikinci mezar odası (İdil 1993, s. 11). Hyposorion burada mezar odasını içeren podyum anlamında kullanılmıştır.

²⁰⁸ Alpaslan, s. 41.

konunun işlendiğinin ve figürlerin aynı sıralama düzeni içinde yer aldıklarının saptanması önemlidir. Konunun anlatımındaki yöneliş aynı değildir, çünkü hem batı yüzde, hem de doğu yanda, figürler kuzeyden güneye, yani kaleden kente doğru ilerlemektedirler. Konu, simgesel bir geçit alayıdır. En başta zırhlı ve miğferli Likya kralı savaş arabası içinde görülür. Arabacısı dört atı güçlükle zaptedebilmektedir²⁰⁹.

Yapının akroterleri, Yunan mitlerindeki bazı karakterlerin heykelleridir. Kuzey tarafta, Perseus'un Medusa'nın başını keşişi konusu işlenmiştir. Orta akroter figürü olan Perseus, başını kestiği gorgo Medusa'dan hızla uzaklaşır. Köşe akroterlerde ise Medusa'nın kaçışan kızkardeşleri yer almaktadır. Perseus, her zamanki Hades başlığı yerine, Pers büyük kralının taşıdığı, dik duran tiara giymektedir. Bu Akhaemenid kralının atasına, Perseus'un oğlu Perses ile Andromeda'nın kızı Kepheus'a dayanan soyuna işaret eder. Mezarı yaptıran kral, bu kahramanı seçmekle kendi bağlılığını da yasallaştırmış olmaktadır. Perseus figürünün Arkaik "diz koşusu şeması" ölümden sonra dirilmeye ilgili, öbür dünyadan beklentileri açığa vuruyor olsa gerekir²¹⁰.

Anıtın çevresinde bulunan sakalsız bir yüz parçası ve bir sürü giyisi parçaları ovoidan, çok uzaklardan görülebilen güney alınlığın da akroter figürleriyle bezeli bulunduğunu kanıtlamaktadır. Kente, denize ve limana bakan, simgesel öneme sahip güney cephenin bezemeleri için bütün Likya soyluları için büyük anlam taşıyan kahramanın yani Bellerophon'un uğraşları seçilmiştir. Bir at nalı ve bir at kulağı parçası, orta akroterin büyük bir gruptan oluştuğunu gösterir: kanatlı Pegasos üzerinde Bellerophon. Bu figür iki kültür arasında kalan Perikle'ye çok benzemektedir. Köşe akroterleri için Homeros'a bakılarak, kahramanın düşmanları, Khimaira, Amazonlar veya Solymler düşünülebilir²¹¹.

---

²⁰⁹ Alpaslan, s. 41.

²¹⁰ Alpaslan, s. 41-42.

²¹¹ Alpaslan, s. 42.

3.2.4. Halikarnassos Maussolleion

İ.Ö. 4. yüzyıldaki Karia kralları, satrap olarak anılmalarına rağmen Persli olmadıkları kanıtlanan tek krallardır²¹². Bu hanedanın başlatıcısı olan Hekatomnos'un İ.Ö. 377 yılında ölmesiyle Karia tahtına en büyük oğlu olan Maussolos geçmiştir²¹³. Bazı değişikliklerle birçok modern dilde anıt mezar anlamına gelen "maussolleum" sözcüğü, Karia Kralı Maussolos'un antik dünyanın yedi harikasından biri sayılan mezarından gelmiştir.

Maussolos yönetim merkezini Mylasa'dan daha merkezi bir konumda olan deniz kıyısındaki Halikarnassos'a taşınmış ve bu şehrin ızgara plana göre gelişmesi için kapsamlı bir planlama ve inşaa faaliyetinde bulunmuştur. Kentin agorasına yakın, merkezi bir yerinde konumlanan Maussolleion'un da kent planına tam olarak uyması yapının ilk kararlarının kent planlamasının yapılırken alındığını gösterir. Bu da yaklaşık olarak İ.Ö. 367-366 yıllarına işaret eder. Yapının inşaatına da şehir surları ve öncelikli bazı yapıların tamamlanmasından sonra başlamış olmalıdır. Bu nedenle yapının önemli bir kısmının İ.Ö. 353 yılında ölen Maussolos hayattayken, geri kalan kısmının da kız kardeşi ve aynı zamanda karısı olan Artemisia tarafından tamamlandığı düşünülebilir²¹⁴. Bazı kaynakların anıtın Artemisia tarafından yapıldığını aktarmalarının nedeni de bu olmalıdır²¹⁵.

Anıtın İ.S. 12. yüzyıla kadar hasarsız olarak geldiği kabul edilir. Anıt, 15. yüzyılın başlarında, belki bir deprem sonucunda, büyük oranda yıkılmış ve St. John Şövalyeleri'nin yapının birçok parçasını yakındaki St. Peter kalesini yapmak için kullanmışlardır.

Yapı araştırma amacıyla ilk olarak 1857 yılında, heykellerin birçoğunu British Museum'a taşıyan Charles Newton tarafından kazılmıştır. Bugünkü kazılar 1966'dan beri Danimarkalı uzmanlar tarafından sürdürülmektedir²¹⁶.

Uzun süre önce tamamen yıkıldığı ve parçaları başka yapılarda kullanılmak üzere taşındığı için Maussolleion'un üst yapısı hakkındaki bilgi oldukça azdır. Bu

²¹² Wiesehöfer J., *Antik Pers Tarihi*, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 97.

²¹³ Ekschmitt W., *Die Sieben Weltwunder*, Mainz, 1984, s. 150.

²¹⁴ Jeppesen K., *The Maussolleion at Halikarnasos, Vol. 1, The Sacrificial Deposit*, Aarhus University Press, Copenhagen, 1981, s. 95.

²¹⁵ Alpaslan, s. 42.

²¹⁶ Alpaslan, s. 43.

nedenle anıta ait, aralarında önemli farklılıklar bulunan bir çok restitüsyon önerisi vardır. Bu çalışma kapsamında, yapıdaki en son ve geniş kapsamlı araştırmamanın yürütücüsü Kristian Jeppesen'in 1988 yılında önerdiği restitüsyon modeli ve anıtın Kabartma ve heykelleriyle ilgili yayınlar yapmış olan Geoffrey Waywell'in restitüsyon önerisi temel alınacaktır.

Maussolleion 241,6 x 105,7 m. boyutlarındaki bir terasa inşa edilmiş gibi görünmekle birlikte verilerin yetersiz olması kesin yargılara varmayı güçleştirir²¹⁷. Genel olarak yapı üç kademeli bir podyuma oturan 11x9 sütunlu bir İon tapınağı biçimindedir. Tapınağın çatısı alışılmış beşik çatı değil 24 basamaklı bir piramit şeklindedir. Bu piramidin üzerinde, 4 atlı bir arabayı süren bir arabacı heykeli bulunmaktadır. Yapı podyumunda, gövdesinde ve çatısında, alışılmadık yoğunlukta frizler ve bağımsız heykellerle süslenmiştir²¹⁸.

Yapıda, ağır piramidal çatıyı narin sütunların taşıdığı izlenimi verilmeye çalışıldığı düşünülebilir. Ama 24x30,5 metrelik çatıyı taşıyan aslında cella duvarlarıdır²¹⁹.

3.2.5. Knidos Aslanlı Mezar

Knidos şehrindeki Aslanlı mezar, hem coğrafya hem de inşa tarihi olarak Maussolleion'a yakındır. Anıt ilk olarak Newton tarafından araştırılmıştır. Anıtın en bilinen restitüsyon çizimi de Newton'la birlikte çalışan mimar Pullan'a aittir. Pullan yapının yüksekliğini 18,6 m. olarak öngörmüştür. Ancak podyumun bir kenarı 12 m. olduğundan yüksekliğin de 12 m. civarında olduğu ve cephelerini kare biçiminde tasarlandığı düşünülebilir. Kare planlı olan yapının podyum kısmı diğer anıtlara göre daha alçak, olasılıkla 2,4 m. civarındadır. Anıtın gövde kısmındaki sütunlar Dor düzenindedir ve pseudo-peripteral düzendeki yapının dört tarafının dış duvarlarına bitişiktir. Dor düzenindeki metop-triglif frizi gövde kısmıyla piramidal çatıyı ayırır.

---

²¹⁷ Jeppesen, s. 94.

²¹⁸ Alpaslan, s. 43.

²¹⁹ MacKendrick P., **Greek Stones Speak**, W. W. Norton & Company, New York-London, 1981, s. 356.

Ayrıca ortadaki sütun çiftlerinin aralarında dekoratif dairesel sağır pencereler öngörülebilir²²⁰.

İç mekânda ışınsal olarak dizilmiş 12 alçak gömü odacığının bulunduğu dairesel bir mekân bulunmaktadır. Bu mekânın çapı 5,3 m., yüksekliği 12 m. dir. Newton anıtı Conon'un Knidos'daki zaferiyle ilişkilendirerek İ.Ö. 394 yılını önerir. Krischen'se inşa tarihi olarak İ.Ö. 2. yüzyılı öngörür. Yapının inşa tarihine ilişkin tahminler Newton ve Krischen'in önerdiği bu iki uç tarihin arasında değişir²²¹. Ancak genellikle geç İ.Ö. 4. yüzyıl veya erken İ.Ö. 3. yüzyıl üzerinde durulur²²².

Yapının Maussolleion'la köken ilişkisi içerisinde olması büyük olasılıktır. Ancak hangisinin diğeri için örnek oluşturduğu belirsizdir. Piramidal çatının Yunan mimarisinde ilk bu yapıda kullanıldığını öngören görüşlerin²²³ yanı sıra bu yapının Maussolleion'un bir taklidi olduğunu düşünenler de vardır²²⁴.

3.2.6. Belevi Anıtı

Belevi Anıtı, antik Ephesos kentinin 14 km. kuzeydoğusunda, 65 m. çapında, arkaik bir tümülüsün yanında bulunmaktadır²²⁵. Eğimli araziye oturan anıtın doğusunda 6 m. yüksekliğinde bir istinat duvarı vardır. Bu duvar sayesinde 49 metrelik bir teras elde edilmiş ve anıt bu düzlüğe inşa edilmiştir²²⁶.

Anıtın inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Alzinger'e göre, anıt ilk olarak Lysimakhos için İ.Ö. 3. yüzyıl başında yapılmış, ancak içine İ.Ö. 246 yılında Smyrna'da ölen II. Antiokhos gömülmüştür²²⁷. Hoepfner ise mezar sahibinin Lysimakhos olabileceğini ve buna göre inşa tarihinin de İ.Ö. 281 olduğunu iddia eder²²⁸.

Anıtın oturma alanı bir kenarı yaklaşık 30 m. olan bir karedir. Anıtın çekirdeğini doğal bir kaya kütlesi oluşturmaktadır. Mezar odasını barındıran podyum

²²⁰ Waywell G. B., **Mausolea in South-west Aisa Minor**, *Yayla Third Report of the Northern Society for Anatolian Archaeology*, 4-1, 1980, s. 5-7.

²²¹ Alpaslan, s. 43-44.

²²² Waywell, s. 7

²²³ Dinsmoor, s. 257.

²²⁴ Lawrence, s.196.

²²⁵ Reinhard H. – Ruggendorfer P., **Forschungen am Mausoleum von Belevi**, *Jahreshefte des Osterreichisches Archaologisches Institut*, 71, 2002, s. 149.

²²⁶ Alpaslan, s. 44.

²²⁷ Waywell, s. 8.

²²⁸ Hoepfner W., **Zum Mausoleum von Belevi**, *Archäologischer Anzeiger*, 1993, s. 123.

kısmı bu kütle ve bunu çevreleyen duvardan oluşur. Podyum kısmının kuzey tarafının orta aksında bir sahte kapı bulunur²²⁹. Fazla in situ parça bulunamamışsa da çevredeki kalıntılar bir üst katın varlığına işaret eder. Bu katta gerçek veya sahte bir kapısı olan duvarlar ve dört yanda sekiz sütundan oluşan peristas vardır. Duvarların iç ölçüleri 14,50 x 13,50 m. olan bir odayı veya avluyu çevrelediği düşünülür. Praschniker-Theuer bu mekânın üstü piramidal örtülü olan bir oda olduğunu²³⁰, Hoepfner ise bir iç avlu olduğunu ve üstünün kapatıldığına dair bir belirti bulunmadığını belirtir. Bu yorumlara bağlı olarak üst yapının restitüsyon önerileri de farklılaşır²³¹. Hoepfner sadece çevre koridorunun üstünde, birkaç basamaklık bir örtü öngörürken Praschniker, Maussoleion'daki gibi yükselerek heykelle sonlanan bir basamaklı piramit önerir. Bunun yanı sıra basamaklı bir örtünün tasarlandığı ancak tamamlanamadığı şeklinde bir görüş de vardır²³². Yarım kalmış bezemelere dayanarak yapının tamamlanmadığı görüşü birçok uzman tarafından paylaşılır. Bu mekân, açık ve girilmeyen bir avlu ise üst kat duvarlarına ait olan kapı parçaları da bir sahte kapıya ait olmalıdır. Avlunun kuzey-güney doğrultusundaki açıklığı, doğu-batı doğrultusundan 1,2 m. daha az olmasından dolayı ön cephe olan kuzey cephesinde avlu duvarının önünde bir sütun sırası öngörülür. Hoepfner bu sütunların palmiye başlıklı olduğunu ve iki fascialı arşitravı taşıdıklarını savunur. Dış sıradaki sütunlara göre daha ince olan bu sütunların, yüksekliklerinin de aynı olmadıkları düşünülür. Bu nedenle diğerleri gibi dorik stylobata değil de bir podeste oturdukları, derinliği 1,80 m. olan bu podeste heykellerin de oturduğu ve etrafta bulunan kolların bu heykellere ait olabileceği düşünülür. Dış sütun sırası ise Attik kaideye ve Korint düzenindeki başlıklara sahiptir. Çevrede 1 ile 1,9 m. arasında yüksekliğe sahip sütun tamburları bulunmasına rağmen tam bir sütun tamamlanamadığı için sütunların yükseklikleri kesin olarak bilinmemektedir. Hoepfner restitüsyonunda Priene'deki oranlara yakın olarak 8,44 m. önermiştir. Çatı süsü olarak at ve grifon heykellerinin, vazoların kullanıldığı da etrafta bulunan parçalara bakılarak söylenebilir²³³.

---

²²⁹ Praschniker C. – Theuer M., **Forschungen in Ephesos, Band VI, Das Mausoleum von Belevi**, Österreichisches Archaeologisches Institut, Wien, 1979, s. 17.

²³⁰ Praschniker-Theuer, s. 112-114.

²³¹ Alpaslan, s. 45.

²³² Waywell, s. 8.

²³³ Hoepfner, s. 112-122.

Belevi Anıtı'nda mezar odası, anıtın içindeki kayanın güney tarafına oyulmuştur. Oda dikdörtgen planlıdır ve beşik tonozu bir örtüye sahiptir. Karia geleneğinde kısa bir dromosa ve iki kapıya sahiptir. Ölü, bu odada bir lahitte muhafaza edilmektedir²³⁴.

Belevi Anıtı'nda Pers tarzında giyinmiş olan bir erkek heykeli de bulunmuştur. Bu heykel olasılıkla bir mezar bekçisini, yas tutan birisini ya da bir görevliyi temsil ediyor olmalıdır²³⁵.

---

²³⁴ Waywell, s. 8.

²³⁵ Waywell, s. 8.

SONUÇ

Podyum mimarisi, yapıların çevresi üzerindeki egemenlik ve koruyucu niteliğini vurgulayan, onlara anıtsallık özelliği katan temel unsurdur. Batı Anadolu'daki kentlerde, podyum mimarisi İ.Ö. 7. yüzyıldan itibaren görülmeye başlar. Podyum, ilk olarak tapınak mimarisinde, Smyrna Athena Tapınağı'nda kullanılmıştır. Mezar mimarisinde ise, podyumun kullanımı İ.Ö. 6. yüzyılda Phokaia Taş Kule mezarında görülmektedir. Podyum, tapınak mimarisinde tek bir platform şeklinde kullanılırken, mezar mimarisinde daha çok basamakla kademelendirilerek ve yükseltilerek uygulanır.

Tapınak mimarisinde genel olarak teras şeklinde geniş bir platforma yapının oturtulduğunu görmekteyiz. Bunun asıl nedeni de arazide bulunan yükselti farklılıklarını ortadan kaldırmak ve yapının anıtsallık yönünü vurgulamaktır. Bu tipin en iyi örnekleri; Smyrna, Neandreaia, Larisa, Erythrai, Miletos ve Phokaia'daki Athena Tapınakları'dır. Smyrna ve Erythrai'daki tapınakların podyumunda polygonal taşlar kullanılmıştır. Phokaia Athena Tapınağı'ndaki podyum ise, diğer kentlerdeki podyum duvar tekniğinden daha farklı bir duvar tekniği ile yapılmıştır. Bunun nedeni, İ.Ö. 6. yüzyılda Phokaia'da şehrin büyük bir imar faaliyetine girmesi ve bu imar faaliyeti sırasında yapılan yapılarda ortak bir duvar stiline kullanılmış olmasıdır. Bu tarihlerde Phokaia'da inşa edilen yapılar arasında, kentin sur duvarları ve Phokaia Athena Tapınağı bulunmaktadır. Bu yüzden bu iki yapıda kullanılan duvar stili birbirine benzemektedir. Bu duvar stili; dikdörtgen şeklinde kesilmiş, yerel tüf taşından oluşmaktadır.

İ.Ö. 3. ve 2. yüzyıldaki Pergamon'daki tapınaklarda ise ön cepheleri belirtilmiş, dört taraftan değil, bir ya da iki taraftan görülebilmektedir. Yani bir yere yaslanmış biçimde yapılmışlardır ve ön cepheleri görkemli ve ihtişamlı olduğundan tapınak önündeki merdiven sayısı çoğaltılmış, podyum yüksek yapılmıştır. Helenistik dönemde görülen bu özellikler Roma tapınak mimarisinin de öncüsü olmuştur.

Mezarların şehir dışındaki nekropollerde, yer altında, yapay tepelikler olan tümülüslerin içinde, kaya yamaçlarında veya yerden yükseltilmiş anıtların içinde yapılmalarının öncelikli nedenleri hijyen ve mezar soyguncularından korumak olsa da ölünün ebedileştirilmesi isteği de bir başka neden olmalıdır. Bir yapıyı yükseltmek, onu daha uzak mesafelerden görünür kılarak bir prestij nesnesine dönüşmesini sağlar. Siyasi veya askeri başarıları olan bir yöneticinin veya soylunun mezarının yükseltilmesi, toplumun o kişiden ve yaptıklarından duyduğu övücü vurgulayarak mezarı bir güç gösterisi aracına dönüştürür.

Persler'in Anadolu'yu işgalinden önceki yapı kültürlerinde podyumlu mezar anıtına rastlanmaz. Pers ülkesindeki ilk örnek olarak kabul edilen Kral II. Kyros'un mezarının inşa tarihi de, ölüm tarihi olan İ.Ö. 530 yılı civarındadır. Bu da Persler'in Lydia'nın başkenti Sardes'i alıp Anadolu'ya yerleşmelerinden 17 yıl sonraya denk gelir. Persler bu yapı tipini kendileri getirmediğinden, basamaklı podyum tipi İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'da ortaya çıkmış olmalıdır.

Bu yapı tipinin ilk örneklerinin hangi milletten ustalar tarafından yapıldığına dair kesin sonuçlara varabilmek için elde yeterli veri yoktur. İ.Ö. 6. yüzyıl, Anadolu'nun çok kültürlülük özelliğinin belki de en güçlü biçimde okunabildiği dönemdir. Orta ve Batı Anadolu'ya hükmeden ve gücünün zirvesinde olan Lydialılar, birçok kültürün (başta Asur ve Babil olmak üzere) yan yana yaşadığı bir ortam olan Ortadoğu'dan topladıkları bir orduyla Lydia üzerine yürüyen Persler, Batı kıyılarındaki Dorlar, İonlar, Lykialılar, Karialılar, kuzeyde Phryg ve Kimmerlerden arta kalanlar ve sürekli hareket halinde olan Yunan, Mısır ve diğer milletlerden paralı askerlerle Anadolu bu yüzyılda tam bir çok kültürlülük yaşıyordu. Anadolu dışından gelenlerin esas amacı savaşmak olsa da bu kişilerin arasında yapı ustalarının olması ve bu ustaların inşaat faaliyetlerine katılmış olmaları büyük olasılıktır.

Podyumlu mezar anıtlarının bilinen en erken tarihli üç örneği de işte bu karışık ortamda ve olasılıkla birden fazla kültürün etkisiyle ortaya çıkmıştır. Bu yapılar, Phokaia yakınlarındaki Taş Kule, Sardes'deki Piramit mezar ve Pasargadae'deki II. Kyros'un mezarıdır. Son örnek Anadolu'da yer almasa da II. Kyros'un ve beraberindeki yapı ustalarının Anadolu'daki deneyimlerini anavatanlarına taşıdıkları bir örnek olarak nitelendirilmesi akla yakındır.

İ.Ö. 5. yüzyılda bu mezar tipinin önceki ve sonraki yüzyıla göre daha az tercih edilmesinin nedeni, büyük olasılıkla İ.Ö. 5. yüzyılın önemli ayaklanmalar ve savaşlarla geçmiş olmasıdır. İ.Ö. 500 yılında Miletos'un önderliğinde başlayan İonia ayaklanması İ.Ö. 493'te Persler tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır. İonia'daki ayaklanmaların temelindeki neden, Persler'in ticaret alanında Fenikeliler'i kollaması, boğazların hâkimiyetini ele geçirmeleri, Yunanlar'ın Mısır'daki ticaret üssü Naukratis kentini tahrip etmeleri ve gümrük vergilerinin İonia'daki şehirler için yaşamsal önemi olan ticareti olumsuz yönde etkilemesiydi. Yine bu yüzyılın ortalarından itibaren birçok satrap ayaklanması yaşanmıştır. Satrap ayaklanmalarının temel nedeni Pers anavatanından çok uzakta bulunan satrapların hem idari hem de askeri gücü kendilerinde toplamalarından dolayı imparatorluk için tehlike arzeden statülere ulaşmalarıydı. Sürekli savaş hali şüphesiz Lykia ve Karia'daki inşa faaliyetlerini olumsuz yönde etkilerken, maliyeti yüksek anıt mezarlar yerine daha mütevazı gömü seçeneklerinin tercih edilmesine yol açıyor olmalıydı.

İ.Ö. 4. yüzyılda ise Persler'in Yunanlılar karşısında yenilerek gittikçe doğuya çekilmeleri ve uç bölgelerdeki nüfuzlarının azalması yerel yöneticilerin ve soyluların önemlerinin tekrar artmasına neden olmuştur. Pers otoritesinin zayıflaması, Yunanların da kendi aralarında savaşmaları Anadolu'da siyasi boşluğa neden olmuş, bu boşluk da güçlenen yerel beyler tarafından doldurulmuştur. Perikle, Maussolos gibi güçlü karakterler bu ortamda ortaya çıkmışlardır. Büyük İskender'in Anadolu'ya geçmesine kadar sürecek olan bu ara dönemde Lykia, Karia ve İonia şehir devletleri tekrar zenginleşmiş ve buna paralel olarak Anadolu'da imar faaliyetleri artmıştır. Yerel, güçlü karakterlerin ortaya çıkması ve krallıkların zenginleşmesiyle İ.Ö. 4. yüzyılda büyük ve gösterişli podyumlu mezar anıtları tekrar önem kazanır ve Ksanthos'daki Nereidler Anıtı, Limyra'daki Perikle Heroonu, Halikarnassos'daki Maussolleion ve Knidos'daki Aslanlı mezar bu yüzyılda inşa edilen yapılardır. Bu anıtlar, İ.Ö. 6. yüzyıldaki prototiplere oranla daha "Yunan"dırlar. Bunu asıl nedeni de podyum üzerine inşa edilen bu yapılar İon veya Dor biçimindeki tapınaklardan türetilmişlerdir.

Sonuç olarak, podyumlu yapılar, İ.Ö. 7. yüzyılda Anadolu'da farklı yapı geleneklerinin kesiştiği bir ortamda ortaya çıkmış ve bildiğimiz en erken örnekleri Smyrna, Phokaia ve Sardes'de inşa edilmiştir. Persler Anadolu'dan İran'a dönerken Anadolu'yu yapı ustaları ve dolayısıyla bazı gelenekleri de beraberlerinde götürmüş ve İ.Ö. 530 yılında ölen Pers Kralı II. Kyros için Anadolu'da geliştirilen podyumlu mezar anıtlarının en yetkin örneğini Pasargadae'de yapmışlardır. İ.Ö. 5. yüzyıl birçok savaş ve ayaklanmaya sahne olduğu için daha az mezar anıtı yapılmıştır. Bu yüzyılda İ.Ö. 6. yüzyılda ortaya çıkan basamaklı podyuma rastlanmaz. İ.Ö. 4. yüzyıla gelindiğinde Yunanlılar'ın kendi içlerinde savaşmaları, Persler'in de Anadolu'yu baskı altında tutmayıp yerel yöneticilerin yönetimine bırakmaları, zenginlik ve rekabeti beraberinde getirdiğinden prestij yapılarına olan ihtiyacı arttırmıştır. Yunan anakarasında yukarıda değinilen nedenlerle duraksayan yapı faaliyetleri yapı ustalarının Anadolu'ya göçmelerine neden olmuş ve doğal olarak çeşitli yapı gelenek ve teknolojilerin de Anadolu'ya geçmesine yol açmıştır. Lykia'nın Delos Birliği'ne katılmasından hemen sonra yapılan ve Erekhtheion'u andıran düz podyumlara sahip Nereidler Anıtı ve Perikle Heroonu bu gelişmeleri en iyi yansıtan örneklerdir. Antik dünyanın en görkemli anıtlarından biri olan Mausollein, mezar anıtları için de bir model olmuş ve basamaklı podyum uzun süre yapılarda kullanılmıştır.

KAYNAKLAR

- Ağaoğulları, M. A., **Kent Devletlerinden İmparatorluğa**, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s. 17.
- Akarca A., **Neandreia Kuzey Ege’de Arkaik ve Klasik Çağlara Ait Bir Şehir**, İstanbul, 1977.
- Akurgal M., **Smyrna- Devlet Kent**, *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, Sayı 5, İzmir, Şubat 2002, s.208-220.
- Akurgal, E., **Anadolu Uygarlıkları**, Net Yayınları, İstanbul, 2000. (Anadolu)
- Akurgal, E., **Eski İzmir I Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1993. (Eski İzmir)
- Akurgal, E., **Ancient Civilizations and Ruins of Turkey**, İstanbul, 1978. (Ancient)
- Akurgal, E., **Erythrai Kazıları 1979 Çalışmaları**, 2. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 1980, s. 31-32. (Erythrai)
- Alpaslan H. İbrahim, **Anadolu’da Podyumlu Mezar Mimarisi M.Ö. 6. – M.Ö. 4. Yüzyıl**, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2005.
- Ateşlier, S., **Daskyleion Buluntuları Işığında Batı Anadolu’da Akhaemenid Dönemi Mimarisi**, *Doktora Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1999.
- Bayburtluoğlu, C., **Lykia,Suna- İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü**, Antalya, 2004.

- Bean, G. E., **Eskiçağda Ege Bölgesi**, Arion Yayınevi, İstanbul, 2001. (Ege)
- Bean, G. E., **Eskiçağda Lykia Bölgesi**, Arion Yayınevi, İstanbul, 1998. (Lykia)
- Betancourt P. P., **The Aelic Style in Architecture**, New Jersey, 1977.
- Boardman, J., **Persia and the West**, Thames&Hudson, London, 2000. (Persia)
- Boardman J., **Excavations in Chios 1952-1955 Greek Emporio**, *British School of Archaeology at Athens*; Thames and Hudson, London, 1967. (Chios)
- Borchhardt, J., **Limyra Zemuri Taşları**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1999. (Limyra)
- Borchardt, J., **Das Heroon von Limyra**, *Götter Heroen Herrscher in Lykien*, *Wien-München*, 1990, s. 75-78. (Heroon)
- Borchardt, J., Die Bauskulptur Des Heroons von Limyra, *Istanbuler Forschungen*, *Band 32, Berlin*. 1976. (Bauskulptur)
- Butler, H. C., **Sardis**, Volume I, The Excavations, Part I 1910-1914, Leyden, 1922.
- Cahill, N., **Taş Kule: A Persian-Period Tomb near Phokaia**, *American Journal of Archaeology* **92**, 1988, s. 481-501.
- Childs, W. A. P., **Lycian Relations with Persians and Greeks in the Fifth and Fourth Centuries Re-Examined**, *Anatolien*, **31**, 1981, s. 55-80.
- Coulton, J. J., **Ancient Grek Architects at Work**, Oxford, 1977.
- Courtils, J., **Ksanthos ve Letoon Rehberi**, Ege Yayınları, İstanbul, 2003.

Culican, W., **The Medes and the Persians**, Londra, 1965.

Çevik, N., **Taşların İzinde Likya**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2002.

Dinsmoor, W. B., **The Architecture of Ancient Greece**, London. 1975.

Dedeoğlu, H., **The Lydians and Sardis**, A Turizm Yayınları, İstanbul, 2003.

Demandt, A., Studien zur Kaba-i Zerdoscht, *AA.*, 1968, s. 520-540.

Demargne, P., **Fouilles de Xanthos**, Cilt II, Paris, 1989. (Cilt II)

Demargne, P., **Fouilles de Xanthos**, Cilt IV, Paris, 1974. (Cilt IV)

Demargne, P., **Das Nereiden-Monument von Xanthos**, *Götter Heroen Herrscher in Lykien, Wien-München*, 1990, s. 65-69. (Xanthos)

Der Neue Pauly., **Enzyklopadie der Antike**, Stuttgart, 1998.

Ekschmitt, W., **Die Sieben Weltwunder**, Mainz, 1984.

Er Yasemin, **Klasik Arkeoloji Sözlüğü**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004.

Ghirshman , R., **Iran from the Earliest Times to the Islamic Conquest**, Pelican, London, 1954.

Greaves Alan M., **Miletos Bir Tarih**, Çev. Hüseyin Çınar Öztürk, Homer Kitabevi, İstanbul, 2003

Hanfmann, G. M. A., **Excavations at Sardis**, New york, 1962. (Sardis)

- Hanfmann, G. M. A., **Letters From Sardis**, Harvard University Press, Cambridge-Massachusetts, 1971. (Letters)
- Hanfmann, G. M. A., **Sardis From Prehistoric to Roman Times, 1958-1975**, Harvard University Press, Cambridge-Massachusetts, 1983. (Roman)
- Herodotos, **Herodot Tarihi**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002.
- Hoepfner, W., **Zum Mausoleum von Belevi**, *Archäologischer Anzeiger*, Berlin, 1993, s. 111-123.
- Isocrates, **Panegyricus**, Aris & Phillips, 1990.
- İdil, V., **Likya Lahitleri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993.
- Jeppesen, K., **The Maussolleion at Halikarnassos**, Cilt 1, The Sacrificial Deposit, Aarhus University Press, Copenhagen, 1981.
- Kleiss, W., **Bemerkungen zum Pyramid Tomb in Sardis**, *Ist. Mitt.*, 46, 1996, s. 135-140.
- Ksenophon., **Cyropaedia**, Harvard University Pres, 1985.
- Kuban, Z., **Die felsgräber von Limyra in Lykien**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1996.
- Longlotz E., **Die Kulturelle und Künstlerische Hellenisierung der Küsten des Mittelmeeres Durch die Stadt Phokaia**, 1964.
- Lawrence, A. W., **Grek Architecture**, Penguin Boks, 1966.
- McEvedy, C., **İlkçağ Tarih Atlası**, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.

MacKendrick, P., **Grek Stones Speak**, W.W. Norton & Company, New York, London, 1981.

Mallwitz A. Zum, **Aeolischen Kapitell von Neandreia**, *İstanbulur Mitteilungen* **18**, 1968.

Mansel, A. M., **Ege ve Yunan Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999.

Müller - Wiener, W., **Griechisches Bauwesen in der Antike**, München, 1988.

Nylander, C., **Ionians in Pasargadae**, Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala, 1970.

Olmstead, A. T., **History of the Persian Empire**, The University of Chicago Press, Chicago & London, 1959.

Özyiğit Ö., **2001 Yılı Phokaia Kazı, Restorasyon ve Çevre Düzenleme Çalışmaları**, *İzmir Kent Kültürü Dergisi, Sayı 5*, İzmir, Şubat 2002, s. 181-187. (Phokaia)

Özyiğit, Ö., **2000-2001 Yılları Phokaia Kazı Çalışmaları**, *24. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt*, Ankara, 2002, s. 333-349. (2000)

Özyiğit, Ö., **1999 Yılları Phokaia Kazı Çalışmaları**, *22. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt*, İzmir, 2000, s. 1-14. (1999)

Parrot, A., **Ziggurats et tour de Babel**, Paris, s. 1949.

Pedersen, P., **The Maussoleion at Halikarnassos**, Cilt 3:1, The Maussoleion Terrace, Aarhus University Press, Copenhagen, 1991.

- Perrot, G. - Chipez, C., **History of Art in Phrygia, Lydia, Caria and Lycia**, Londra, 1892.
- Pliny, **Natural History**, Penguin Classics, 1991.
- Praschniker, C., Theuer, M., **Forschungen in Ephesos**, Band VI, Das Mausoleum von Belevi, Österreichisches Archaeologisches Institut, Wien, 1979.
- Radt W., **Pergamon, Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları**, Yapı Kredi Yayınları İstanbul, 2002.
- Ratté, C., **The Pyramid Tomb at Sardis**, *Istanbul Mitteilungen*, **42**, 1992, s. 135-161.
- Reinhard, H. – Ruggendorfer, P., **Forschungen am Mausoleum von Belevi**, **71**, 2002, s. 149-176.
- Ridgway, S. B., **Prayers in Stone**, University of California Pres, 1999.
- Saltuk S., **Arkeoloji Sözlüğü**, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1993.
- Sarre, F., **Die Kunst des alten Persiens**, Berlin, 1922.
- Serdaroğlu, Ü., **Bautaetigkeit in Anatolia unter der persischen Herrschaft**, *Palast und Hütte*, Verlag Philipp von Zabern, 1979. (Anatolia)
- Serdaroğlu, Ü., **Lykia-Karia'da Roma Dönemi Tapınak Mimarlığı**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2004. (Lykia – Karia)
- Shoe, L. T., **Profiles of Greek Mouldings**, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1936.

Stevens, G. P., **The Erechtheum**, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1927.

Strabon, **Geographika**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000.

Stronach, D., **Pasargadae**, Oxford, 1978.

Vitruvius, **Mimarlık Üzerine On Kitap**, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.

Waywell, G. B., **Mausolea in South-west Asia Minor**, *YAYLA Third Report of the Northern Society for Anatolian Archaeology*, 4-1, 1980.

Weber, G., **Trois tombeaux archaïques Phocée**, RA., 1885, s. 129-138.

Wiesehöfer, J., **Antik Pers Tarihi**, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2003.

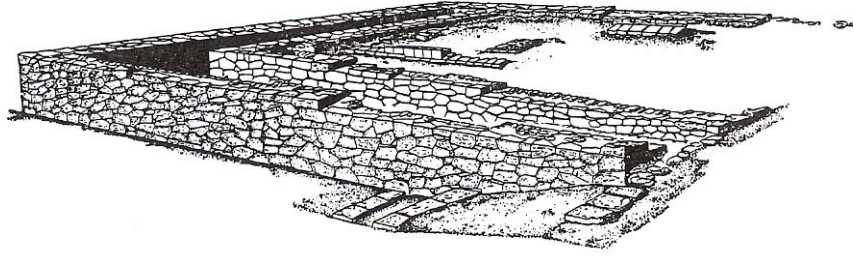
ŞEKİLLER

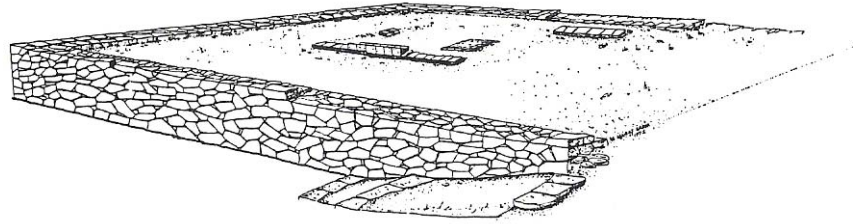
Şekil 1: Bayraklı Höyüğü.

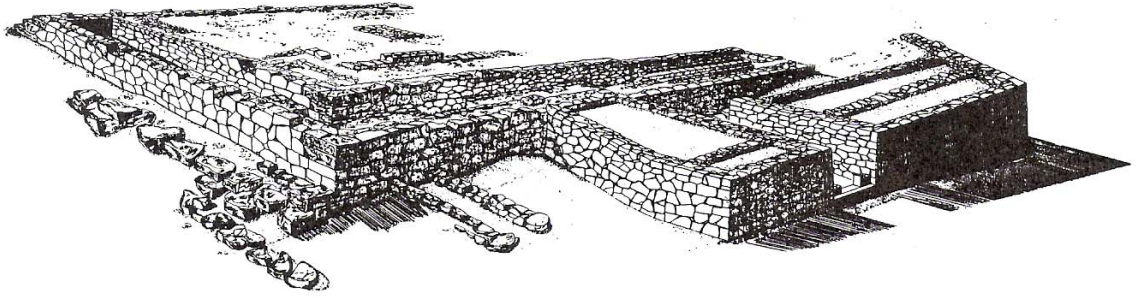
Şekil 2: Bayraklı Höyüğü.

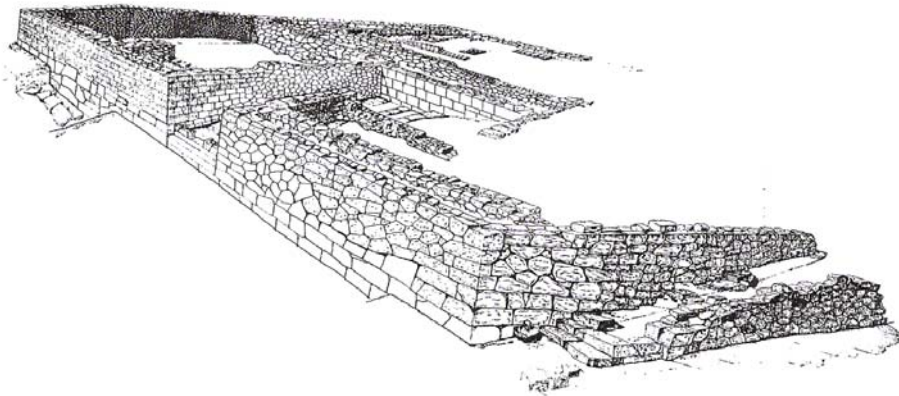
Şekil 3: Smyrna Athena Tapınağı Sub-geometrik Dönem Podyumu. M.Ö. 675-640.

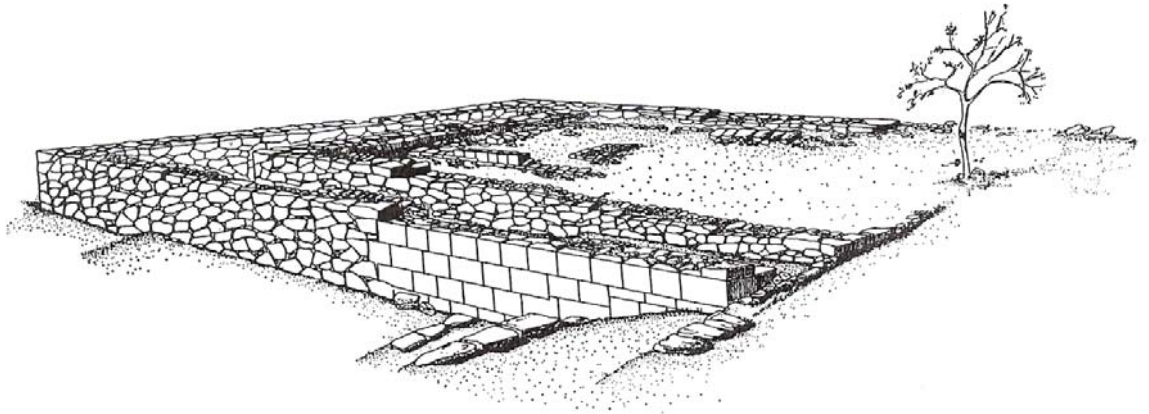
Şekil 4: Smyrna Athena Tapınağı Oryantalizan Podyum. M.Ö. 640-600.

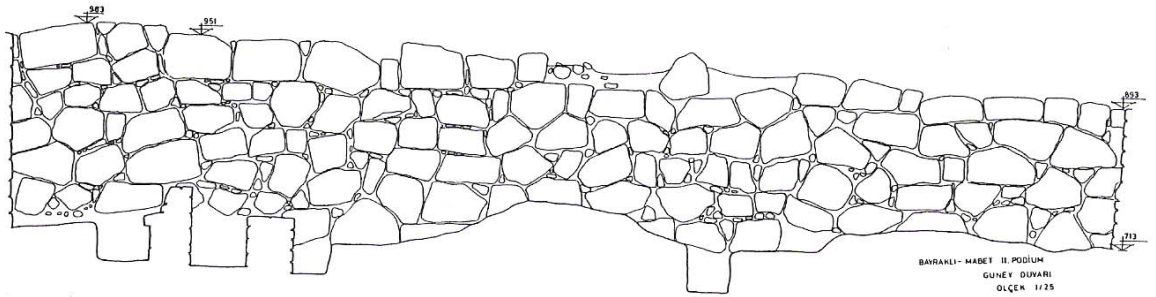
Şekil 5: Smyrna Athena Tapınağı Sub-geometrik ve Oryantalizan Podyumlar. Sağda, önde oryantalizan terasların ilk evresi. M.Ö. 620-600.

Şekil 6: Smyrna Athena Tapınağı Arkaik dönem durumu M.Ö. 590.

Şekil 7: Smyrna Athena Tapınağı Oryantalizan Podyum (M.Ö. 640-600) ve Arkaik dönemde yapılan rektogonal kaplama.

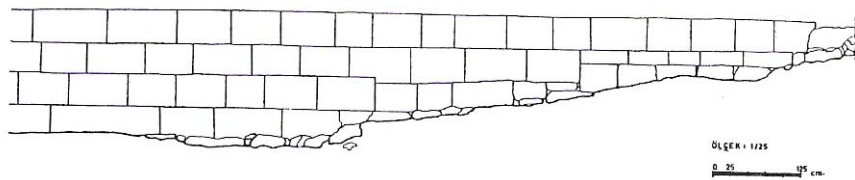
Şekil 8: Smyrna Athena Tapınağı Oryantalizan Podyumun güney duvarının batı yarısı (M.Ö. 640-600).

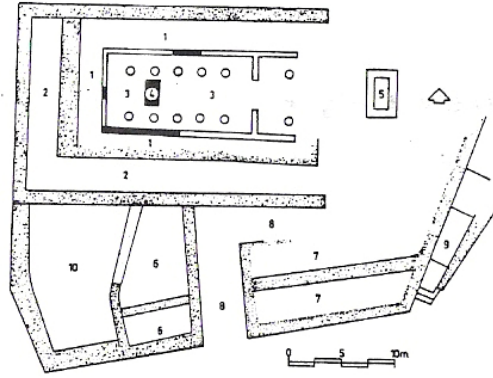
Şekil 9: Smyrna Athena Tapınağı Oryantalizan Podyumun batı duvarı.

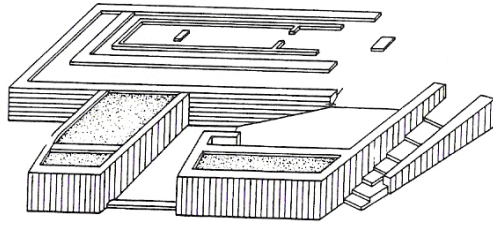
Şekil 10: Smyrna Athena Tapınağı Oryantalizan Podyumun kuzey duvarı.

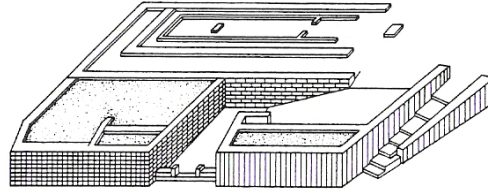
Şekil 11: Smyrna Athena Tapınağı Oryantalizan Podyumun 14 m. Uzunluğundaki doğu bölümünün arkaik dönemde yenilenmiş hali.

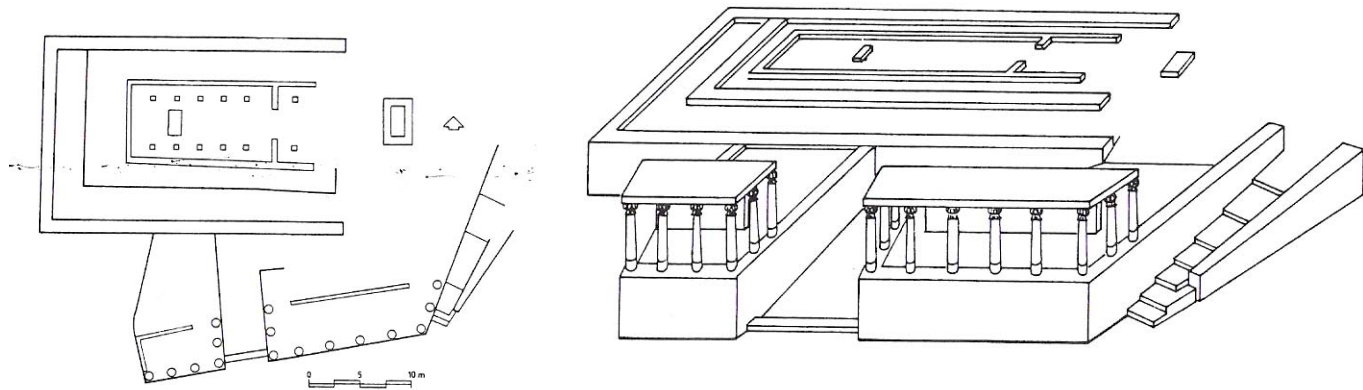
Şekil 12: Smyrna Athena Tapınağının şematik Planı.

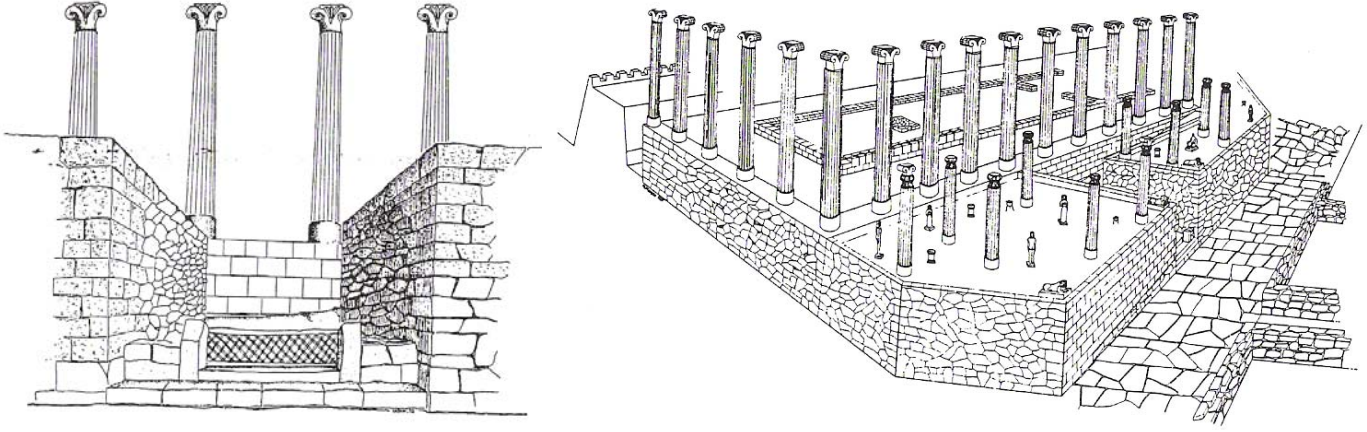
Şekil 13: Smyrna Athena Tapınağının Oryantalizan dönem cellası, podyumu ve terasları (M.Ö. 620-610).

Şekil 14: Smyrna Athena Tapınağının Arkaik Dönem durumu (M.Ö. 590).

Şekil 15: Smyrna Athena Tapınağının Oryantalizan dönem plan ve restitüsyon önerisi.

Şekil 16: Smyrna Athena Tapınağının Ana girişi ve Arkaik dönem durumu.

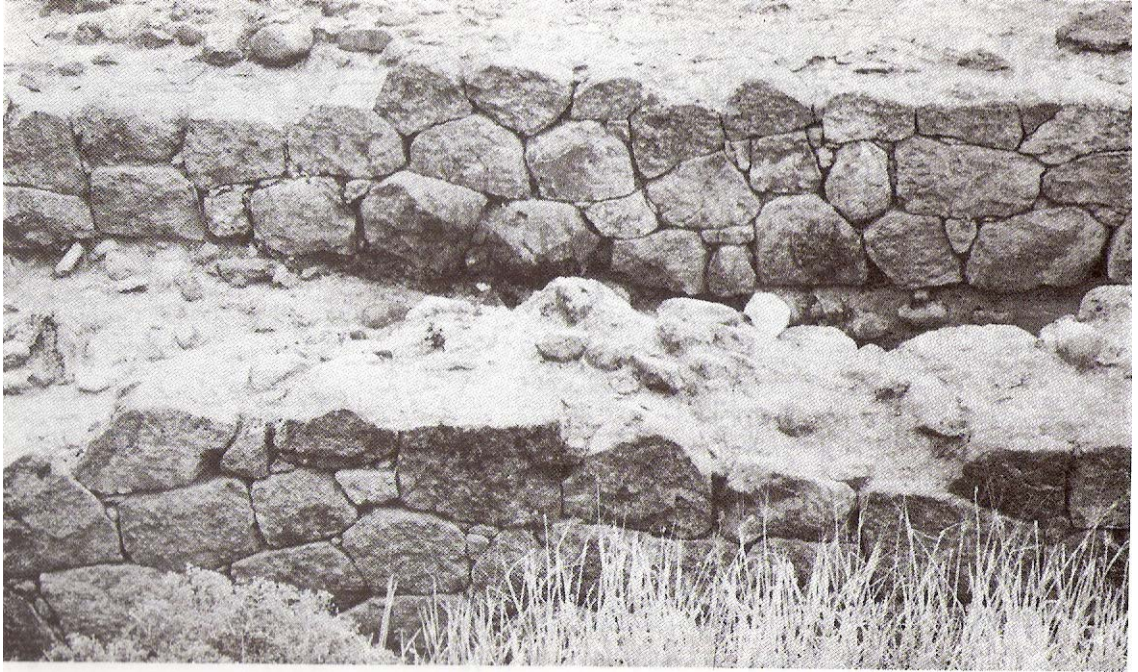
Şekil 17: Smyrna Athena Tapınağının Sub-geometrik podyumun güney-batı köşesi ve Oryantalizan podyumun güney duvarı (Batıdan).

Şekil 18: Smyrna Athena Tapınağının Sub-geometrik podyumun güneybatıdan görünüşü.

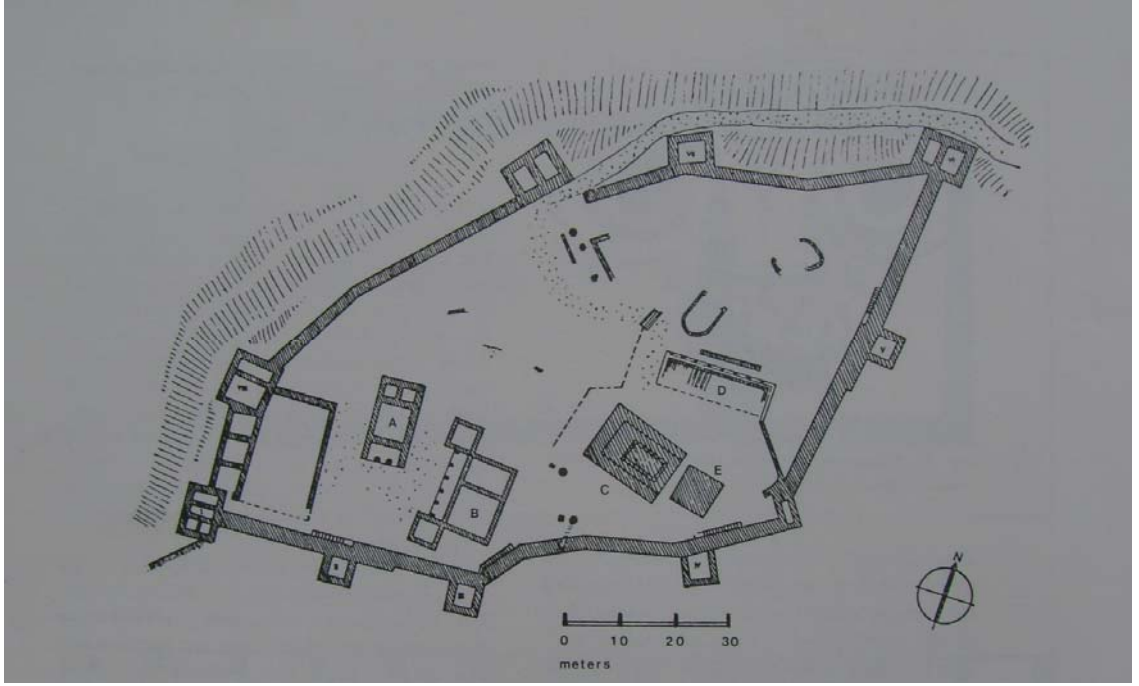

Şekil 19: Smyrna Athena Tapınağının, önde Oryantalizan podyumun batı duvarının güney bölümü (Batıdan), arkada subgeometrik podyumun batı duvarının güney bölümü (Batıdan).

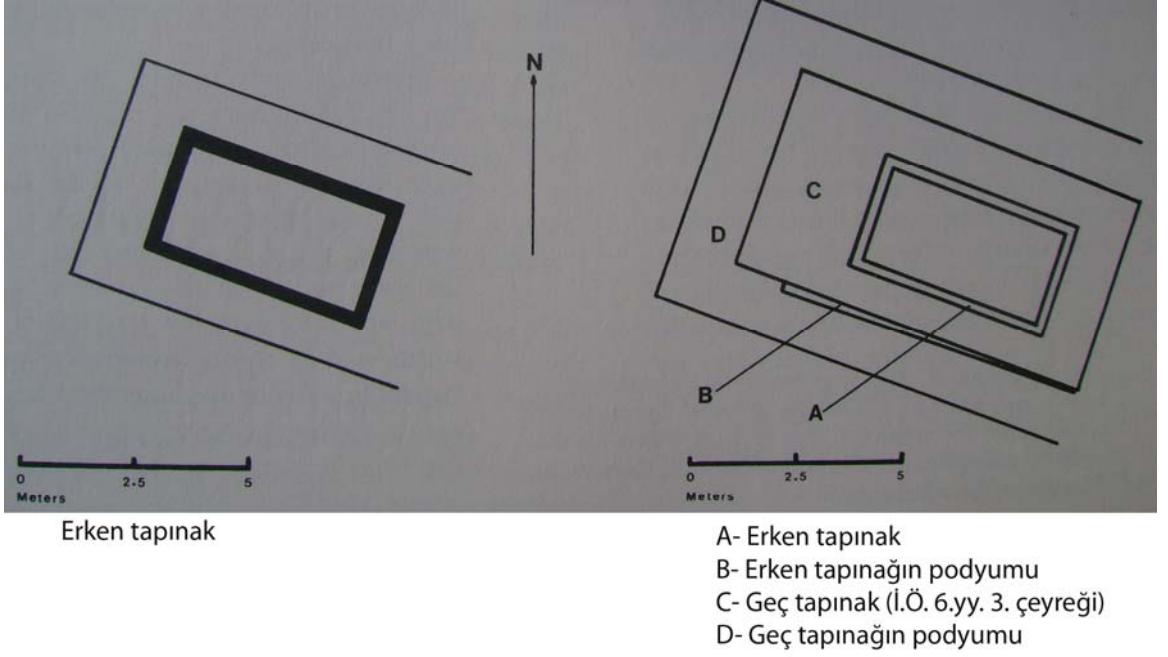

Şekil 20: Smyrna Athena Tapınağının, önde Oryantalizan podyumun batı duvarının kuzey bölümü (Batıdan), arkada subgeometrik podyumun batı duvarının kuzey bölümü (Batıdan).

Şekil 21: Larisa Akropolis planı.

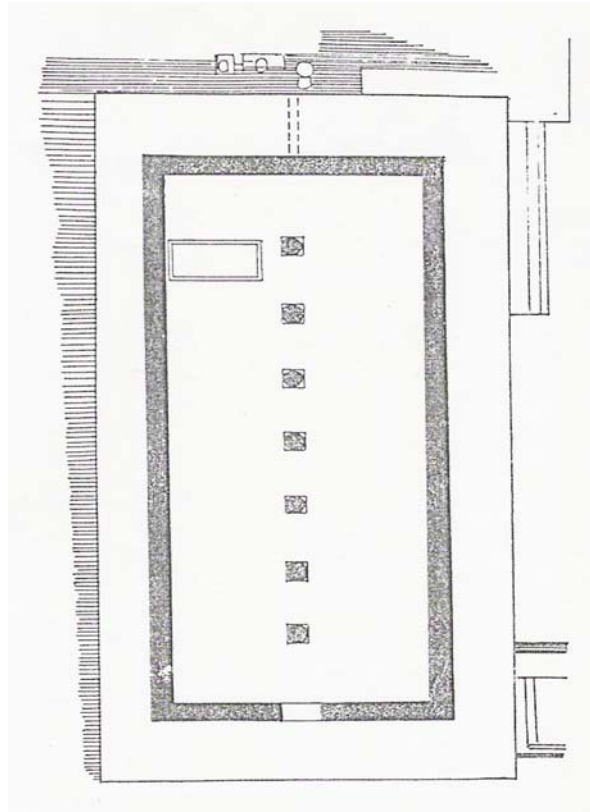
Erken tapınak

- A- Erken tapınak
- B- Erken tapınağın podyumu
- C- Geç tapınak (İ.Ö. 6.yy. 3. çeyreği)
- D- Geç tapınağın podyumu

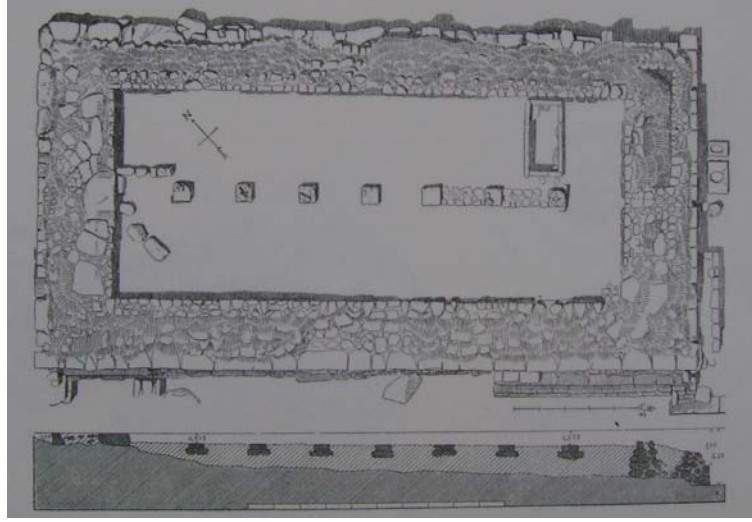
Şekil 22: Larisa Athena Tapınağı Planı.

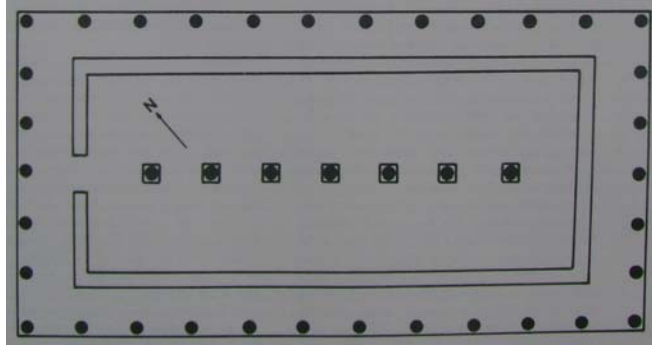
Şekil 23: Neandria Kent Planı.

Şekil 24: Neandria Athena Tapınağı Planı.

Şekil 25: Neandria Athena Tapınağı Yerleşim Planı.

Şekil 26: Peripteral Planlı Neandria Athena Tapınağı.

Şekil 27: Phokaia Athena Tapınağı günümüzdeki yeri.

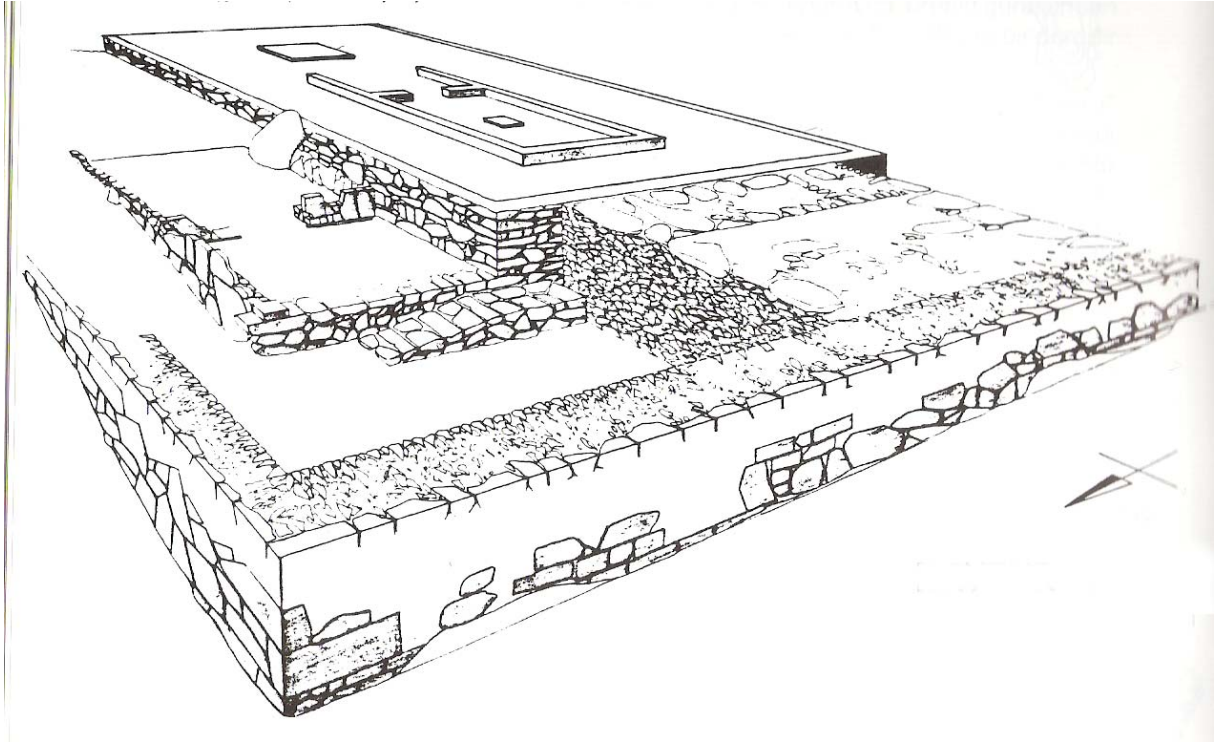
Şekil 28: Phokaia Athena Tapınağı Podyumu.

Şekil 29: Phokaia Athena Tapınağı Podyum Duvarının Payandası.

Şekil 30: Phokaia Athena Tapınağı Podyum Duvarının Payandası.

Şekil 31: Erythrai, önde tapınağı çeviren temenos duvarı İ.Ö 530. Arkada,solda kralın yada tiranın evi 530. Arkada sağda tapınak podyumu İ.Ö. 7.yy'nın 2. yarısı.

Şekil 32: Erythrai Athena Tapınağı Podyum Taşları.

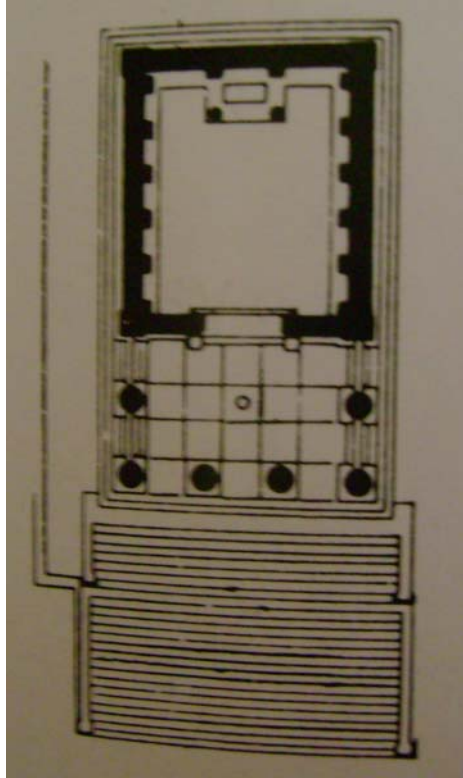
Şekil 33: Erythrai Athena Tapınağı Podyum Taşları.

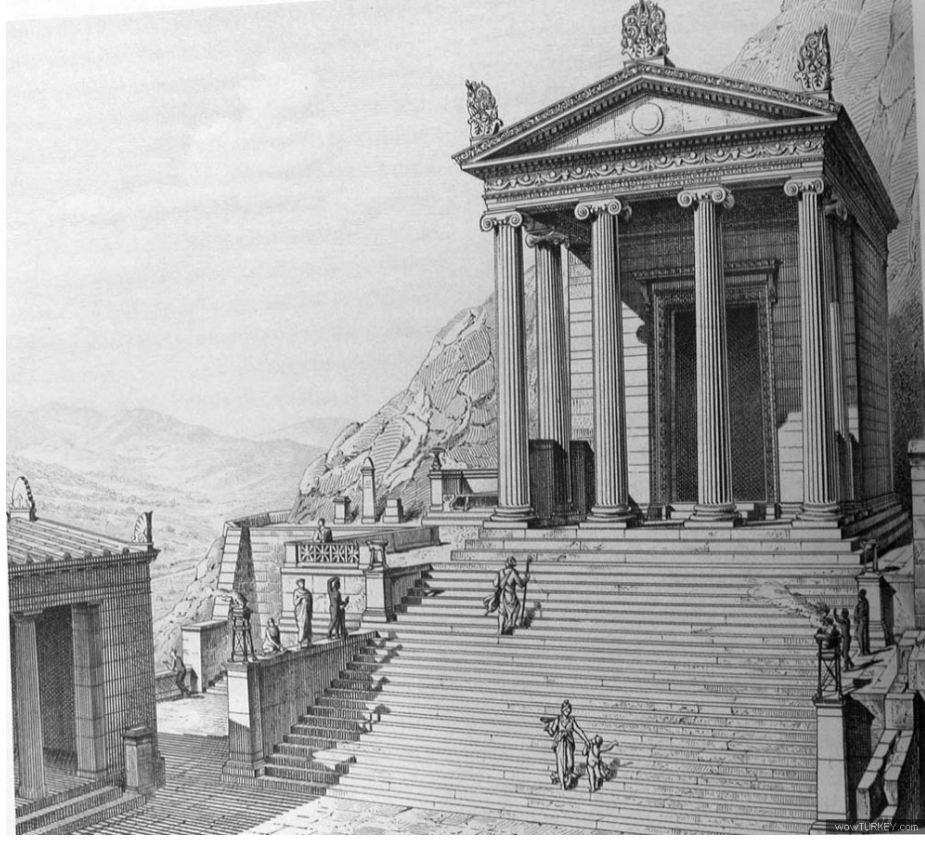
Şekil 34: Miletos Athena Tapınağı'nın Oturduğu Platform.

Şekil 35: Miletos Athena Tapınağı'nın Podyum Taşları.

Şekil 36: Pergamon Dionysos Tapınağı'nın Planı.

Şekil 37: Pergamon Dionysos Tapınağı rekonstrüksiyonu.

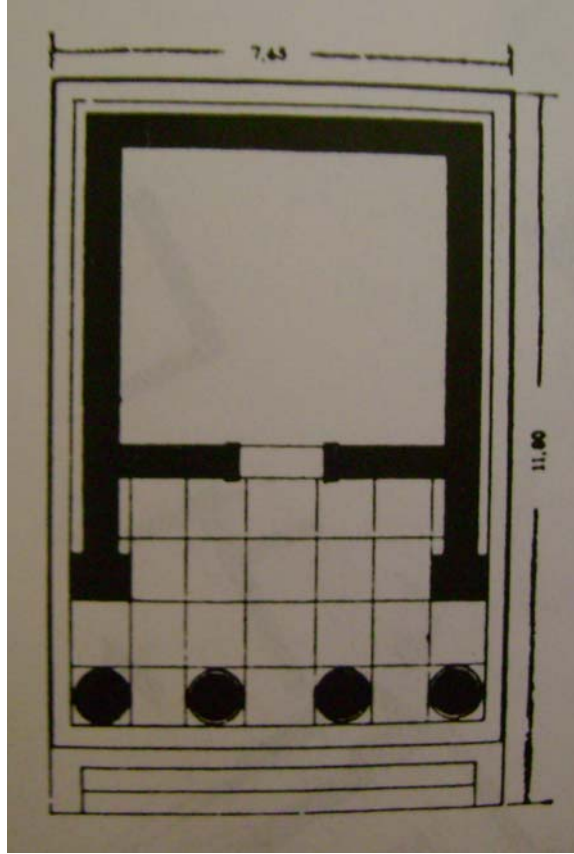

Şekil 38: Pergamon Dionysos Tapınağı'nın Basamakları.

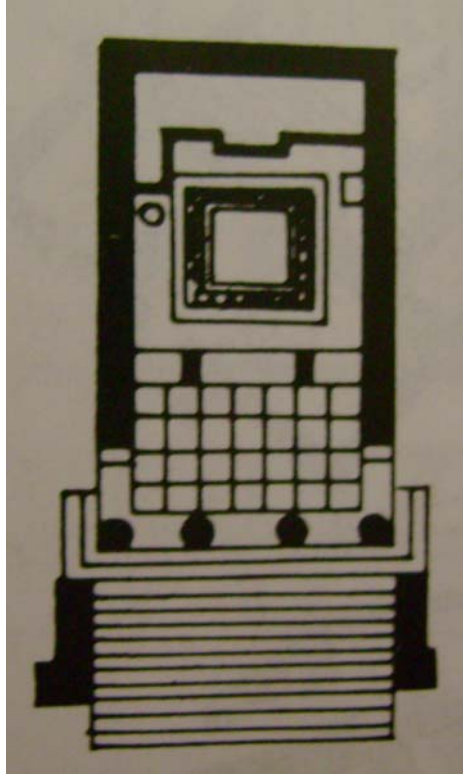

Şekil 39: Pergamon Dionysos Tapınağı'nın Basamakları.

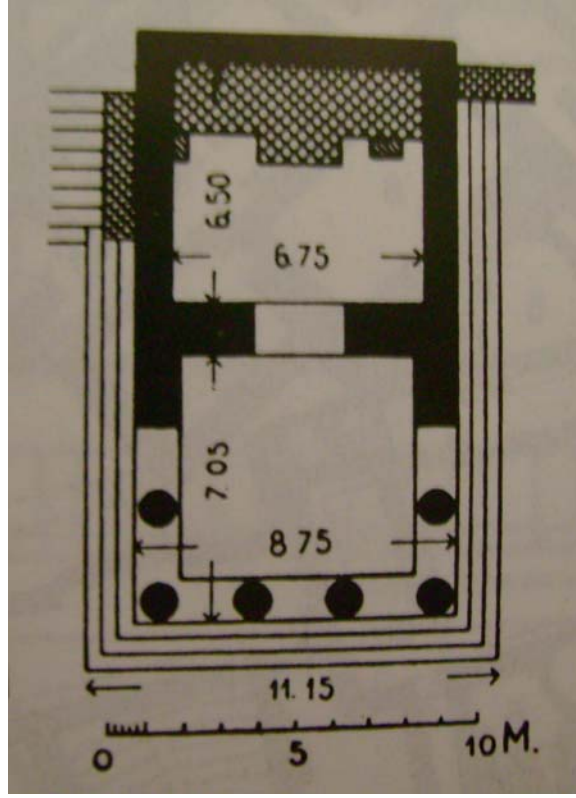
Şekil 40: Pergamon Yukarı Agora Tapınağı'nın Planı.

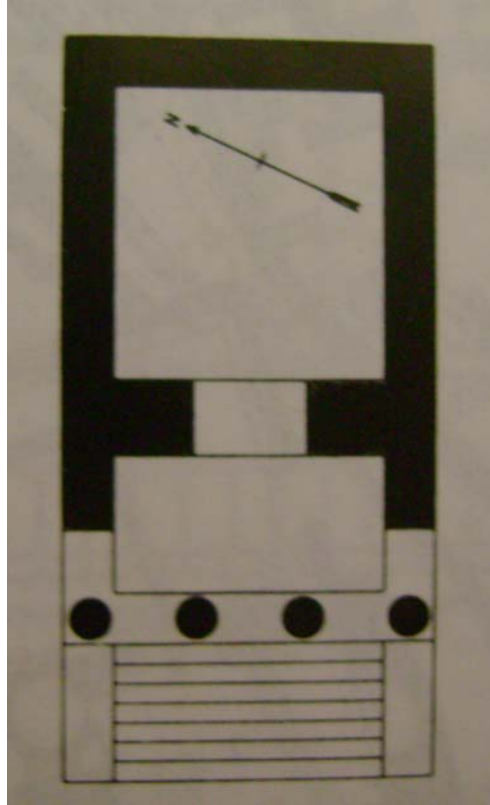
Şekil 41: Pergamon Hera Basileia Tapınağı'nın Planı.

Şekil 42: Pergamon Hera Basileia Kutsal Alanı.

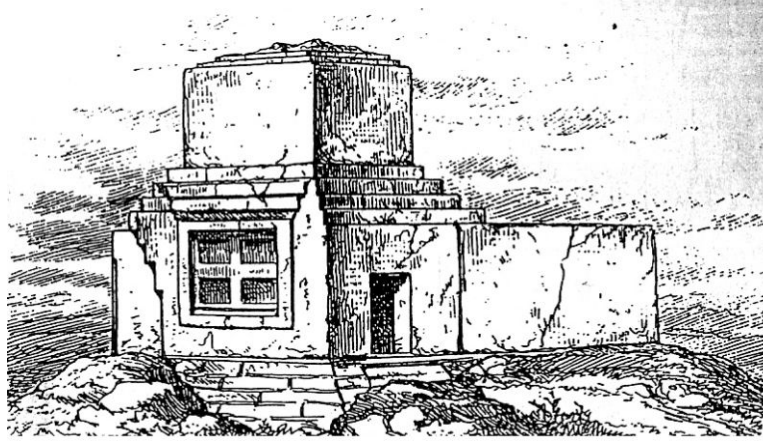
Şekil 43: Pergamon Asklepios Tapınağı'nın Planı.

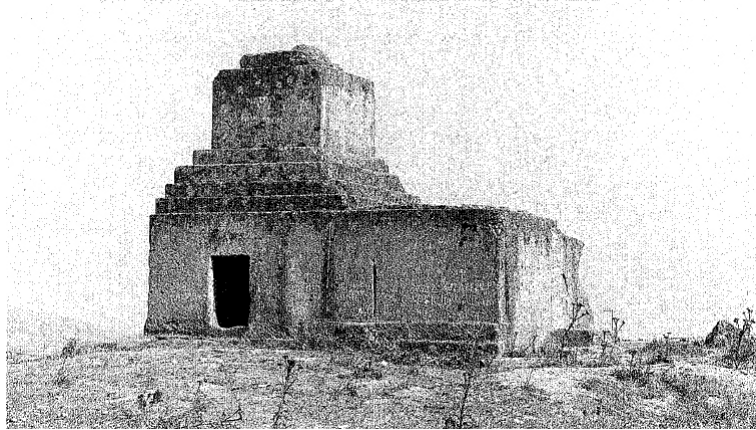
Şekil 44: Pergamon Hermes ve Herakles Tapınağı'nın Planı.

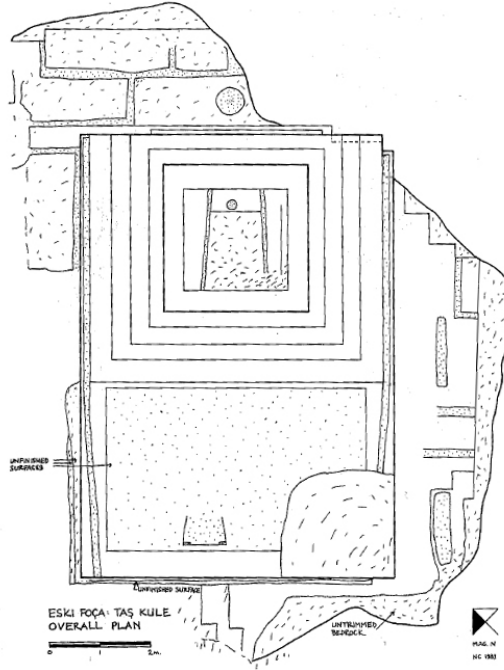
Şekil 45: Phokaia Taş Kule ve yakın çevresi.

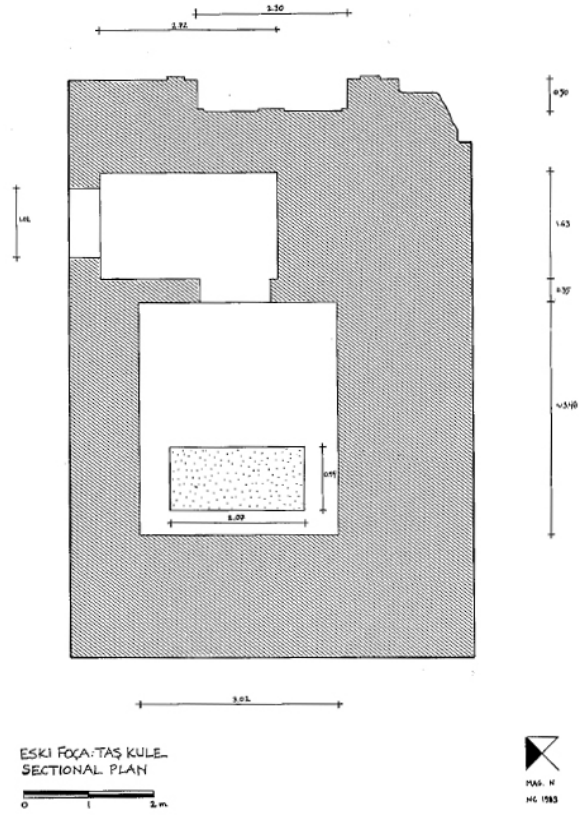
Şekil 46: Phokaia Taş Kule'nin restorasyondan önceki çizimi.

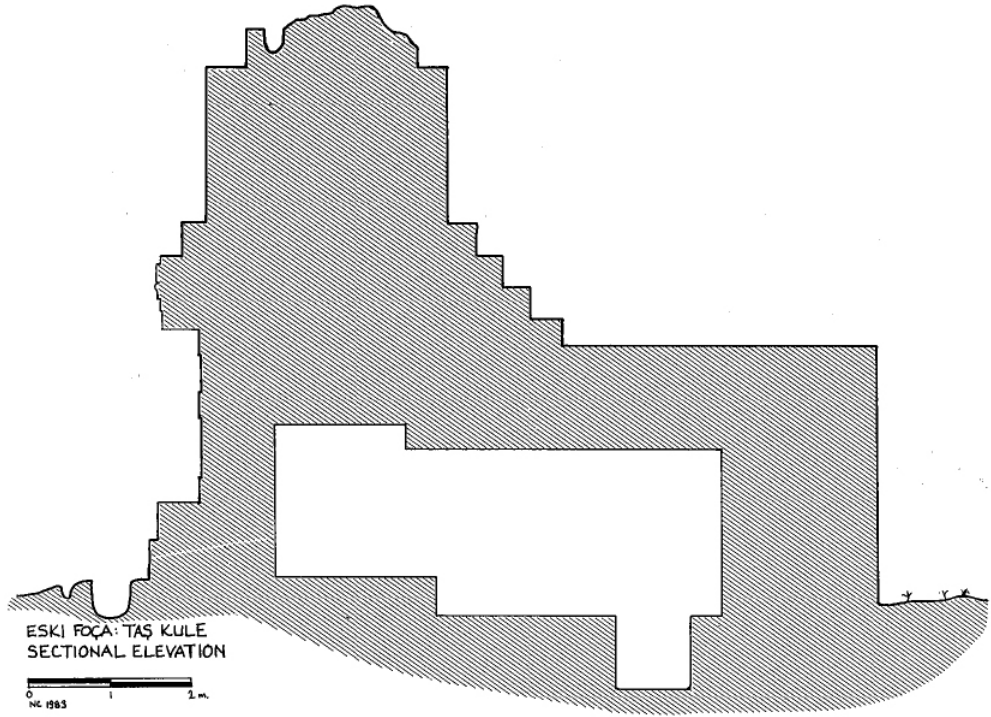
Şekil 47: Phokaia Taş Kule'nin restorasyondan önceki fotoğrafı.

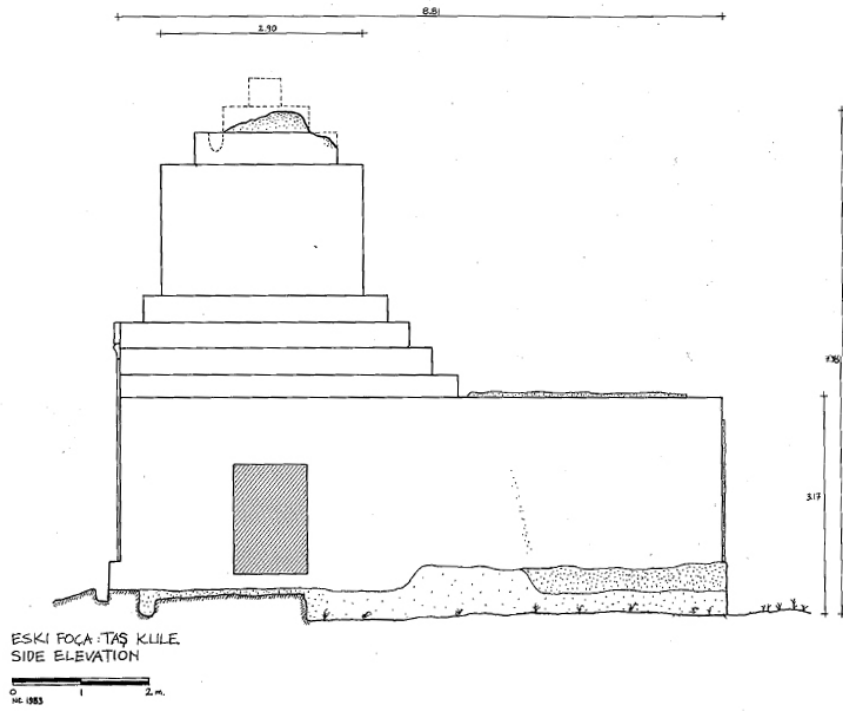
Şekil 48: Phokaia Taş Kule'nin vaziyet Planı.

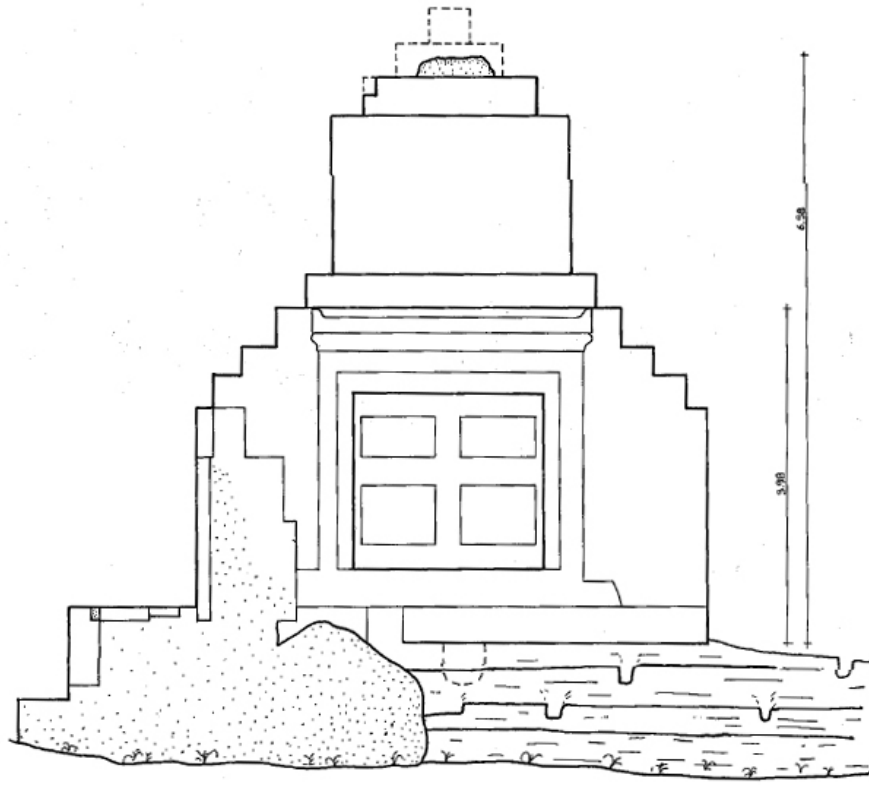
Şekil 49: Phokaia Taş Kule'nin iç mekânlarının planı.

Şekil 50: Phokaia Taş Kule'nin kuzeydoğu-güneybatı doğrultusundaki kesit.

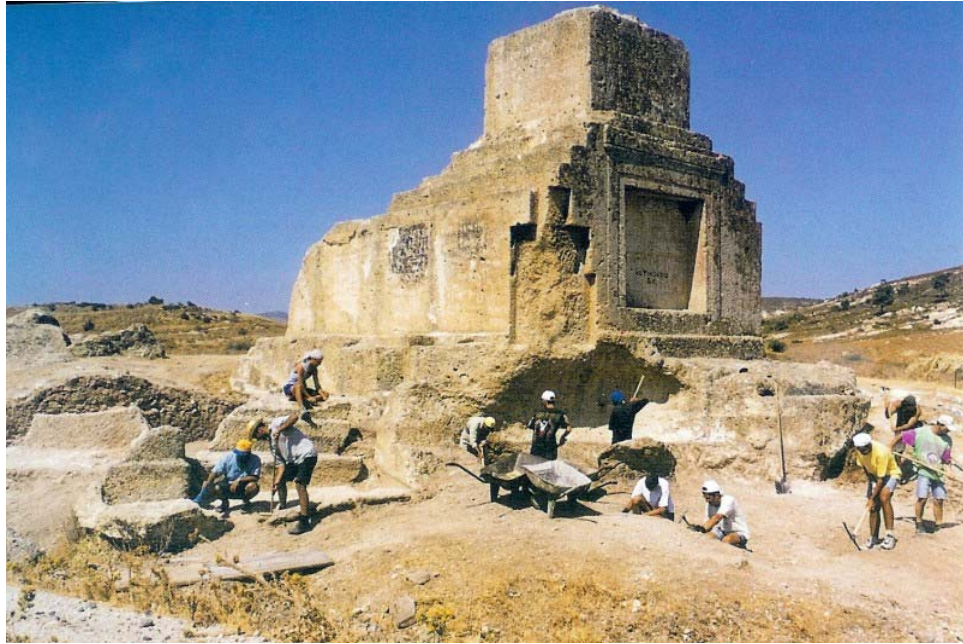
Şekil 51: Phokaia Taş Kule'nin Kuzeybatı görünüşü.

ESKİ FOÇA: TAŞ KULE
FRONT ELEVATION

0 1 2 m.
HC 1983

Şekil 52: Phokaia Taş Kule'nin kuzeydoğu görünüşü.

Şekil 53: Phokaia Taş Kule'nin restorasyondan önceki durumu.

Şekil 54: Phokaia Taş Kule'nin kuzeybatı cephesi.

Şekil 55: Phokaia Taş Kule kuzeyden görünüş.

Şekil 56: Phokaia Taş Kule doğudan görünüş.

Şekil 57: Phokaia Taş Kule doğudan görünüş.

Şekil 58: Phokaia Taş Kule güneyden görünüş.

Şekil 59: Phokaia Taş Kule'nin güneybatı cephesi.

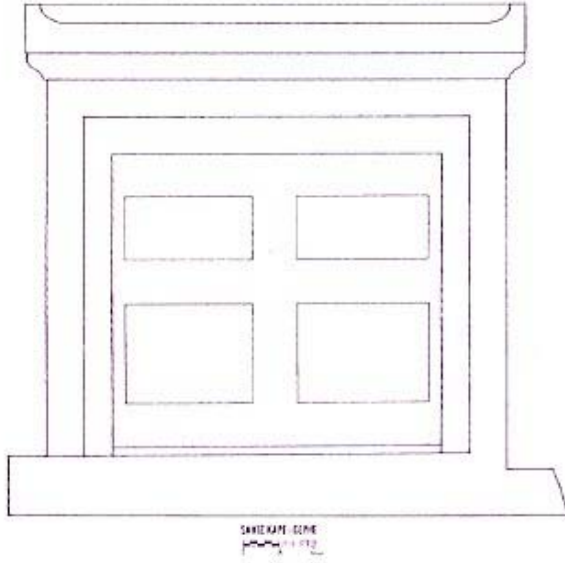
Şekil 60: Phokaia Taş Kule'nin giriş holünden mezar odasına geçiş.

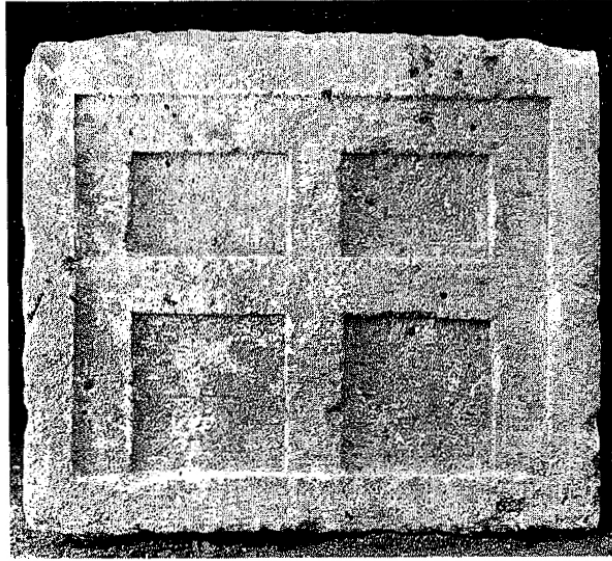
Şekil 61: Phokaia Taş Kule'nin Mezar odasındaki mezar çukuru.

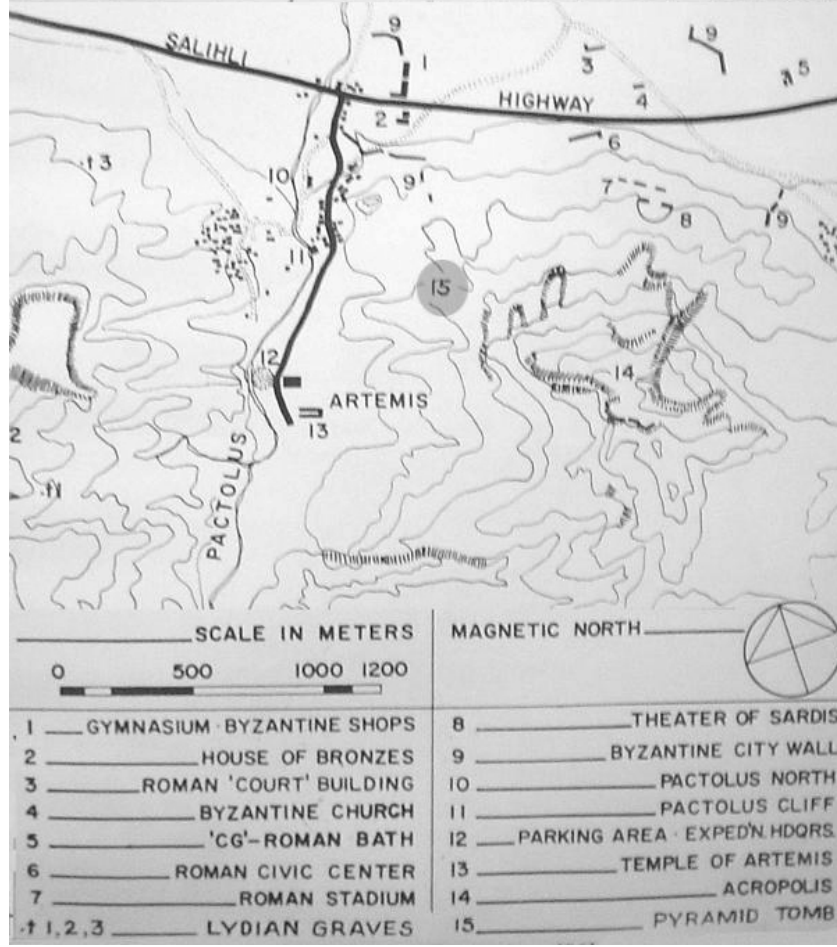
Şekil 62: Phokaia Taş Kule'deki sahte Kapı.

Şekil 63: Phokaia Taş Kule'deki sahte kapı.

Şekil 64: Sardes Nekropolisi'nden kapı taşı.

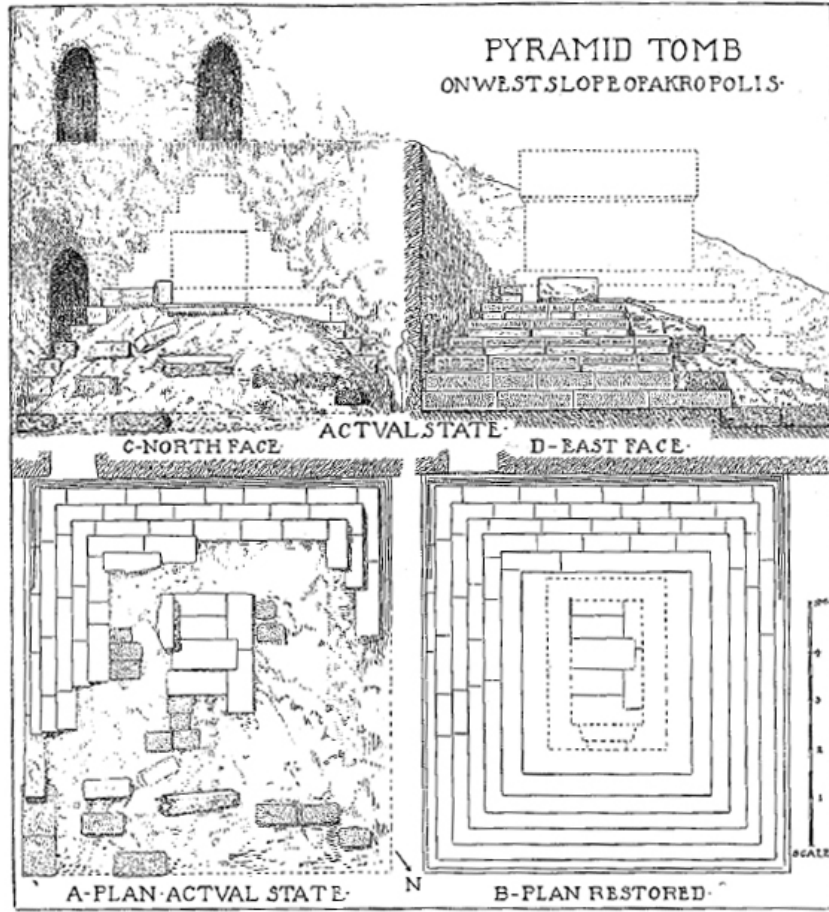
Şekil 65: Sardes Piramit Mezar ve yakın çevresi.

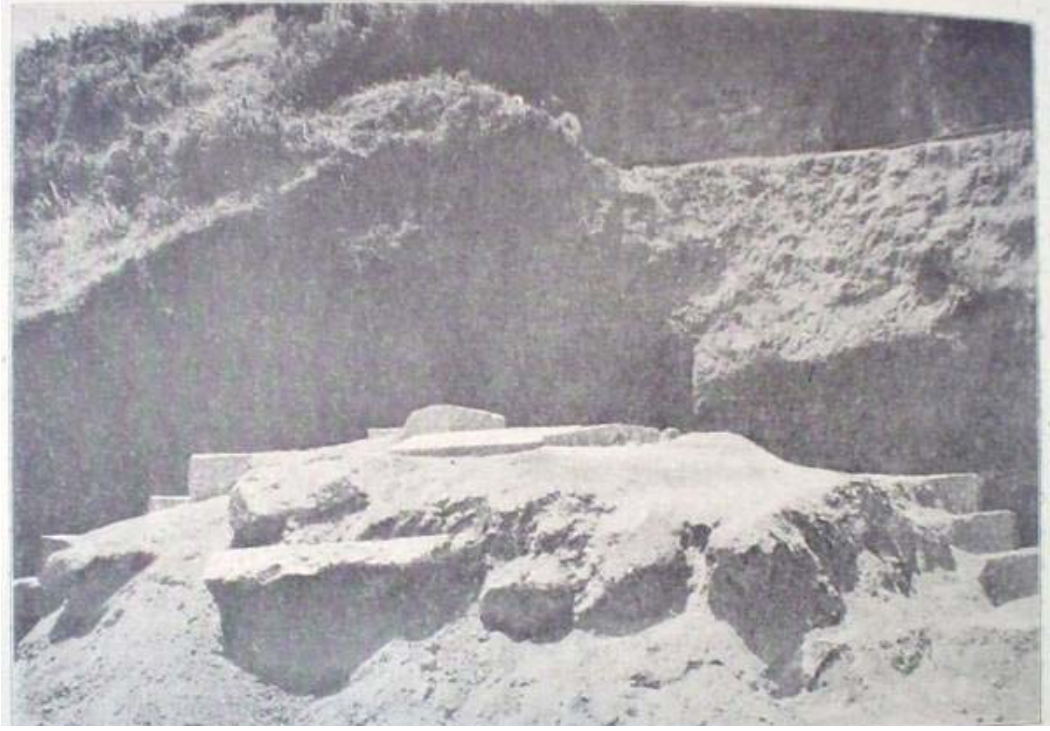
Şekil 66: Sardes Piramit Mezar'ın oturduğu platform, karşıdan görünüş.

Şekil 67: Sardes Piramit Mezar, 1969 kazısından fotoğraf.

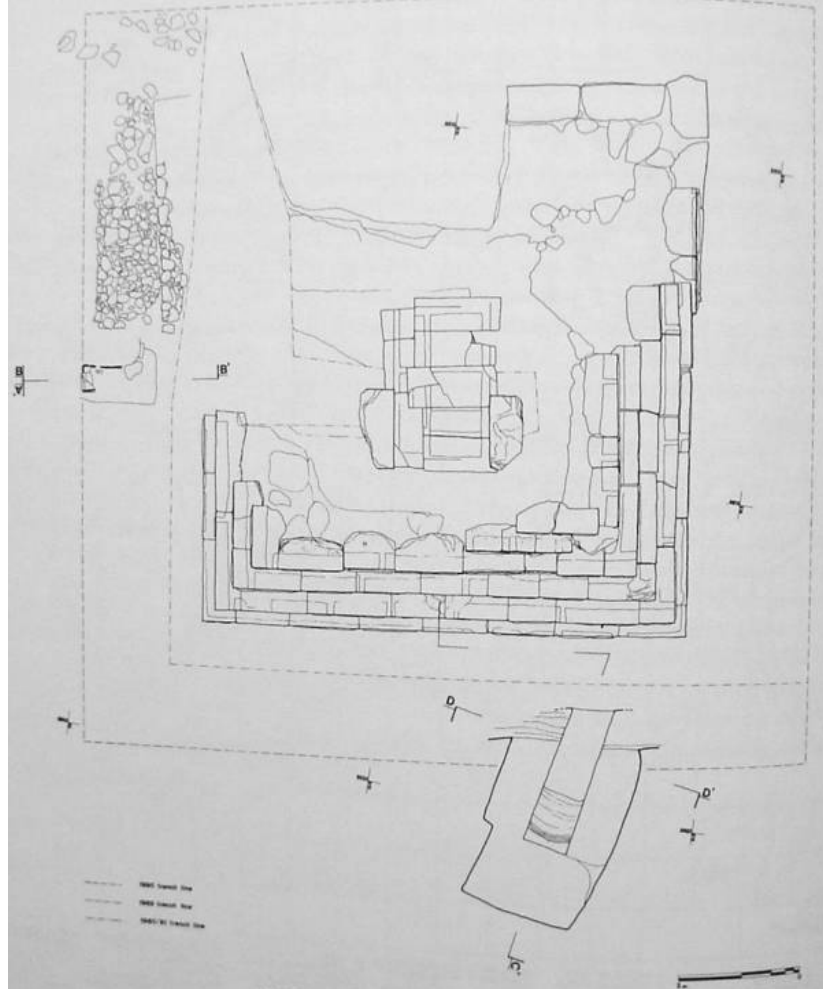
Şekil 68: Sardes Piramit Mezar Anıtı'nın 1914'deki rölövesi ve Butler'ın restitüsyon önerileri.

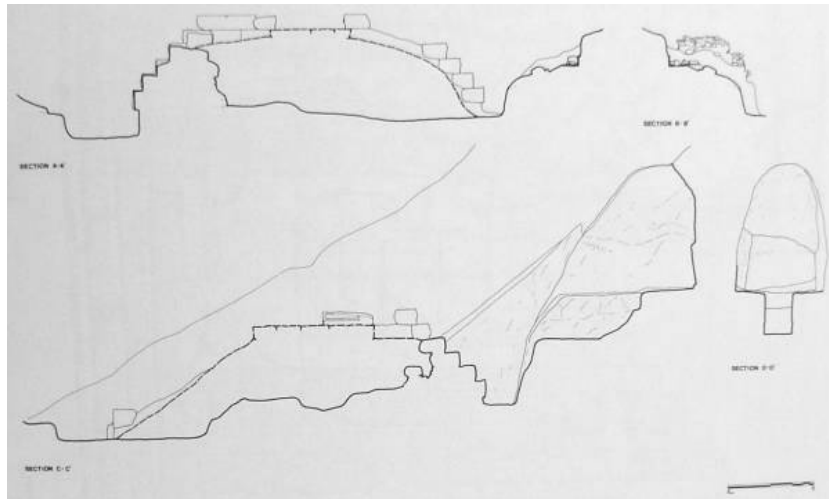
Şekil 69: Sardes Piramit Mezar ve yakın çevresi-1914.

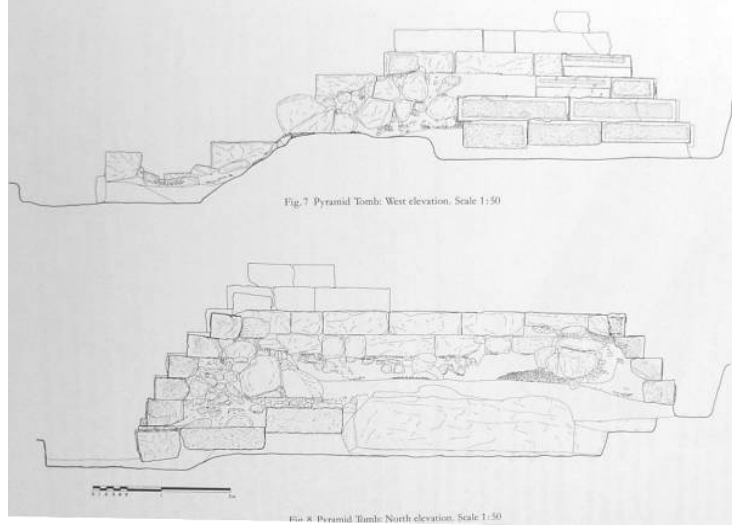
Şekil 70: Sardes Piramit Mezar ve yakın çevresi-2004.

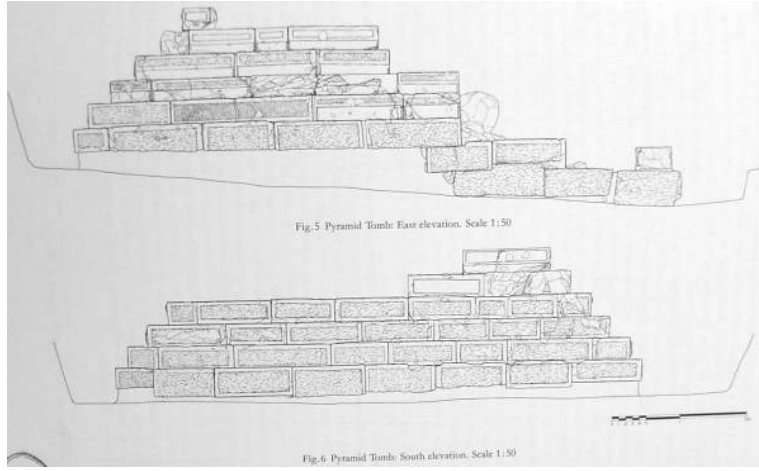
Şekil 71: Sardes Piramit Mezar Plan rölövesi.

Şekil 72: Sardes Piramit Mezar Kesitleri.

Şekil 73: Sardes Piramit Mezar Batı ve Kuzey cepheleri.

Şekil 74: Sardes Piramit Mezar Doğu ve Güney cepheleri.

Şekil 75: Sardes Piramit Mezar'ın üst yapısının oturduğu varsayılan taş döşeme.

Şekil 76: Sardes Piramit Mezar'ın Doğu cephesinde farklı yüzey dokularına sahip taşlar.

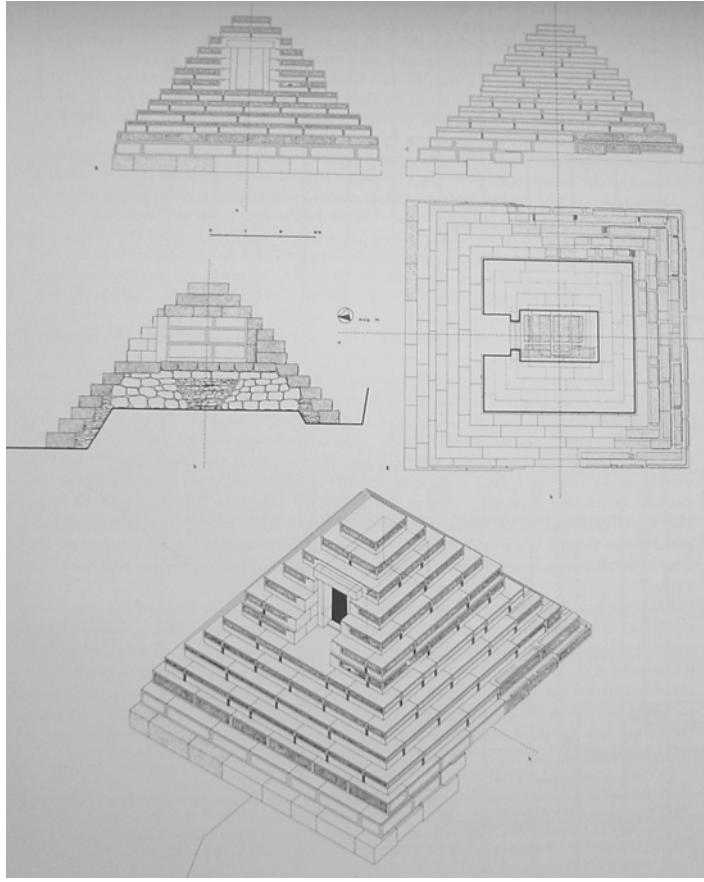

Şekil 77: Sardes Piramit Mezar Taşlarının tüm yüzeyinde rastlanan iki farklı doku.

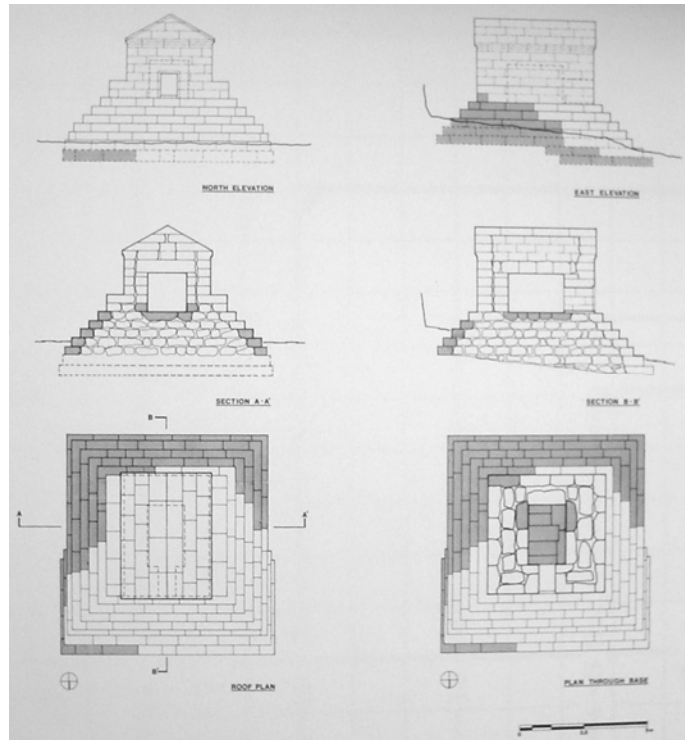

■ Kaba Yonu   ■ İnce Yonu (1. Seviye)   ■ İnce Yonu (2. Seviye)

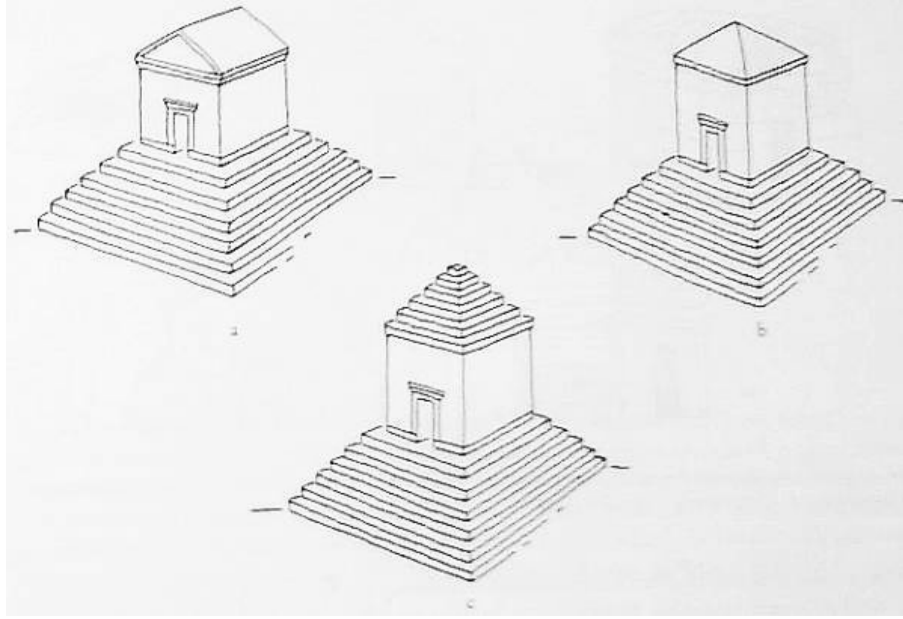
Şekil 78: Sardes Piramit Mezar'ın Doğu cephesinde taş işleme düzeni.

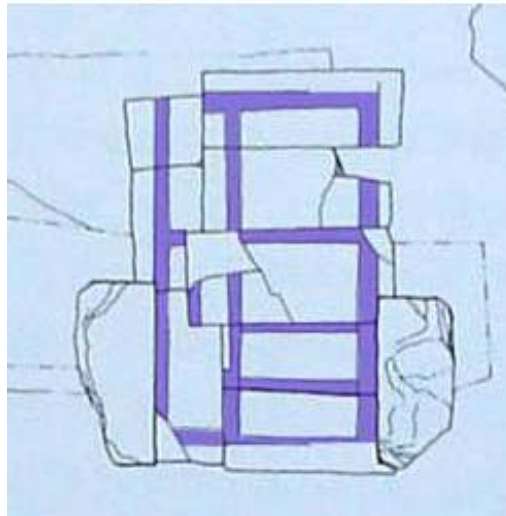
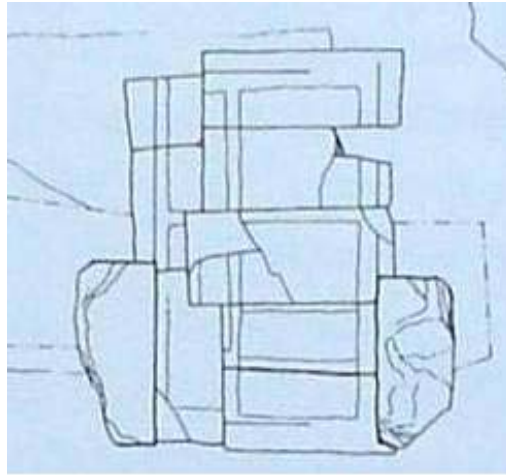
Şekil 79: Sardes Piramit Mezar Kasper'in restitüsyonu.

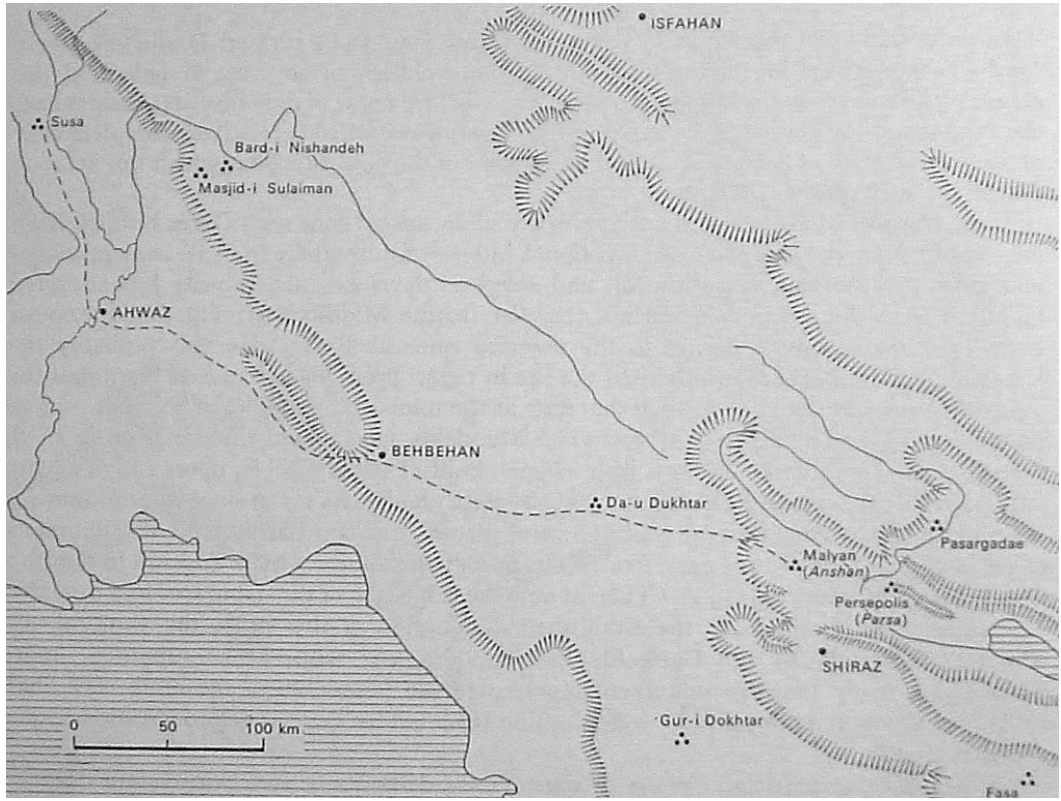
Şekil 80: Sardes Piramit Mezar Ratté'nin restitüsyonu.

Şekil 81: Sardes Piramit Mezar, Kleiss'ın üst yapıya ilişkin restitüsyon önerileri.

Şekil 82: Sardes Piramit Mezar olası üst yapının oturduğu taş döşemede izler.

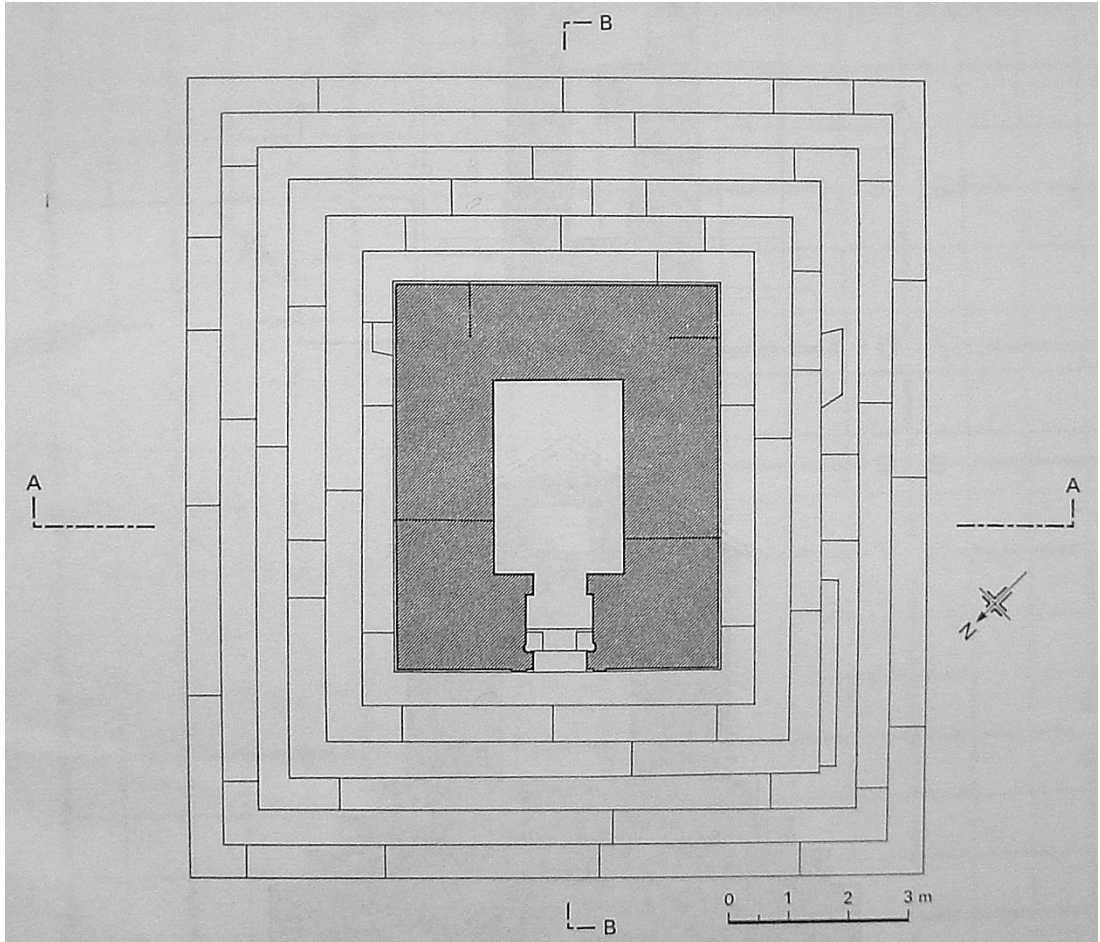
Şekil 83: İnan haritası.

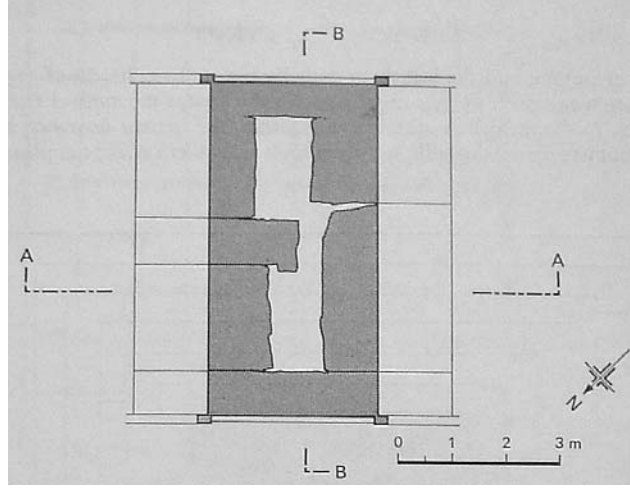
Şekil 84: Pasargadae ve II. Kyros'un mezarının yeri.

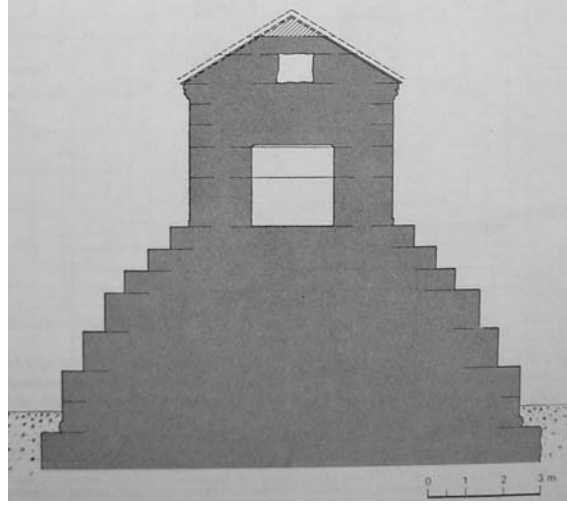
Şekil 85: Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın 1840'daki durumunu gösteren, Flandin ve Coste tarafından yapılan çizim.

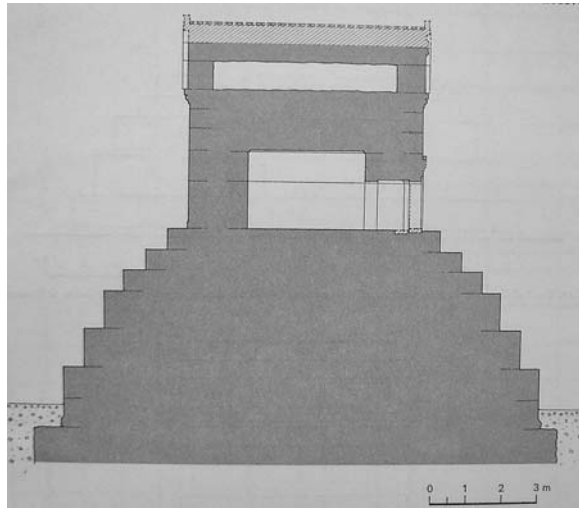
Şekil 86: Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın Planı.

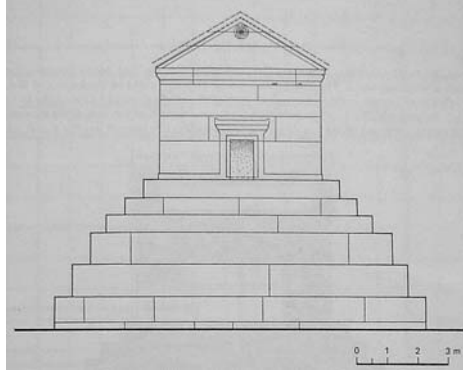
Şekil 87: Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın çatı boşluğunun planı.

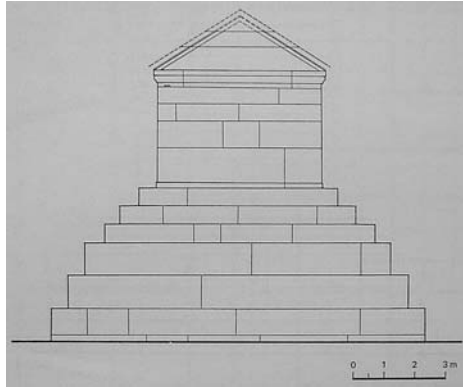
Şekil 88: Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın A-A Kesiti.

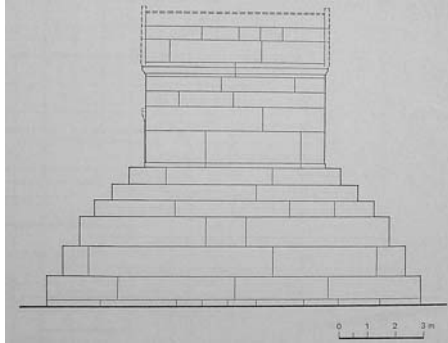
Şekil 89: Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın B-B Kesiti.

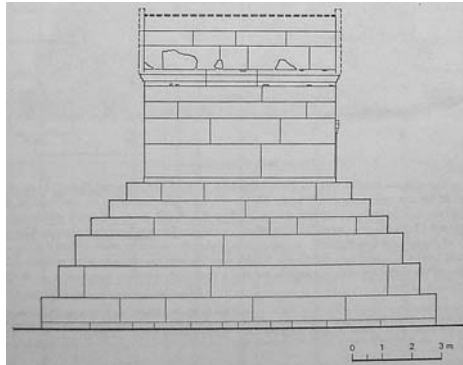
Şekil 90: Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın kuzeybatı cephesi.

Şekil 91: Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın güneydoğu cephesi.

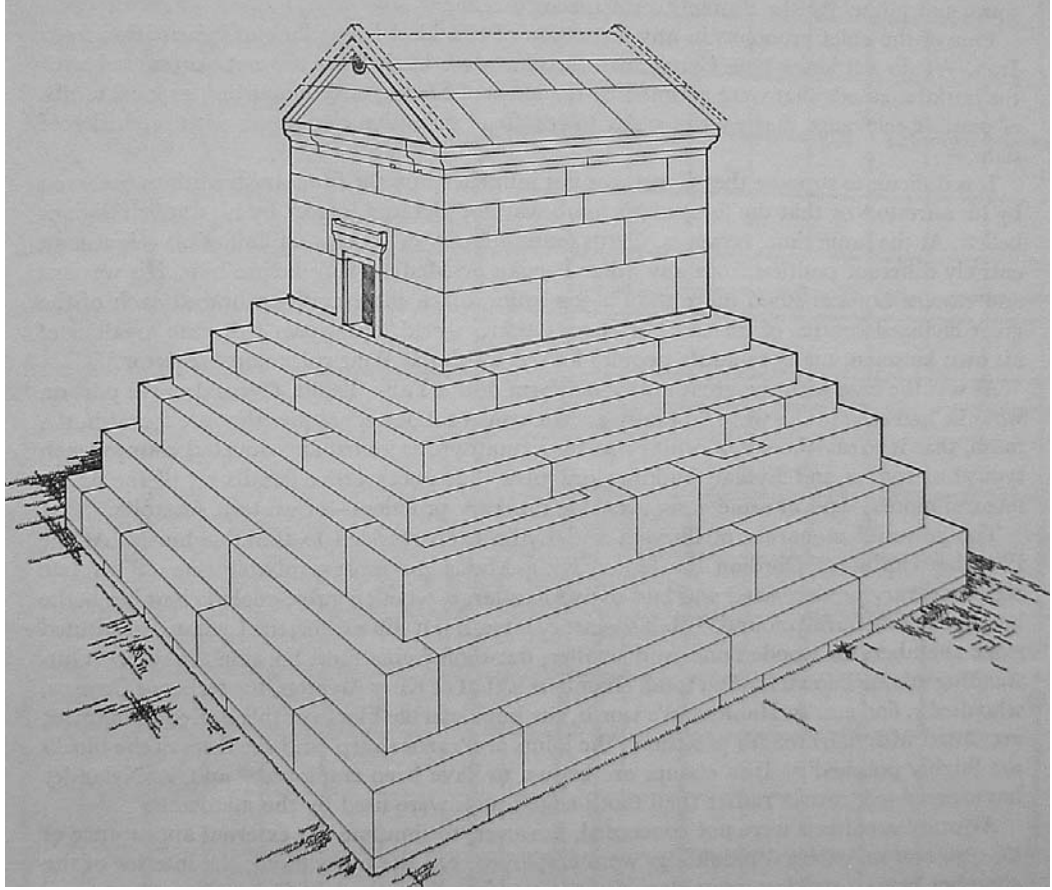

Şekil 92: Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın güneybatı cephesi.

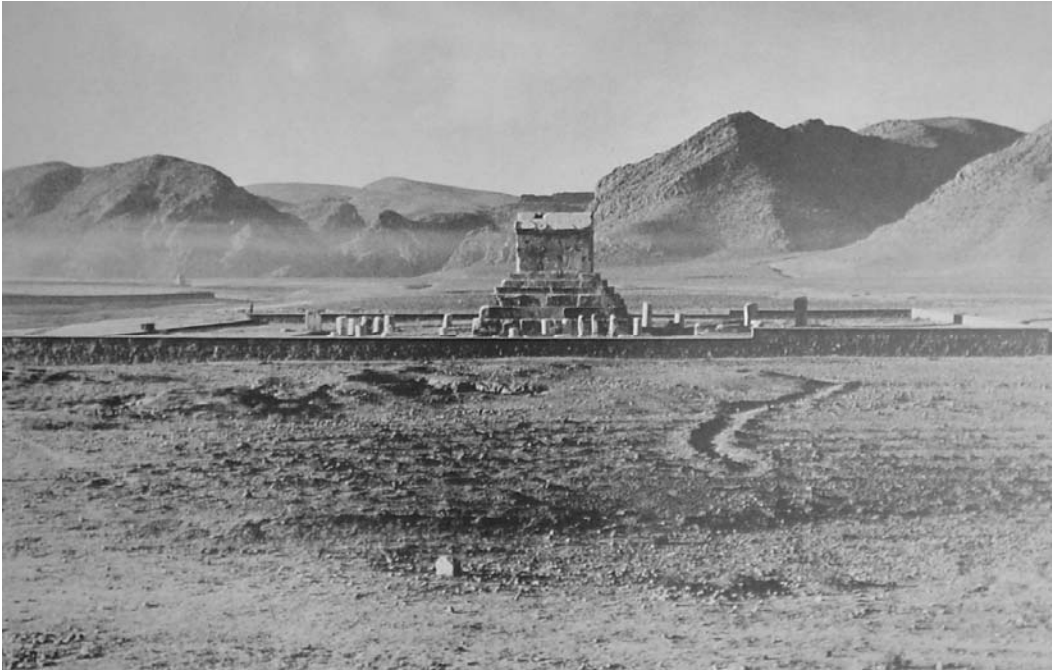

Şekil 93: Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın kuzeydoğu cephesi.

Şekil 94: Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın Perspektif restitüsyonu.

Şekil 95: Pasargadae II. Kyros'un mezarı ve yakın çevresi.

Şekil 96: Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın güneyden görünüşü.

Şekil 97: Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın güneybatı cephesi.

Şekil 98: Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın kuzeybatı cephesi.

Şekil 99: Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın Mezar odası.

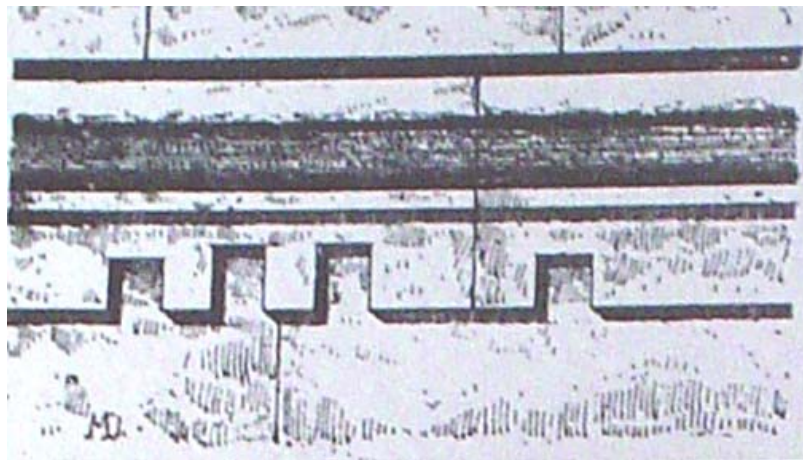
Şekil 100: Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın Mezar odası.

Şekil 101: Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın Silmeleri ve Çatısı.

Şekil 102: Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın Silmeleri.

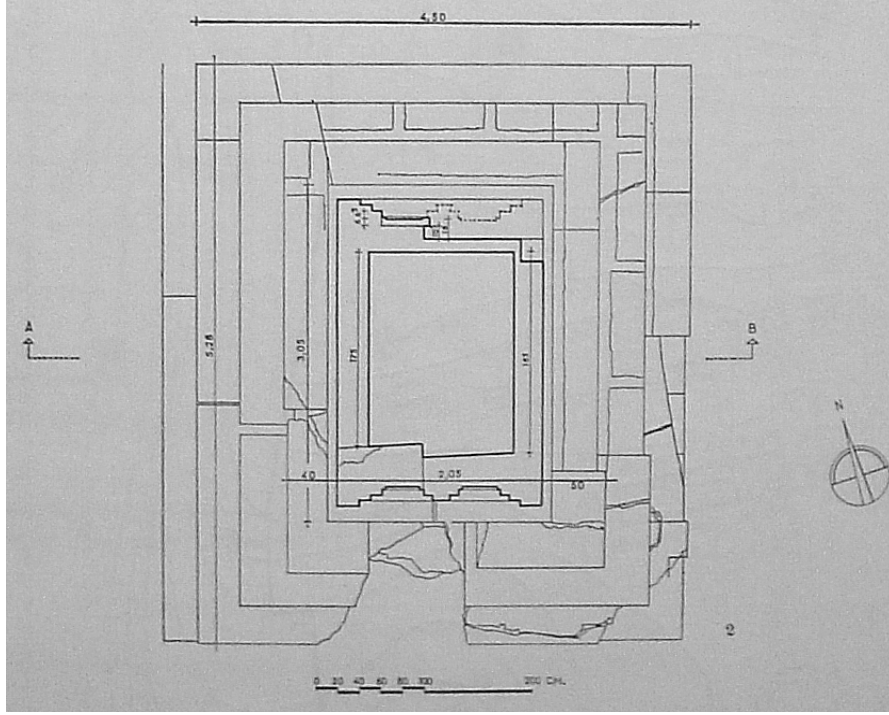
Şekil 103: Pasargadae II. Kyros Mezar Anıtı'nın silmesinin altındaki tamamlanmamış dış frizi.

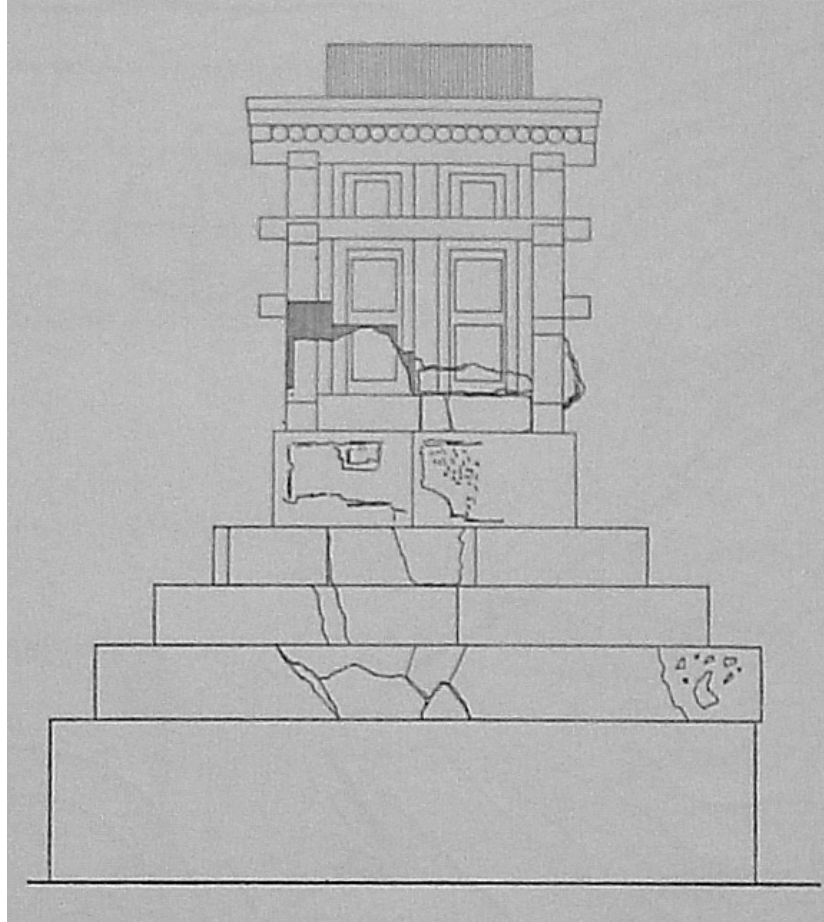
Şekil 104: Ksanthos agorasındaki mezar-ev.

Şekil 105: Ksanthos agorasındaki mezar-evin güneydoğu görünüşü.

Şekil 106: Ksanthos agorasındaki mezar-evin Planı.

Şekil 107: Ksanthos agorasındaki mezar-evin güney cephesi.

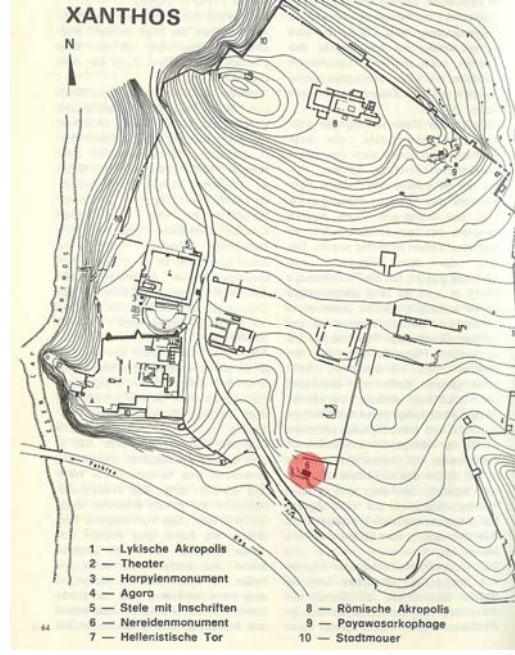
Şekil 108: Ksanthos agorasındaki mezar-evin doğu cephesi.

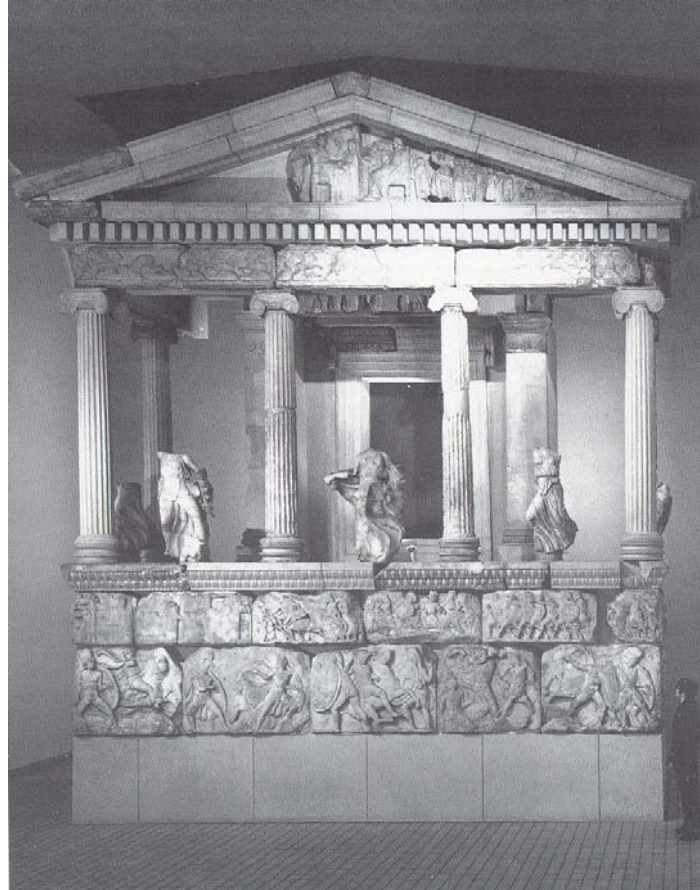
Şekil 109: Ksanthos agorasındaki mezar-evin batı cephesi.

Şekil 110: Ksanthos agorasındaki mezar-evin güneybatı görünüşü.

Şekil 111: Ksanthos şehir planı ve Nereidler Anıtı'nın yeri.

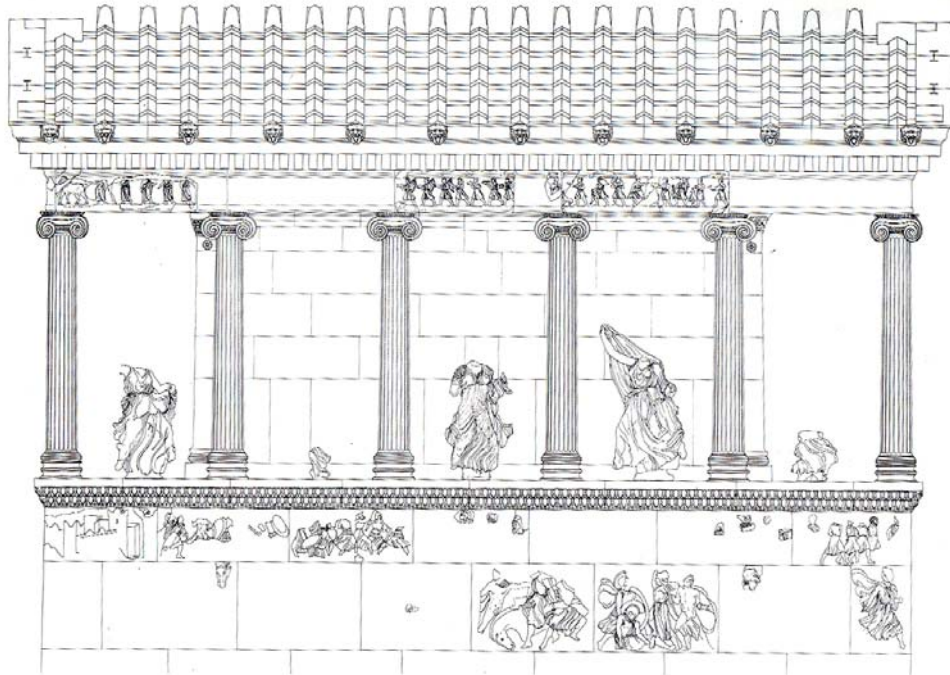

Şekil 112: Ksanthos Nereidler Anıtı'nın British Museum'daki rekonstrüksiyonu.

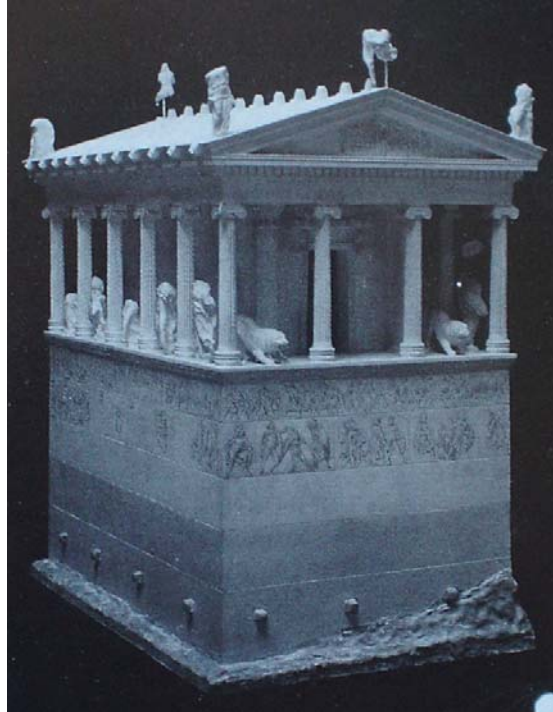
Şekil 113: Ksanthos Nereidler Anıtı, Doğu Cephesi.

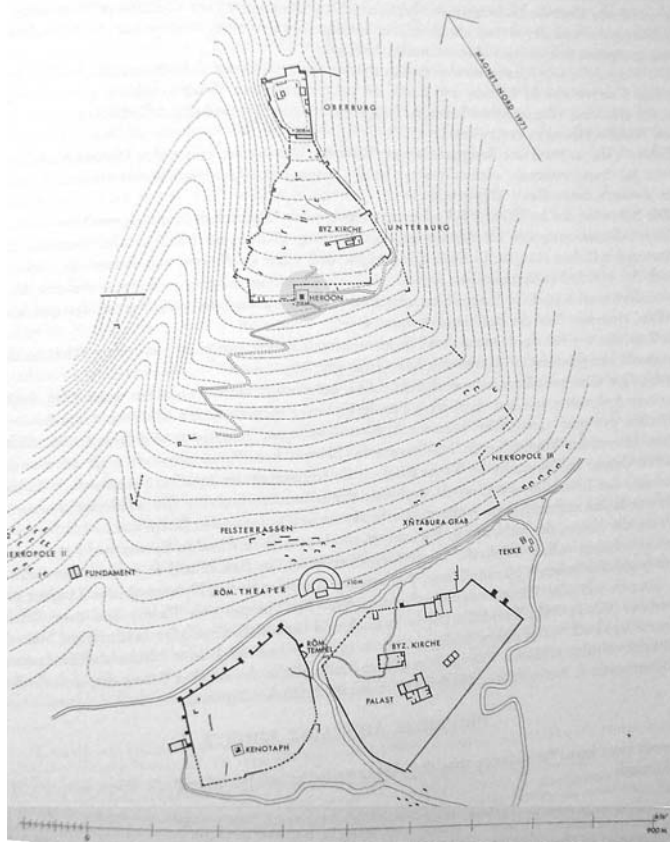
Şekil 114: Ksanthos Nereidler Anıtı, Kuzey Cephesi.

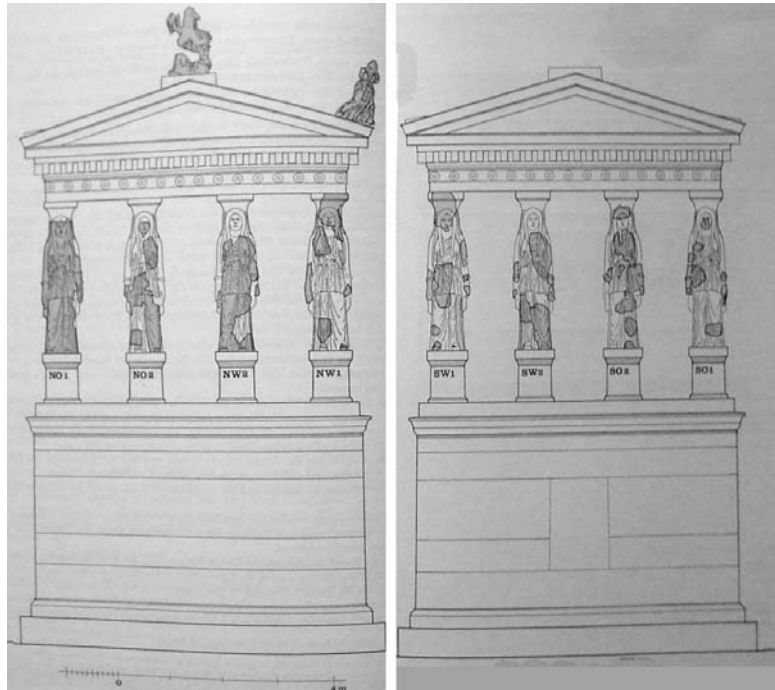
Şekil 115: Ksanthos Nereidler Anıtı Restitüsyon.

Şekil 116: Ksanthos Nereidler Anıtı restitüsyon maketi F.N. Pryce-1929.

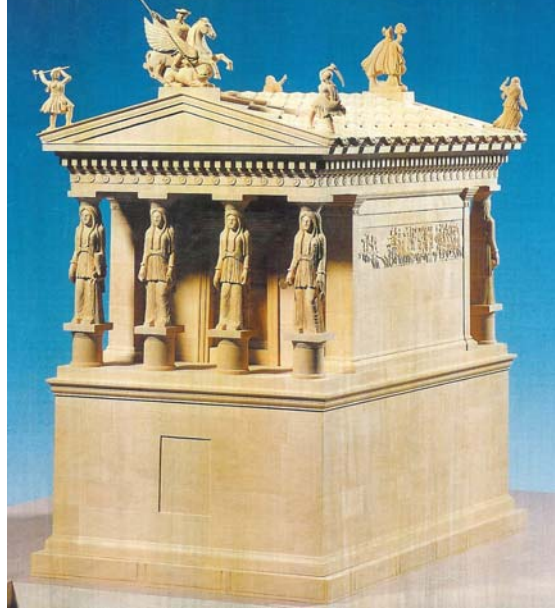
Şekil 117: Limyra şehir planı ve Heroon'un yeri.

Şekil 118: Limyra Perikle Heroon'un kuzey ve güney cephesi restitüsyonu.

Şekil 119: Limyra Perikle Heroon'unun cella duvarındaki frizin restitüsyonu.

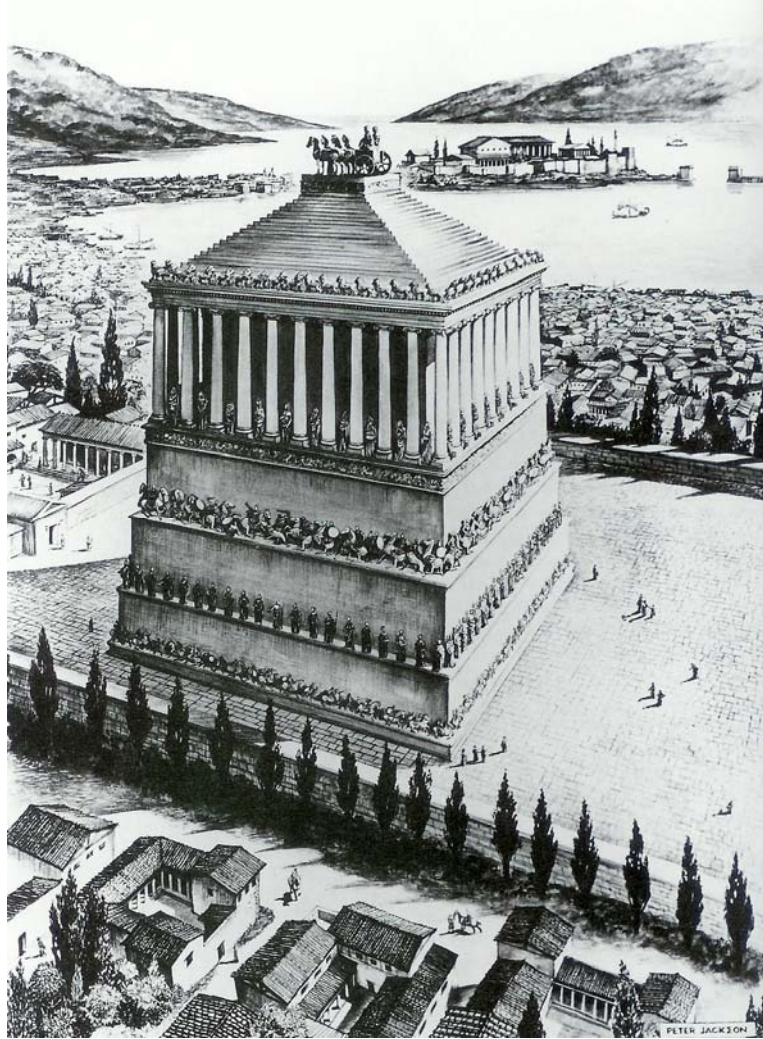
Şekil 120: Limyra Perikle Heroonu restitüsyon maketi.

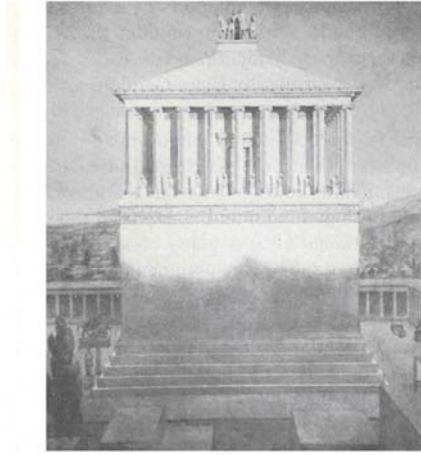
Şekil 121: Halikarnassos Kenti planı ve Mausolleion'un konumu.

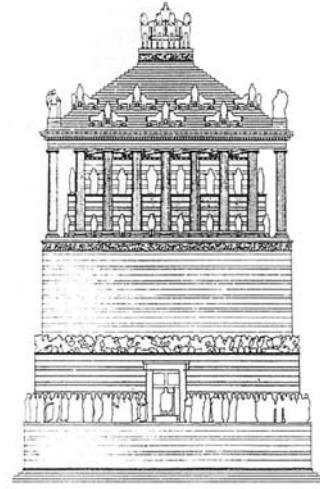
Şekil 122: Halikarnassos Maussolleion terasındaki kalıntılar.

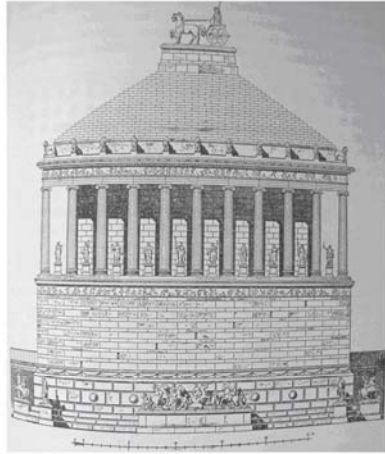
Şekil 123: Halikarnassos Maussolleion, Peter Jackson'ın Waywell'in rekonstrüksiyonuna dayanarak yaptığı restitüsyonu

I

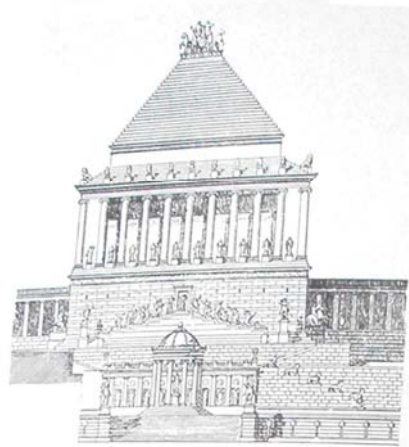
II

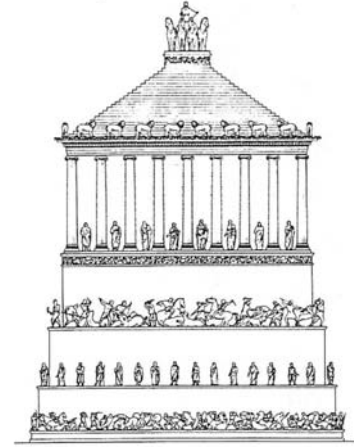
III

IV

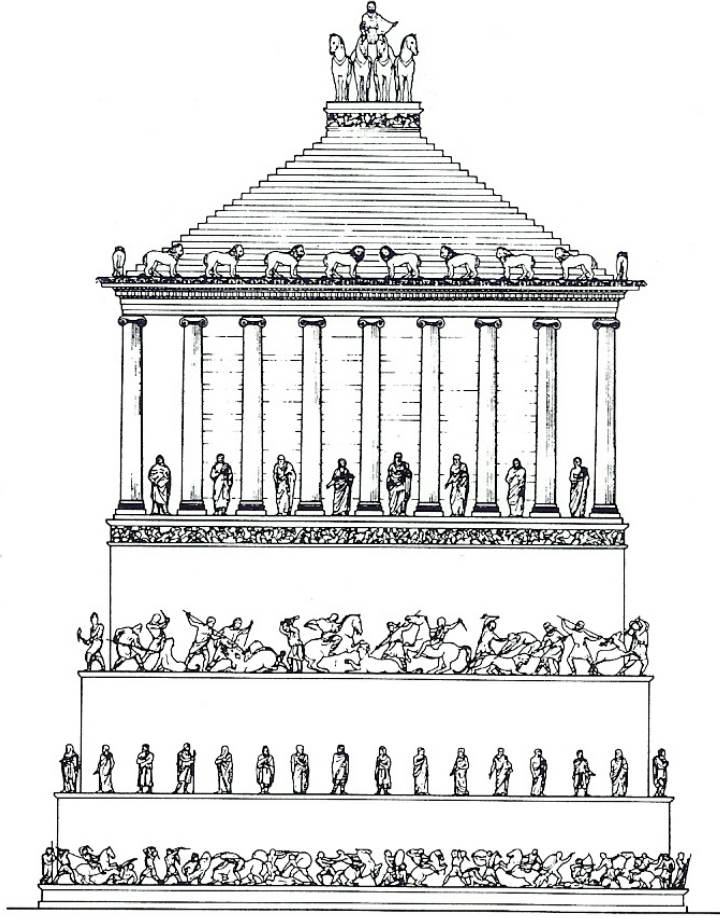

V

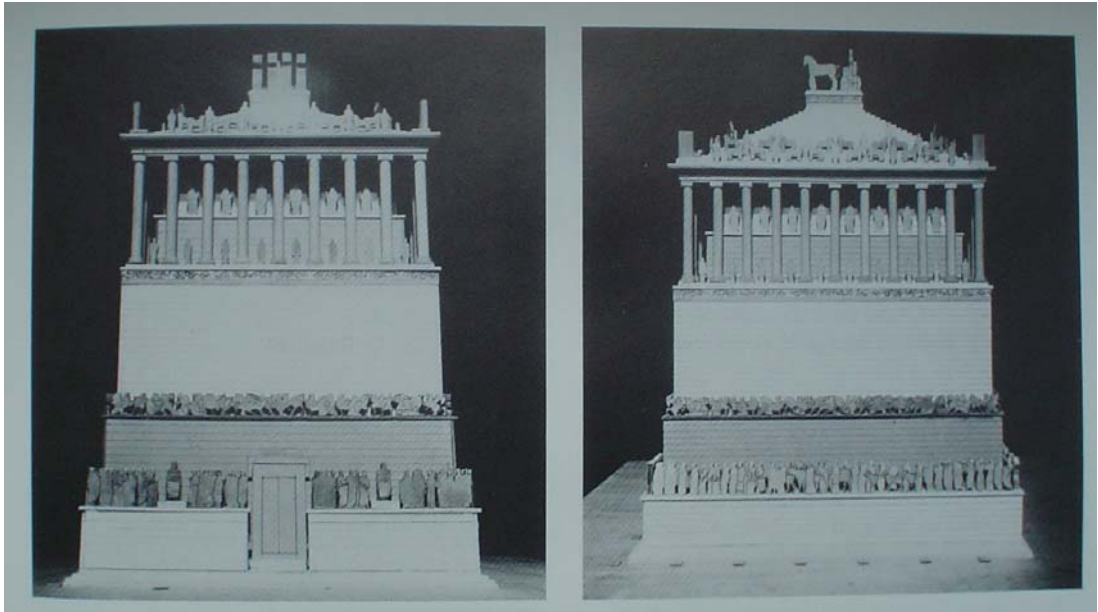

VI

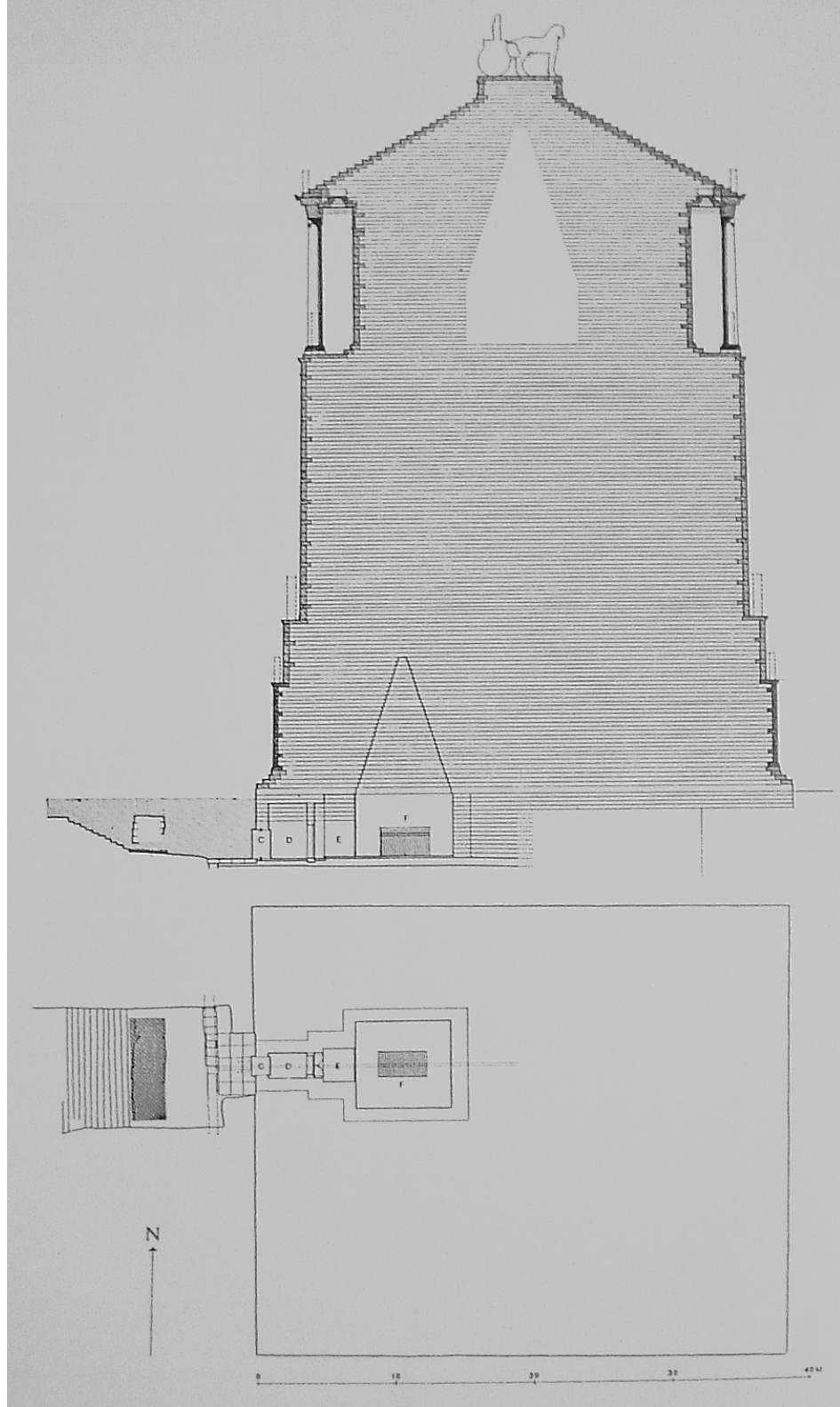
Şekil 124: Halikarnassos Maussolleion, restitüsyon önerileri
I-Krischen, II-Jeppesen, III-Adler, IV-Dinsmoor, V-Buhlmann, VI-Waywell-
Bird.

Şekil 125: Halikarnassos Maussolleion'un restitüsyon çizimi.

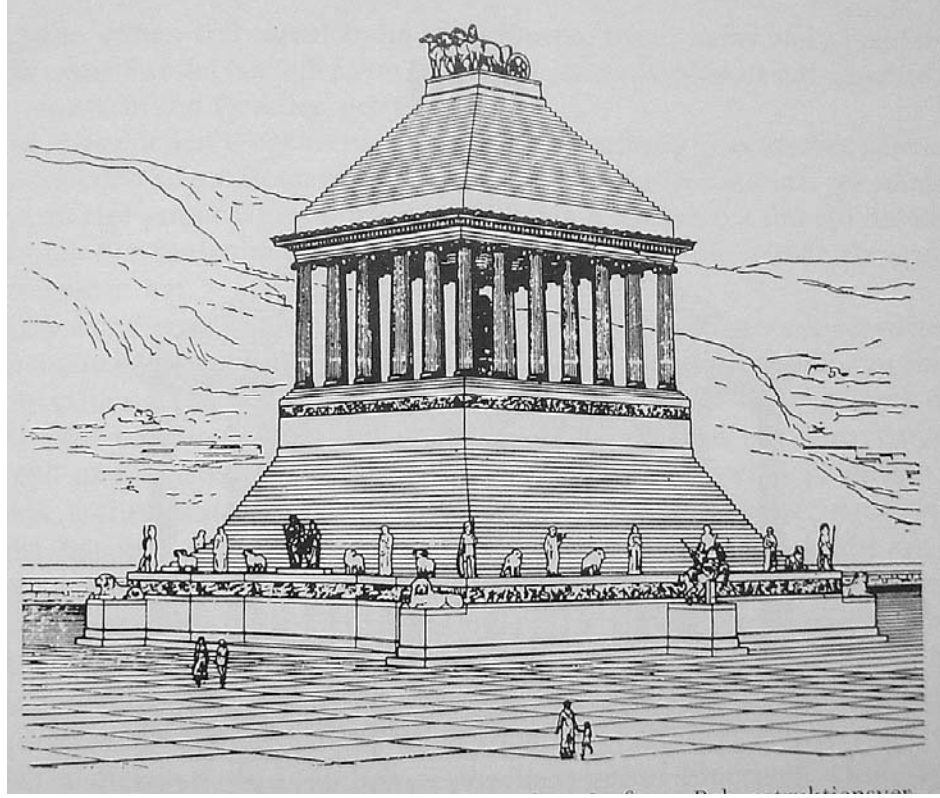

Şekil 126: Halikarnassos Maussolleionu'nun restitüsyon maketi.

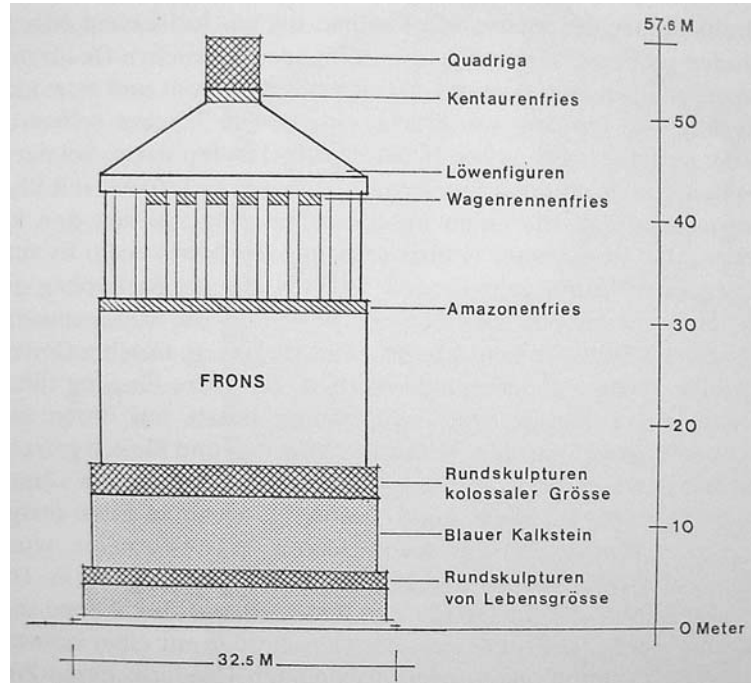

Şekil 127: Halikarnassos Maussolleion, restitüsyon plan ve kesiti.

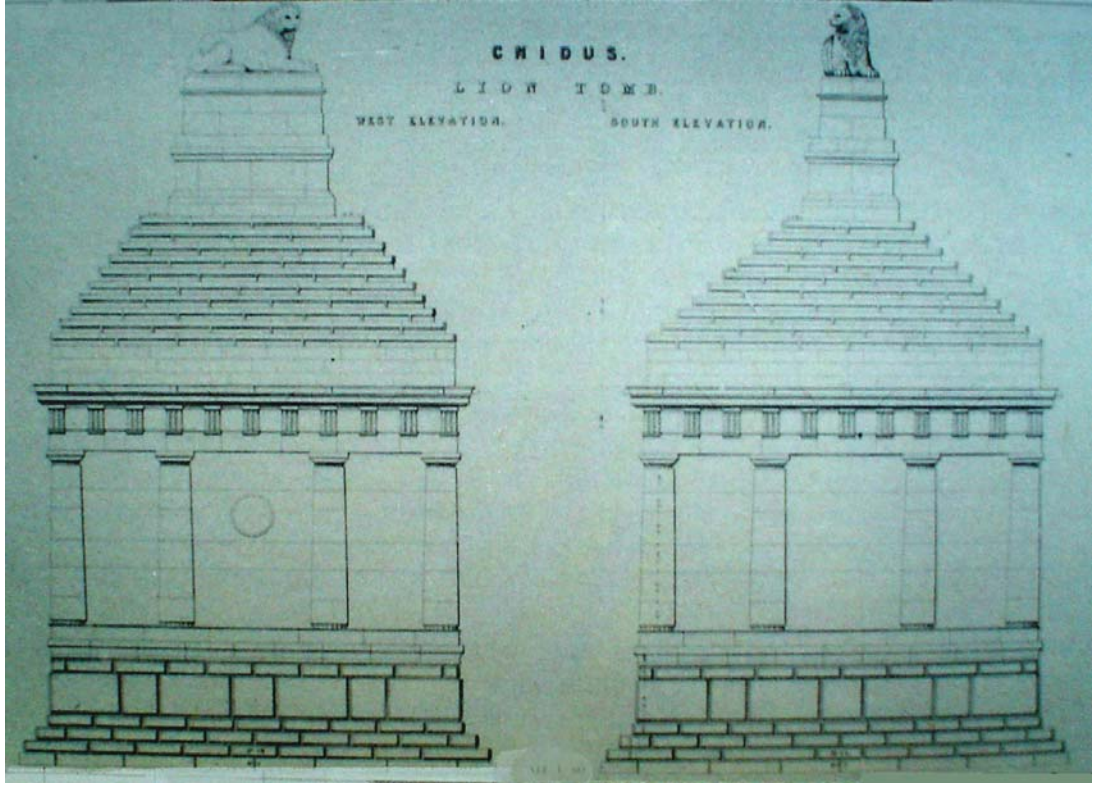

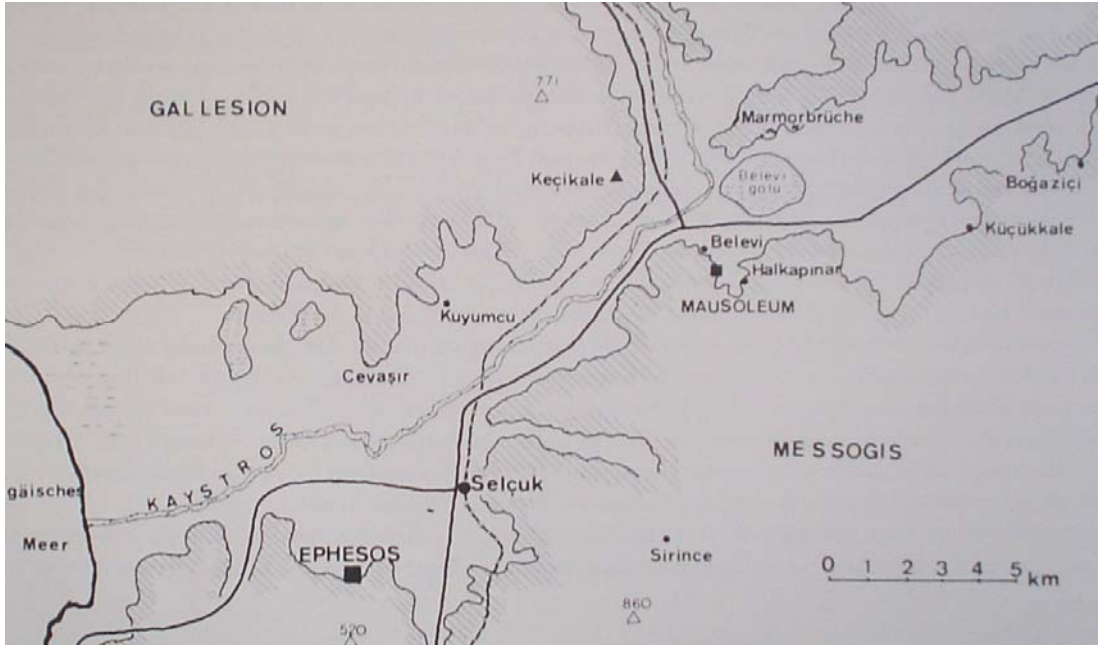
Şekil 128: Halikarnassos Maussolleion'un çift basamaklı podyumlu restitüsyonu, H. W. Law.

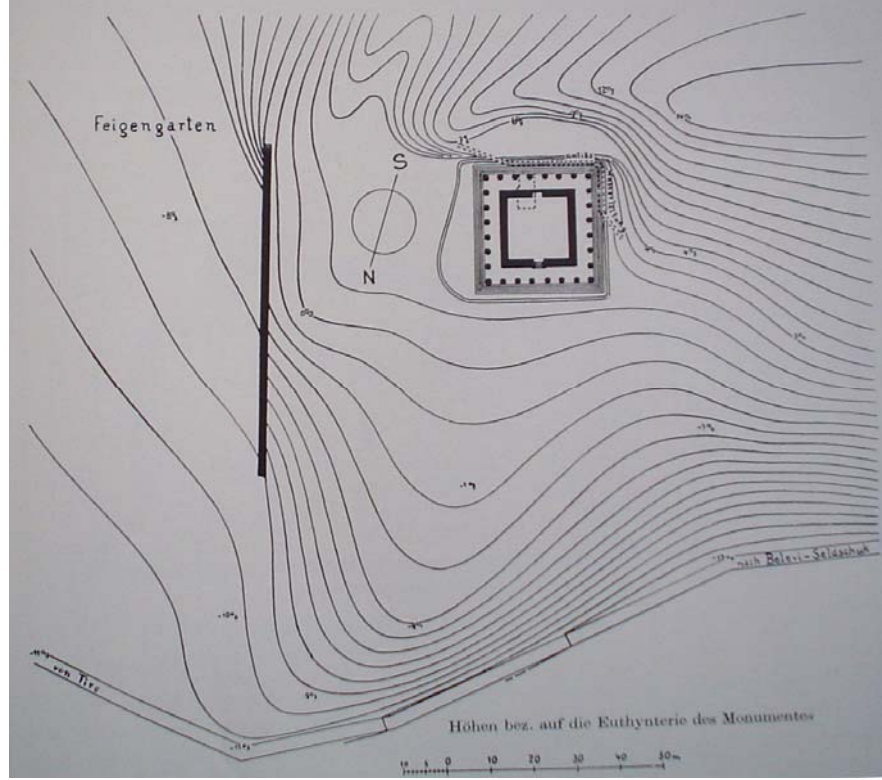
Şekil 129: Halikarnassos Maussolleion'un Frizi, heykellerinin yerleri ve konuları.

Şekil 130: Aslanlı Mezar'ın Restitüsyon çizimi, R. P. Pullan.

Şekil 131: Belevi Anıtı ve yakın çevresi.

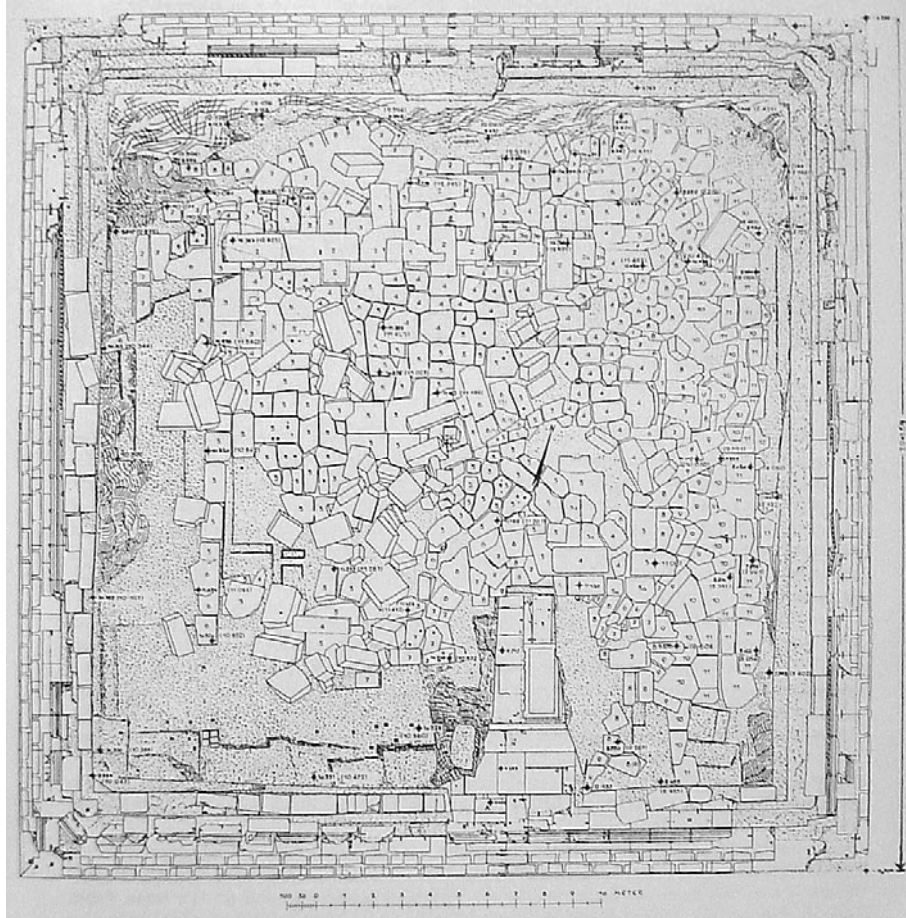
Şekil 132: Belevi Anıtı'nın vaziyet planı.

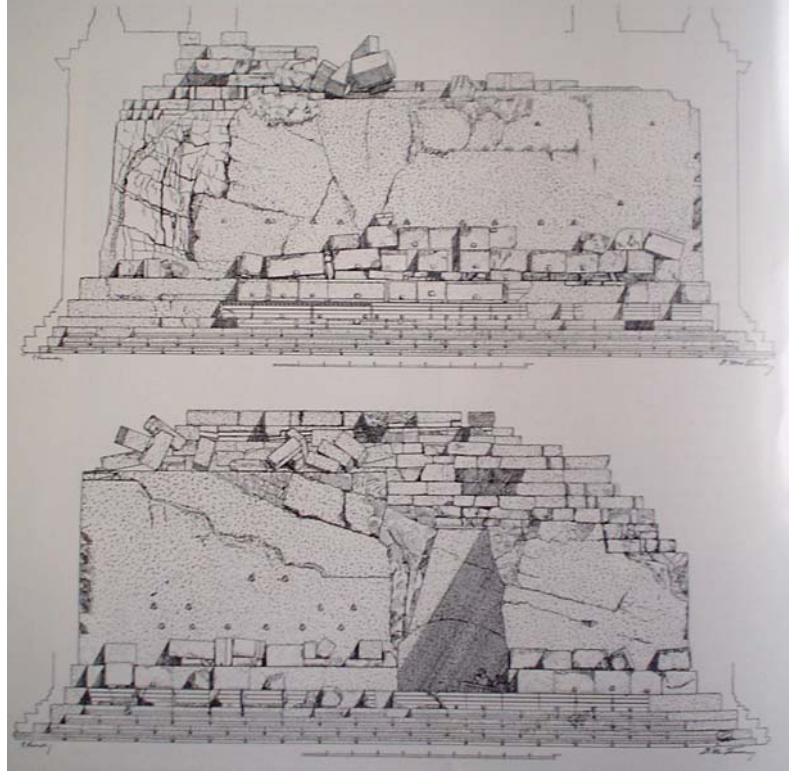
Şekil 133: Belevi Anıtı'nın kalıntıları.

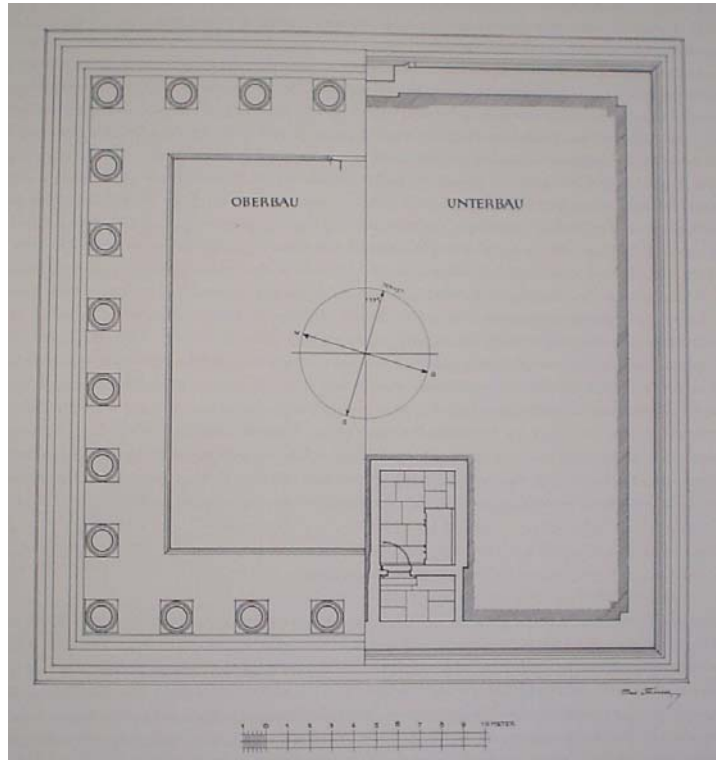
Şekil 134: Belevi Anıtı'nın kalıntıları.

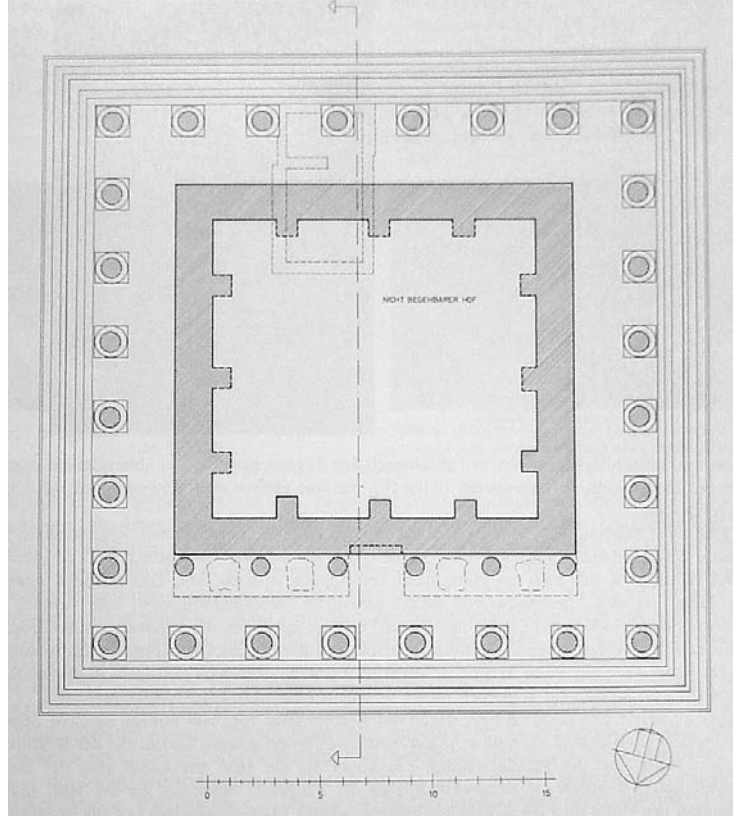
Şekil 135: Belevi Anıtı kalıntılarının plan rölövesi.

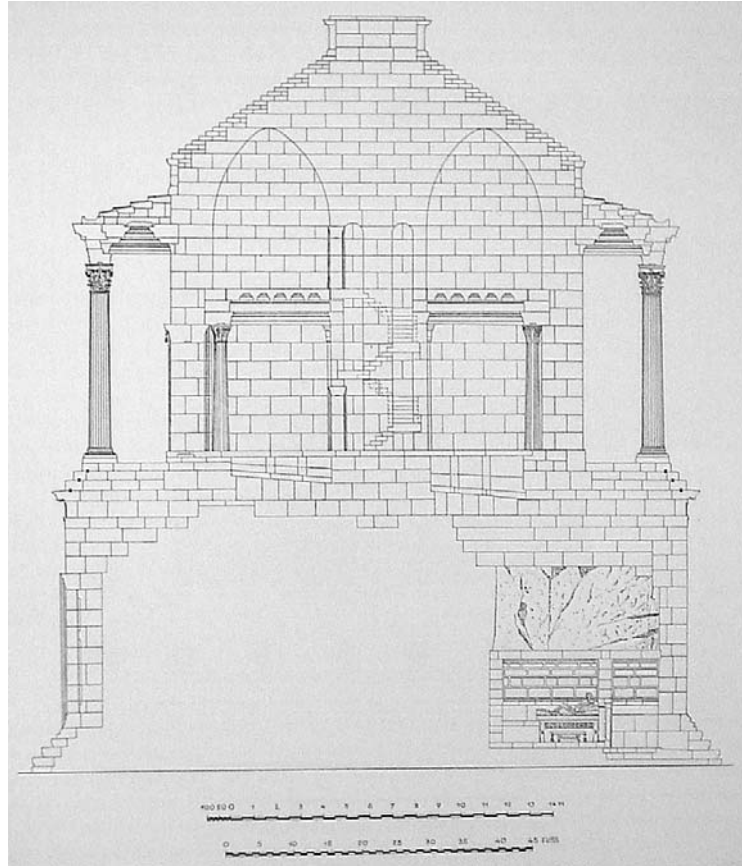
Şekil 136: Belevi Anıtı cephe rölöveleri.

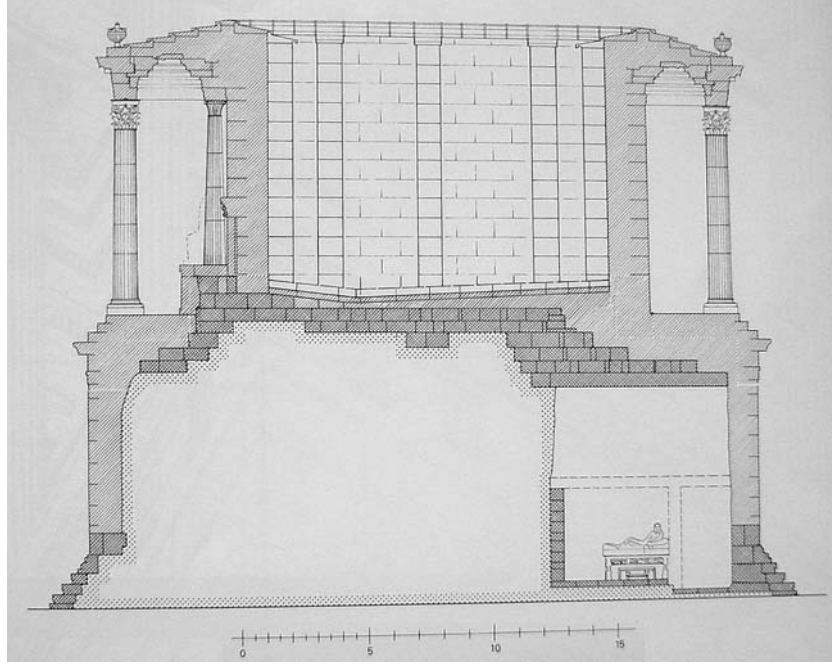
Şekil 137: Belevi Anıtı'nın plan restitüsyonu.

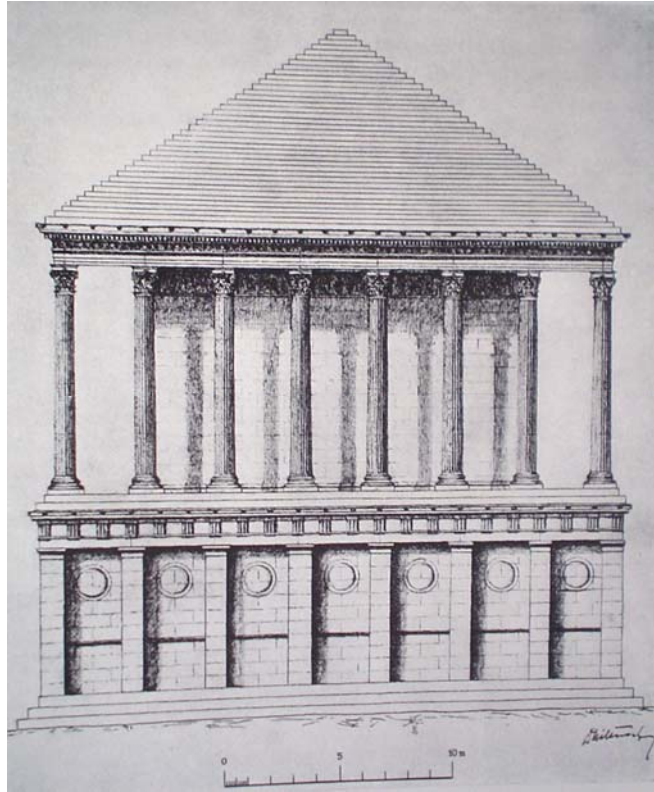
Şekil 138: Belevi Anıtı'nın plan restitüsyonu.

Şekil 139: Belevi Anıtı'n kesit restitüsyonu.

Şekil 140: Belevi Anıtı'n kesit restitüsyonu.

Şekil 141: Belevi Anıtı'n F. Miltner'e göre restitüsyonu.

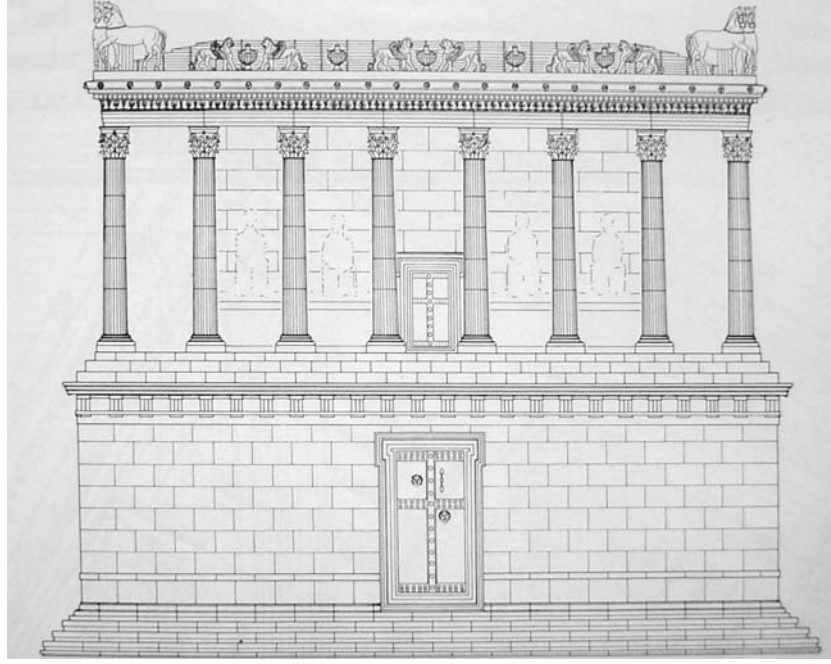

Şekil 142: Belevi Anıtı'nın M. Theuer'e göre restitüsyonu.

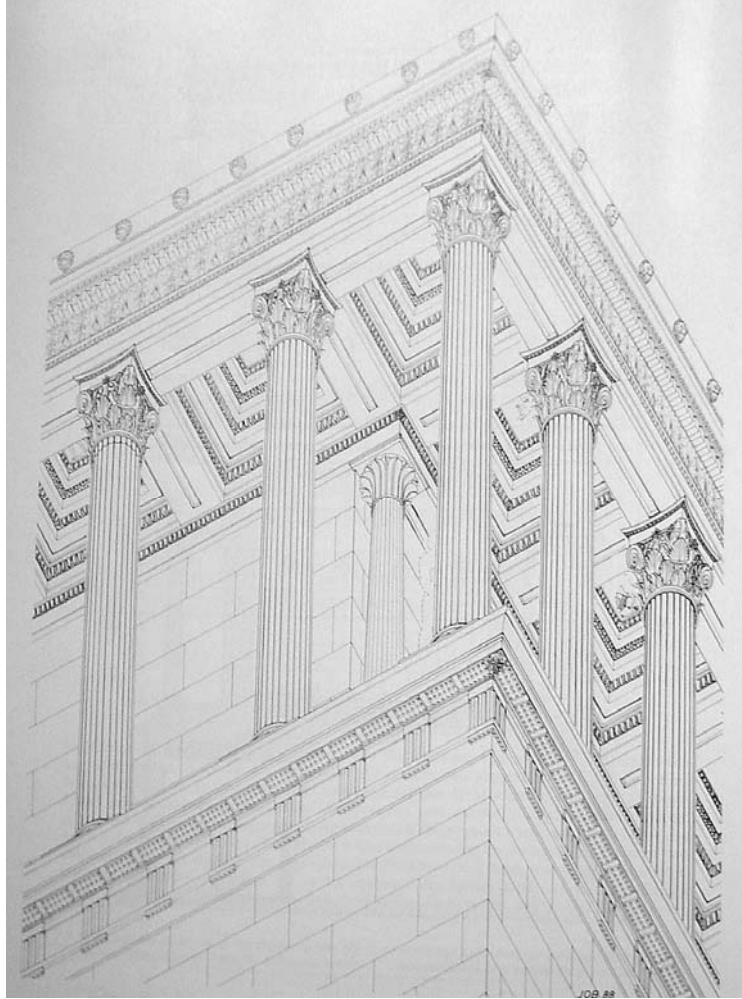

Şekil 143: Belevi Anıtı'nın M. Theuer'e göre restitüsyon perspektifi

Şekil 144: Belevi Anıtı'n cephe restitüsyonu.

Şekil 145: Çevre koridorunu gösteren perspektif restitüsyonu.